

ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

методичний посібник
для здобувачів дошкільної освіти



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Факультет дошкільної освіти

Кафедра дошкільної педагогіки, психології та фахових методик

Діагностичні методики психічного розвитку дітей дошкільного віку

Методичний посібник

Хмельницький
2024

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

УДК 316.6 (076)

М -

Друкується за ухвалою кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 6 від 22 січня 2024)

Укладники:

Лілія Онофрійчук, доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик, кандидат педагогічних наук, доцент

Леоніда Пісоцька, декан факультету Дошкільної освіти та психології, кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти: **Мар'яна Марусинець**, професор кафедри психології та педагогіки Інституту педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, доктор пед. наук, професор

Людмила Мотозюк, завідувач кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат психологічних наук, доцент

Методики для діагностики психічного розвитку дітей дошкільного віку : методичний посібник / Укл. Лілія Онофрійчук, Леоніда Пісоцька. Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2024. 179 с.

У посібнику подано діагностичні завдання для дослідження пізнавальної, емоційно-вольової, особистісної сфери дошкільника та міжособистісних стосунків. Зміст посібника складається з методик діагностики психічного розвитку дошкільників, словника основних понять та списку використаної літератури.

Методичний посібник рекомендується здобувачам освіти зі спеціальності «Дошкільна освіта» в ході проведення діагностичного обстеження дітей дошкільного віку й може використовуватись педагогами та психологами закладів дошкільної освіти.

© Онофрійчук Л.О., Пісоцька Л.С., 2024 р.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Психічний розвиток дітей – це складний процес, в якому неможливо виділити окремі незалежні один від одного параметри. Тому при проведенні діагностики необхідно використовувати декілька методик, спрямованих на вивчення всіх сторін психіки дітей, зіставляючи отримані дані так, щоб можна було отримати цілісне уявлення про конкретну дитину. При цьому важливо не тільки правильно підібрати методики, але і розташувати їх в певному порядку, щоб дитина не втомився, не відмовився від роботи.

Правильна діагностика – перший крок в організації корекції психічних відхилень, так як вона показує, що є першопричиною порушень в психічному розвитку, які якості найгірше сформовані. Таким чином на підставі психологічної характеристики складається план корекції – від допомоги дитині у виправленні простих недоліків до компенсації складних дефектів. Складання такої характеристики є не простим завданням навіть для практичного психолога; для успішної роботи потрібна деяка практика і, головне, дотримання основних правил роботи з тестами, тому що непрофесійний підхід до діагностики може принести більше шкоди, ніж користі.

Психологічна діагностика дитини здійснюється за згодою батьків чи осіб, що їх замінюють, за такими напрямками:

- вивчення адаптації під час адаптації до дошкільного закладу;
- вивчення рівня розвитку пізнавальної сфери;
- вивчення особистості та емоційно-вольової сфери;
- вивчення комунікативної сфери;
- вивчення стилів сімейного виховання;
- вивчення інтересів, нахилів, здібностей;
- вивчення емоційних станів.

Обираючи методику дослідження, практичний психолог дошкільного навчального закладу обов'язково повинен звертати увагу на її відповідність віку дитини та меті діагностичного обстеження. Важливою умовою проведення діагностичного обстеження є емоційний стан дитини під час діагностики та створення доброзичливої атмосфери, налагодження контакту психолога з дитиною.

За результатами психодіагностичних досліджень практичний психолог зобов'язаний вести відповідну документацію і статистичну звітність: протоколи діагностичних досліджень, аналітичні довідки, індивідуальні картки психологічного супроводу дитини.

Розвивальна і корекційна робота мають розгортатися як процес впливу на особистість дитини в цілому відповідно до таких принципів:

– *єдність діагностики і корекції*. Цей принцип реалізується у трьох аспектах. По-перше, корекційній роботі передують діагностика, по-друге, в процесі корекції йде уточнення діагнозу, по-третє, корекційна робота потребує постійної

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

оцінки її ефективності, критерієм якої є ті зміни, які відбуваються у психіці дитини;

- *діяльнісний принцип*. Головним засобом корекційно-розвивального впливу є організація активної діяльності дитини у співпраці з дорослим;

- *психокорекція проводиться у зоні найближчого розвитку*, оскільки робота з дитиною за межами цієї зони (за Л.С.Виготським) не матиме корекційного ефекту;

- *спрямованість корекційної роботи «згори до низу»*, тобто, на створення оптимальних умов для розвитку вищих психічних функцій, за рахунок яких будуть компенсовані недоліки елементарних психічних процесів. Наприклад, для подолання вад механічної пам'яті, необхідно розвивати мовлення, мислення, логічну пам'ять; для корекції недоліків уваги практичний психолог удосконалює регулюючу функцію мовлення дитини, самоконтроль;

- *принцип нормативності*, зміст якого полягає в орієнтації на еталон розвитку на певному віковому етапі. Тобто, в результаті корекції дитина має досягти такого рівня розвитку, який відповідає її віку.

- *врахування в корекційній практиці системності розвитку*. Усі особистісні якості, психічні функції тісно взаємопов'язані між собою. Тому недоліки однієї з них призводять до недостатності інших. Корекція має бути спрямована на усунення причини відхилень у розвитку;

- *принцип «заміщуючого онтогенезу»*. Корекційна робота має починатись від тієї «точки», після якої почалось відхилення від ідеальної програми розвитку;

- *дуже важливо, щоб корекція розвитку носила випереджаючий характер*, була спрямована не на тренування й удосконалення того, що вже досягнуто дитиною, а на активне формування того, що планується досягнути у найближчій перспективі відповідно до законів вікового розвитку і становлення індивідуальності;

- *принцип наступності*. Кожне корекційно-розвивальне заняття має вміщувати завдання для самостійного виконання, які на попередньому виконувались з допомогою практичного психолога. Якщо на попередньому занятті дитина не впоралась з певним завданням, на наступному пропонується його спрощений варіант;

- *врахування індивідуально-психологічних особливостей дитини, її інтересів, здібностей, якостей характеру, соціальної ситуації розвитку тощо*.

Дитина обов'язково має одержувати задоволення від корекційно-розвивальних занять. Це забезпечується завдяки тому, що практичний психолог має використовувати цікаві для дитини види завдань; створювати такі умови, за яких дитина досягає успіху, отримує задоволення від подолання труднощів; виявляти емпатію, приймати дитину такою, яка вона є, не оцінюючи її.

ДІАГНОСТИКА СПРИЙМАННЯ

ДІАГНОСТИКА СПРИЙМАННЯ КОЛЬОРУ

Підготовка дослідження

Зробити кружечки діаметром 3 см., зафарбовані в основні й додаткові кольори та їх відтінки (кількість кружечків та їх колір залежить від віку дитини); коробочки таких самих кольорів і відтінків; 4 картки розміром 25×10 см., що поділені на 10 квадратів. На першій картці наклеїти кружки основних кольорів, на другій – додаткових, на третій – відтінки кольорів, четверта картка – чиста.

Проведення дослідження

Експеримент проводиться індивідуально з дітьми 2–7 років і складається з 4 серій, інтервал між якими – 1 день. Кожна серія складається із 3 підсерій, що різняться за змістом матеріалу (основні, додаткові кольори та їх відтінки).

Перша серія

Перед дитиною кладуть коробки, дають набір кружечків (по 5 штук кожного кольору) і просять розкласти їх у коробках у відповідності до їх кольору. При цьому колір не називають.

Друга серія

Дитині дають набір кружечків (по 5 штук кожного кольору), показують картку-взірець і просять розкласти кружки так само, як на взірці.

Третя серія

Дитині дають 5 кружечків різного кольору. Потім називають колір і просять її знайти кружечки такого самого кольору.

Четверта серія

Дитині дають 5 кружечків різного кольору і просять назвати колір кожного. Якщо дитина називає кружечки близьких кольорів однаково, то її просять сказати, чи однакові вони за кольором.

Обробка даних Складають 3 таблиці, які містять дані щодо сприймання основних, додаткових кольорів та їх відтінків. На основі цього роблять висновки про вікові особливості сприймання кольору в різних ситуаціях. Кількісні результати заносять в таблицю 2.1.

Таблиця 2.1

Вікові особливості сприймання кольорів

Вік дітей	Вибір кольору за наочним взірцем	Розташування кольорів за наочним взірцем	Вибір кольору при називанні його дорослим	Самостійне називання кольору
2–3 роки				
3–4 роки				
4–5 років				
5–6 років				
6–7 років				

ТЕСТ «ОВОЧІ ТА ФРУКТИ»

Тест спрямований на дослідження розрізнення 3–4-річними дітьми кольорів. Дитині пропонують по черзі кілька таблиць з чорно-білими зображеннями на кожній карті, і до них набір 4-5 різних кольорів (карток).

Приклади стимульного матеріалу

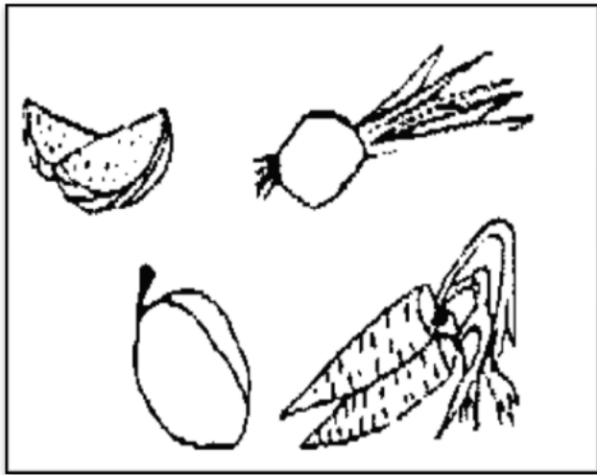


Рис. 1

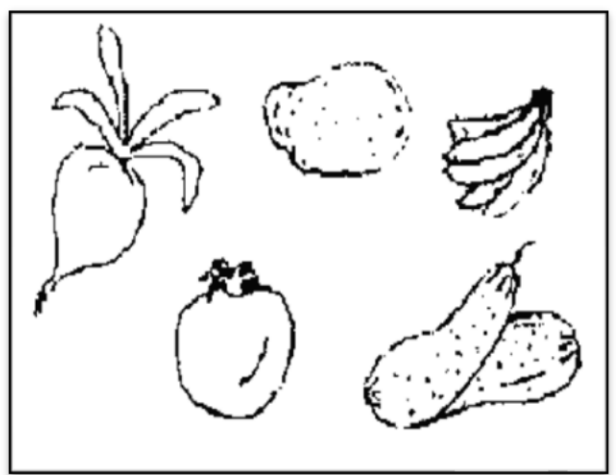


Рис. 2

До рис. 1: фіолетова, помаранчева, зелена і рожева кольорові картки.

До рис. 2: коричнева, бордова, жовта, червона і зелена картки.

Дитині пропонують до кожного зображення на таблиці підібрати підходящу кольорову картку.

У нормі всі діти легко справляються з такими завданнями. Замість овочів на них можуть бути намальовані тварини, квіти, інші предмети, що мають однозначне забарвлення.

ТЕСТИ НА РОЗРІЗНЕННЯ 4–6-РІЧНИМИ ДІТЬМИ КОЛІРНИХ ВІДТІНКІВ

Методика 1. Дитині пропонують 10 карток одного кольору, але різні за світлістю (колірною насиченістю). Необхідно розкласти їх по порядку від найтемнішого до найсвітлішого (самостійно виготовте такі картки за допомогою акварелі та води).

Методика 2. Дитині пропонують 10 карток зеленого кольору з різним ступенем насиченості в ньому жовтого відтінку. Необхідно також розкласти картки по порядку, від менш жовтих, до більш жовтих.

Методика 3. Серед 10 карток різного кольору необхідно вибрати тільки ті, які мають зелений відтінок (наприклад, сіро-зелені, синьо-зелені, жовто-зелені та ін.)

Оцінка результатів: чим більша точність розкладки кольорів, тим вища здібність до сприйняття кольорів у дитини.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Ці здібності піддаються тренуванню при відсутності дефектів зору. У японців, наприклад, завдяки їх заняттям каліграфією, у багато разів більше розвинена здатність розрізняти відтінки сірого кольору, ніж у європейців.

ТЕСТ «РОЗРІЗНІ КАРТИНКИ»

Тест спрямований і на вивчення рівня розвитку дій сприйняття, вміння виділяти інформативні точки і по них відтворювати образ предмету.

В якості стимульного матеріалу використовують кольорові картинки, розрізані на кілька частин. Для **3–4-річних дітей** використовують картинки, розрізані на 2-4 частини, а для **4–6-річних** – картинки, розрізані на 4-6 частин. Якщо ви вважаєте за необхідне провести діагностику сприйняття у **молодших шкolarів**, рекомендується застосовувати більш складні малюнки – не з одним предметом, а з групами чи з ситуаціями.

Інструкція: «Подивись уважно на ці картки. Як ти думаєш, що це таке? Який предмет на них зображений? А тепер склади ці картки так, щоб вийшов названий тобою предмет».

Дитині почергово пред'являють розрізані зображення предметів – від простих до складніших. Картки розкладають хаотично, щоб ускладнити сприйняття. Картинку пропонують зібрати після того, як упізнаний намальований предмет. Якщо дитина не може визначити, що саме намальовано на розрізаних картинках, можлива допомога дорослого, який звертає увагу на найбільш характерну деталь. Якщо зображення не впізнане до початку роботи, пропонують почати збирати картинку, і в процесі тестування (або після його закінчення) дорослий ще раз запитує дитину, чи впізнала вона зображений предмет.

При *інтерпретації*, насамперед, звертають увагу на наявність у дитини цілісного образу предметів. У нормі діти легко справляються з такими завданнями, швидко дізнаються намальовані предмети, при складанні яких можливі деякі труднощі у деталях (наприклад, знайти правильне місце для ніг ляльки або її банта).

Про порушення сприйняття можна говорити в тому випадку, якщо 3–4-річна дитина не може упізнати ні машинки, ні собачки. У цьому випадку необхідно почати навчання дитини, показати їй найбільш характерні деталі цих предметів, разом з нею зібрати картинку. Після навчання необхідно запропонувати дитині виконати аналогічне завдання, але вже без допомоги дорослого. У складних випадках дітям підказують, на що треба дивитися, тобто показують, як шукати інформативні точки не на одному, а на декількох предметах.

ТЕСТ «КОРОБОЧКА ФОРМ»

З допомогою цього тесту досліджується рівень розвитку дій сприйняття і ступінь їх інтеріоризації у дітей **2,5–4 років**. При проведенні цього тесту перевіряють також наявність у дитини сенсорних еталонів форми.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Стимульний матеріал: дерев'яна або пластмасова коробка, в кришці якої прорізані отвори у формі основних геометричних фігур – кола, квадрата, трикутника, прямокутника тощо. У наборі є і тривимірні фігури (дерев'яні або пластмасові), в основі яких ті ж геометричні фігури, тобто куля, куб, паралелепіпед тощо.

Інструкція: «Давай пограємося, як ніби ця коробочка – поштова скринька, в яку тобі потрібно опустити ось такі листи (показують геометричні фігури). Тільки запам'ятай, що для кожного листа існує спеціальний отвір, у який він може увійти. Тому уважно дивись на фігурку-лист і шукай отвір, що для нього призначений».

Фігурки кладуть перед дитиною поруч з коробочкою. У процесі роботи дорослий може звернути увагу дитини на інформативні точки, якщо вона не намагається дослідити фігурку, а намагається силою увіпхнути її не в той отвір. У такому випадку дітям показують, що у даної фігурки є, наприклад, три гострі кути, а отвір круглий, тому фігурка до нього не увійде, і треба знайти такий отвір, в якому також є три кути. Потім разом із дитиною відшукують такий отвір і демонструють, як легко входить в нього фігурка. Допомога можлива при роботі з першими 1-3 фігурками, потім або дитина починає діяти самостійно, або тестування припиняють. Якщо Ви хочете перевірити, наскільки добре дитина володіє еталонами форми, можна дати йому додаткове завдання – розкласти фігурки за формою, склавши до купи всі куби, кулі або паралелепіпеди.

При *інтерпретації* отриманих даних, перш за все, слід звертати увагу на характер діяльності дітей – наявність орієнтування, ступінь його інтеріоризованості.

Для *дітей 2,5–3 років* у нормі ще не характерно виділення орієнтовною фази діяльності, вони намагаються засунути фігурки в будь-який отвір, не розглядаючи їх і не співвідносячи одну з одною. Тому, допомагаючи дітям, дорослі їх навчають, формуючи орієнтування і дії сприйняття одночасно. Більш здібні діти і швидше навчаються, швидше «схоплюють» новий матеріал і відразу після показу способу дії з однією-двома фігурками починають діяти самостійно.

У нормі орієнтування як самостійний етап діяльності з'являється в 3-3,5 роки (хоча в імпульсивних дітей може з'явитися і значно пізніше, до 4–4,5 років). Тому 3–4-річні діти мають оглядати фігурки перш, ніж почати їх опускати в коробку. Однак це орієнтування може бути ще зовнішнім, тобто дитина допомагає собі пальчиками, обмацує фігурки, повертає їх у різні боки, намагаючись засунути в коробку. У цьому випадку також допустима участь дорослого, який допомагає дітям перейти до зорового орієнтування, яке в нормі повинне з'явитися до кінця третього року їх життя.

У цей час спроба обмацати фігурку і, тим більше, силою втиснути її у невідповідний отвір вважається вже грубою помилкою, що свідчить про можливі порушення в інтелектуальному розвитку. В цьому випадку особливо важливо перевірити здатність до навчання (научання) дитини, так як це допомагає швидко скоригувати це відставання, поки воно не позначилося на розвитку мислення дитини.

ДІАГНОСТИКА ВМІНЬ ОРІЄНТУВАТИСЬ У ВЕЛИЧИНІ ПРЕДМЕТІВ

Підготовка дослідження

Підготувати одноколірну піраміду з 4 кілець.

Проведення дослідження

Дослідження проводять індивідуально з **дітьми 2–4 років**. Дитина сидить за столом, їй показують пірамідку, потім у неї на очах знімають одне кільце за іншим, розкладають їх послідовно. Після цього порушують порядок і пропонують дитині зібрати пірамідку самостійно. Інструкцію можна повторити двічі. Розташування кілець варіюється в наступному порядку:

I варіант – 3, 1, 2, 4 (в ряд);

II варіант – 3, 2, 4, 1 (в ряд);

III варіант – 3, 1, 2, 4 (в шаховому порядку);

IV варіант – 3, 2, 4, 1 (в шаховому порядку). Цифра 4 – найбільше кільце, цифра 1 – найменше.

Обробка даних. Задача вважається виконаною, якщо дитина виконала один варіант (позначити який). Аналізують спосіб дії і підбір кілець шляхом «спроб і помилок», порівняння кілець шляхом накладання чи на основі зорового співвідношення і його залежності від віку дітей.

ДІАГНОСТИКА ОРІЄНТУВАННЯ 2–4 РІЧНИХ ДІТЕЙ У ВЕЛИЧИНІ ПРЕДМЕТІВ

Підготовка дослідження

Підготувати 10 паличок різної довжини від 2 до 20 см. Кожна паличка повинна відрізнятись від попередньої на 2 см.

Проведення дослідження

Дослідження проводиться індивідуально. Перед дитиною хаотично розкладають 10 паличок і пропонують виконати завдання: «Розклади палички в рядок так, щоб вони зменшувались за довжиною». Якщо дитині важко, то їй пояснюють спосіб побудови серійного ряду: «Вибирай кожний раз найдовшу паличку з тих, які не розкладені в ряд».

Обробка даних

Вираховують показники успішності й неуспішності побудови серійного ряду у відсотках. Завдання вважається виконаним правильно, якщо дитина не зробила ні однієї помилки.

Випробуваного зараховують до одного з 4 рівнів у залежності від способу виконання завдання:

I рівень – діти виконують завдання на основі зорового аналізу довжини паличок;

II рівень – діти виконують завдання, порівнюючи палички шляхом прикладання їх одну до одної;

III рівень – діти виконують завдання шляхом спроб (перестановкою паличок);

IV рівень – діти здійснюють нецілеспрямовані дії.

ДІАГНОСТИКА ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ 5–7 РОКІВ

Підготовка дослідження

Підібрати 5 іграшок (наприклад, лялька, зайчик, мишка, качка, лисиця) і малюнок із зображенням 9 предметів, які розташовані стовпчиком по 3; аркуш паперу в клітинку, олівець.

Проведення дослідження

Дослідження проводиться індивідуально. Дитині пропонують виконати такі завдання.

1. Показати праву, ліву руку і ногу, праве і ліве вухо.

2. На столі перед дитиною розкладають іграшки таким чином: в центрі – мишка, справа – качка, зліва – заєць, спереду – лялька, позаду – лисиця і просять відповісти на питання про розташування іграшок: «Яка іграшка між качкою і зайчиком? Яка іграшка стоїть перед мишкою? Яка іграшка позаду мишки? Яка іграшка стоїть зліва від мишки? Яка іграшка справа від мишки?»

3. Дитині показують малюнок і запитують про розташування предметів: «Яка іграшка намальована всередині, зверху, знизу, в правому верхньому куті, в лівому нижньому куті, в правому нижньому куті?»

4. Дитину просять на аркуші паперу в клітинку намалювати в центрі – коло, зліва – квадрат, вище кола – трикутник, нижче – прямокутник, над трикутником – 2 маленьких кола, під трикутником – маленьке коло. Завдання дитина виконує послідовно.

5. Іграшки розташовують зліва, справа, спереду і позаду дитини на відстані 40-50 см. від неї, пропонують розповісти, де яка іграшка стоїть.

6. Дитині пропонують стати в центрі групової кімнати і розповісти, що знаходиться зліва, справа, спереду, ззаду від неї.

7. Завдання аналогічне попередньому, але виконується на вулиці.

Обробка даних

Підраховують показники правильності виконання завдань в процентах. Результати оформлюють у таблиці. Визначають, як залежать особливості сприймання простору з точки зору відліку, віддаленості об'єктів і віку дітей.

Таблиця 2.2

Просторові уявлення дітей

Вік дітей	Орієнтування на власному тілі	Орієнтування відносно себе	Орієнтування відносно предмету
5–6 років			
6–7 років			

Таблиця 2.3

Визначення просторового розташування різновіддалених предметів

Вік дітей	Орієнтування серед близько розташованих предметів	Орієнтування у груповій кімнаті	Орієнтування на вулиці
5–6 років			
6–7 років			

ТЕСТ «ЗНАЙДИ КВАДРАТ»

Тест спрямований на вивчення константності сприйняття дітьми *дітей 4–6 років*.

Дитині показують таблицю (рис. 1) із зображенням 10 чотирикутників, серед них 5 абсолютно однакових квадратів, та 5 чотирикутників, трохи відрізняються від них: вертикальні боки трохи довші горизонтальних, або навпаки; будь-який із кутів чотирикутника менше або більше прямого кута.

Дитині пропонується відшукати на таблиці всі квадрати (чотирикутники, у яких всі сторони і кути рівні).

Оцінка результатів:

1) *дуже хороший результат*, коли безпомилково знайдені всі фігури чи допущена лише одна помилка;

2) *середній результат*, коли допущені 2-3 помилки з фігурами, що мають спотворення прямого кута;

3) *низький результат*. Більша кількість помилок, серед них неправильно впізнані прямокутники;

4) *дуже низький результат*. Не розуміється визначення квадрата, хаотично називаються будь-які фігури.

Стимульний матеріал

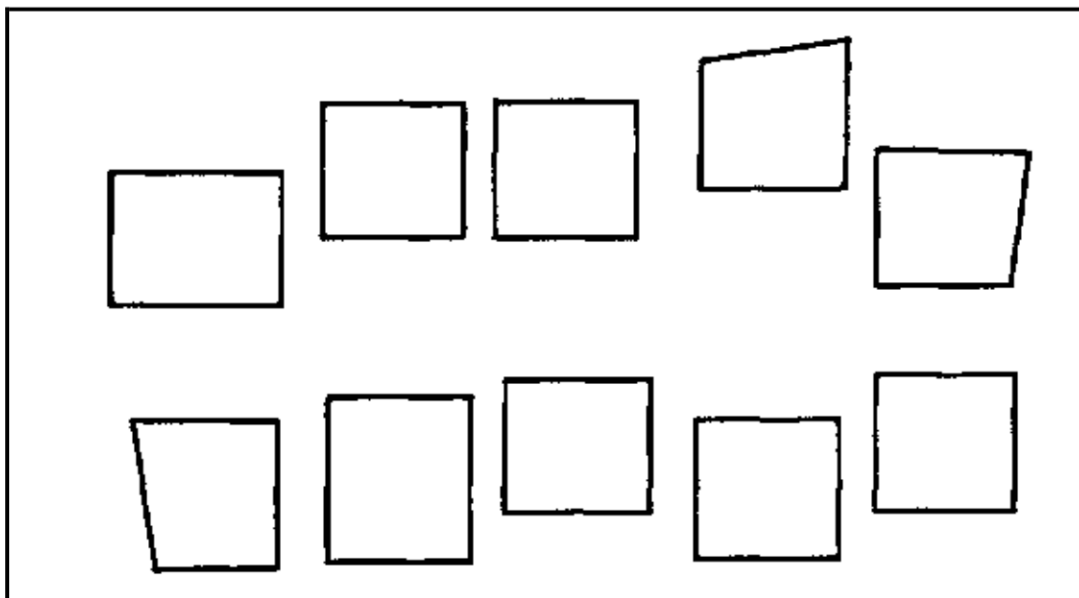


Рис. 1

ТЕСТ «ЗНАЙДИ ОДНАКОВІ ФІГУРИ»

Дитині **4–6 років** пропонується бланк з різними геометричними фігурами, всього 4 види: трапеція, квадрат, паралелограм і прямокутник (рис. 1). Необхідно однакові фігури помітити на бланку однаковими знаками (хрестиками, кружечками, галочкою, плюсом) або поставити на однакових фігурах однакові цифри: 1, 2, 3 тощо.

Оцінка результатів:

1) дуже високий результат. Дитина не тільки безпомилково виконала завдання, але й назвала відмінності між фігурами, або дала їм загальноприйняті назви;

2) високий результат. Завдання виконано вірно, але без словесно-логічного аналізу, або: дано аналіз, але зроблена помилка;

3) середній результат. Допущені 1-2 помилки, частковий аналіз;

4) низький результат. Допущені 3 і більше помилки.

Стимульний матеріал

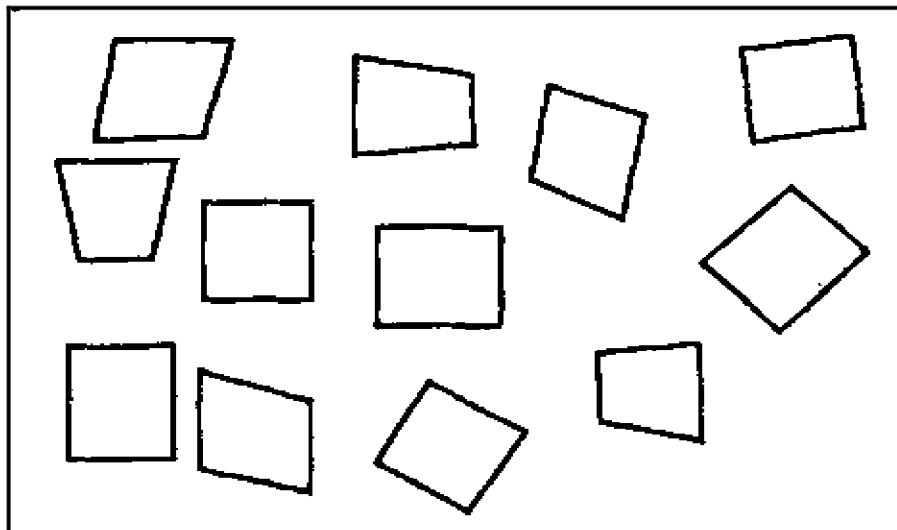


Рис. 1

ТЕСТ «ДОМАЛЮЙ ФІГУРИ»

Дитині **4–6 років** дають по черзі 3 бланка та пропонують домалювати на них фігури (квадрати і кола, бабку і рибу) і підкреслюють, що всі квадрати (кола, риби тощо) однакові (рис. 1, 2, 3).

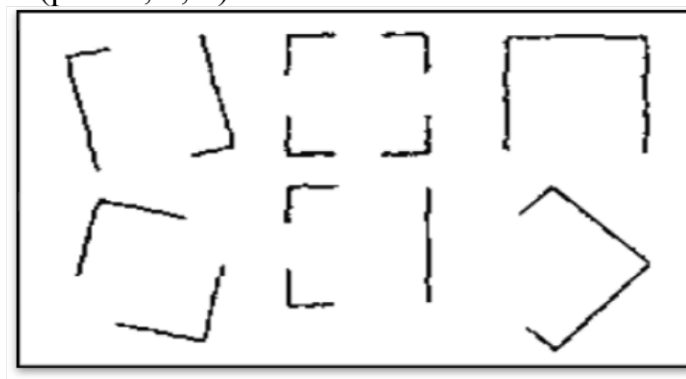


Рис. 1

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

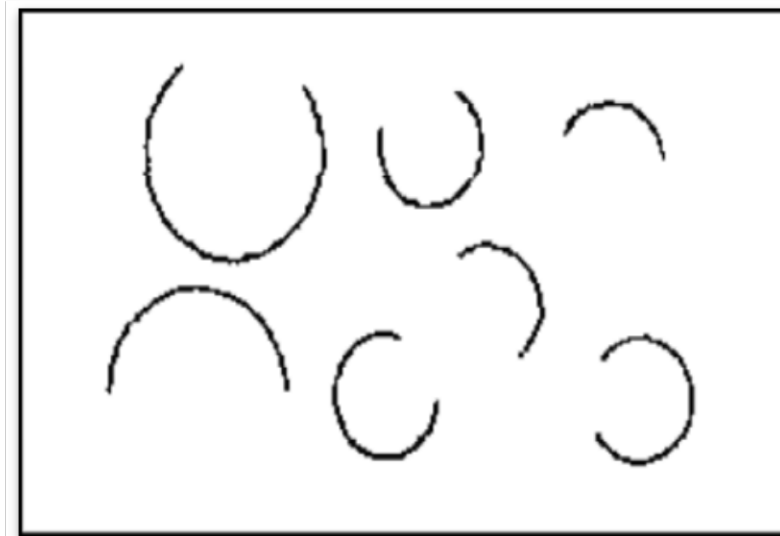


Рис. 2



Рис. 3

Спостереження за діями дитини під час її роботи з таблицями цього типу дає можливість скласти уявлення про здібності дитина до цілісного сприйняття форми предметів, про стан його графічних навичок, здатності здійснювати симетричне зображення.

Оцінка результатів:

1) хороший рівень: діти розуміють принцип роботи, безпомилково домальовують фігури.

2) середній рівень: те ж, що і в 1, але іноді допускають невелику асиметрію в малюнках.

3) низький рівень: зменшення площі домальованої фігури; грубі зміни її форми; нерозуміння принципу роботи.

ТЕСТ Д. РЕЯ «БАГАТОЗНАЧНІ МАЛЮНКИ»

Дитині 5–7 років пред'являють почергово рисунки 1, 2 і пропонують вгадати, що тут намальовано.

Оцінка результатів

1. Хороший рівень сприйняття. Приклади відповідей:

• (рис. 1) – сонце, що заходить за водою; човни, що плывуть по річці; матроси плавають; крижини плывуть або уламки корабля;

• (рис. 2) – слон у ліжку; слон зайшов у квартиру і влаштував «розгартіяш»;

• (рис. 1) – годинникова майстерня; тут годинник з пружиною, інструменти скрізь розкидані; лупа, лампочки;

• (рис. 2) – це дитячий майданчик, гірка і багато сходинок однакових, поруч пісочниця, тут відерце з лопаткою, камінчики.

2. Низький рівень. Приклади відповідей:

• (рис. 1) – кільця; палички різні, якісь смужки, не знаю.

• (рис. 2) – равлик; квіточки; щось тут ні на що не схоже.

Стимульний матеріал (зменшено в два рази)

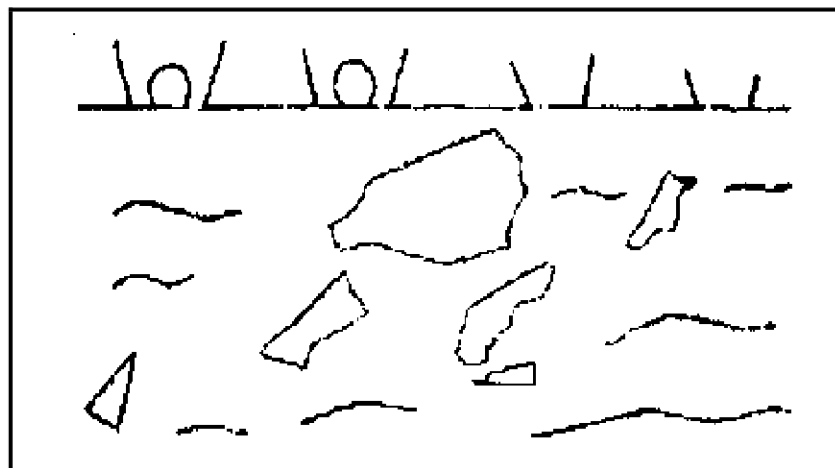


Рис. 1

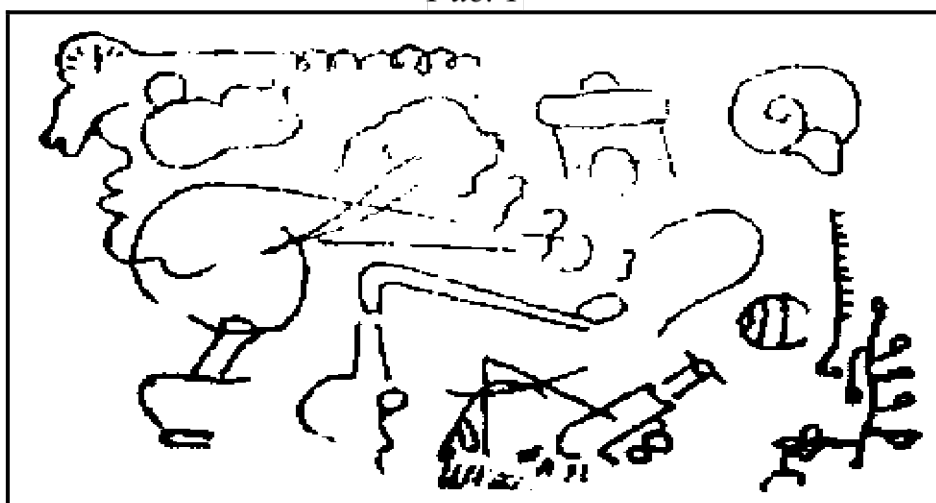


Рис. 2

ТЕСТ ДЛЯ ЗОРОВО-МОТОРНОЇ КООРДИНАЦІЇ

Дитині **5–6 років** пропонують скопіювати просте речення з трьох слів, написане письмовими буквами української або іноземної мови (7 літер). Відстань між словами зразка приблизно в пів букви.

Стимульний матеріал: на рис. 1 наведено зразок і приклади п'яти проб його виконання з оцінками.

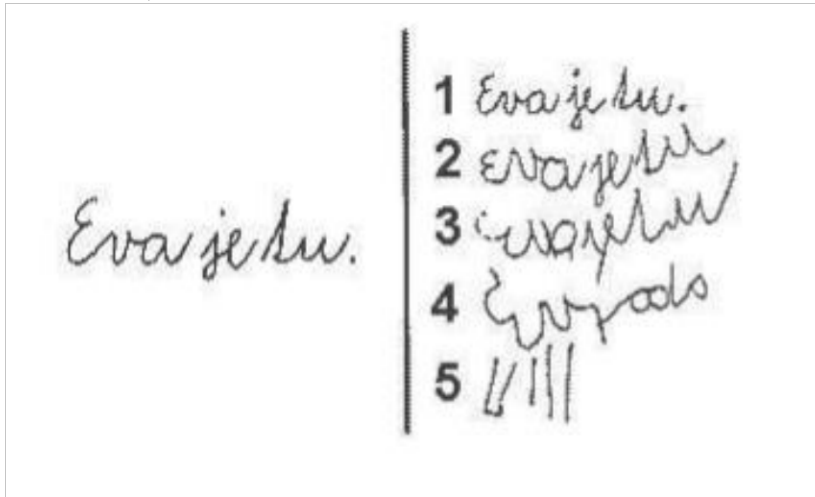


Рис. 1

Оцінка результатів:

1 бал – чітко скопійований зразок. Розмір літер не перевищує еталон більш ніж у два рази. Пропозиція розділене на три слова. Відхилення запису від горизонтальної лінії – не більше 30°.

2 бали – те ж саме, але розмір літер і відхилення від горизонтальної лінії перевищує зазначені межі.

3 бали – можна чітко розібрати хоча б чотири букви зразка і хоча б одне слово в запису явно виділено (інші умови не враховуються).

4 бали – зберігається запис у рядок, але немає розбивки на слова, і хоча б 2 літери збігаються із зразком.

5 балів – каракулі.

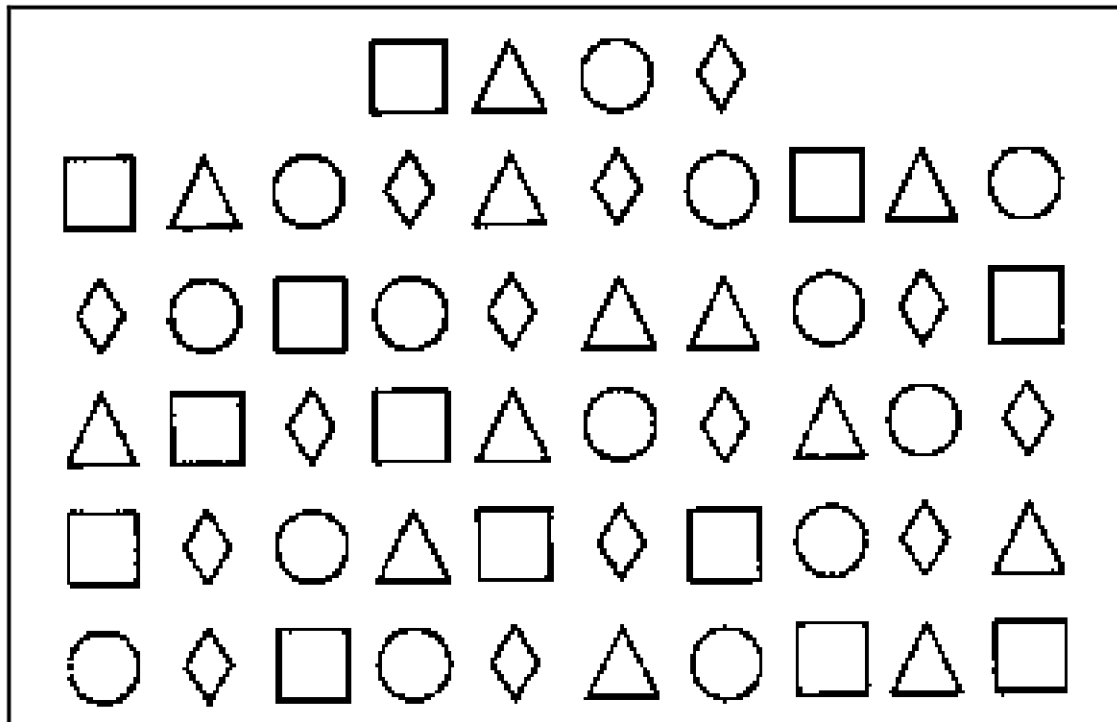
ТЕСТ «КОДУВАННЯ»

(для дітей 6–7 років)

Це складніша сенсомоторна проба, ніж попередні, тому що вимагає від дитини гарного розрізнення більшої кількості фігур і знаків, хорошого розподілу уваги, активної роботи пам'яті і високої швидкості руху руки.

Це проба на визначення швидкості та легкості формування у дитини простого сенсомоторного досвіду (научуваності).

Дитині пропонується бланк з п'ятьма рядками простих фігур (всього 50) і чотирма фігурами-еталонами.



Існує аналогічна проба П'єрона-Руссера з іншими фігурами в бланку. Дитині пропонується заповнити порожні фігури в бланку такими ж знаками, як і у відповідних фігурах зразка. 5 фігур на початку першого рядка бланку відводяться для тренування. Слід почати і закінчити роботу за сигналом дорослого, заповнювати всі фігури послідовно, одну за одну, і працювати як можна швидше. На пробу відводиться 2 хв., ніяких зауважень і допомоги дорослого після тренувального етапу. В кінці підраховується кількість правильно заповнених фігур.

Норма для 6-річних:

- 25-30 фігур (дитина встигла заповнити правильно знаками за 2 хв.).
- 40-45 фігур – хороша норма.

Норма для 7-річних:

- 32-39 фігур.
- 46-47 фігур – хороша норма.
- 45 фігур – найкращий результат для обох вікових груп.

ТЕСТ «ОПИС ІГРАШКИ»

(для дітей 3–6 років)

Перед дитиною по черзі ставлять незнайомі їй іграшки, які вона розглядає 1-2 хв. Після цього говорять: «Опиши іграшку». Якщо дитина не може, уточнюють: «Розкажи, яка вона».

Після перерви 20-30 хв. їй знову пропонують: «Опиши іграшку, яку тобі показували».

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Схема аналізу даних щодо особливості сприймання:

1. Які ознаки дошкільник називає, скільки і в якій послідовності? Дослідник виявляє, які з них маля сприймає повніше, точніше та легше (колір, форму, величину, просторове розташування деталей). Чи називає дитина матеріал, з якого виготовлена іграшка?

2. Чи називає дитина частини предмета і які?

3. Чи називає дитина дії іграшки (сидить, стоїть), її емоційний стан (задумався, сердитий, веселий), моральні якості (добрий, сердитий)? Чи намагається пояснити наявність певних деталей, ту чи іншу дію, стан, якість?

4. Чи висловлює дошкільник своє ставлення до іграшки («Це баранчик. Мені такі подобаються»), вимоги до поводження з нею («Заєць з гуми зроблений. З них треба обережно поводитися, його можна швидко порвати»)? Чи пояснює своє ставлення («Вона вся біла. Тому вона мені подобається»)? Чи дає естетичну оцінку («Красива»), мотивує її? Такий аналіз дозволяє простежити взаємозв'язок емоцій і сприйняття.

5. Сприймає дитина іграшку тільки візуально чи намагається обстежити її? Як і наскільки цілеспрямовано робить це?

6. З того, наскільки послідовно і планомірно дошкільник описує іграшку, можна зробити висновок про сформованість процесу спостереження.

7. Чи виявляється у дитини (і в чому) зв'язок сприйняття і минулого досвіду? Наприклад, дитина називає дії, що безпосередньо не сприймаються, але відповідні персонажу.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОРОВОГО І ДОТИКОВОГО СПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ 6–7 РОКІВ

В якості експериментального матеріалу використовуються плоскі фігури Г. Фелькельта. Випробуваному пропонується обмацати з закритими очима фігуру протягом однієї хвилини. Потім він повинен замалювати її, не дивлячись на оригінал. Після цього малюнок прибирається і перед випробуваним кладеться та ж фігура. Тепер він повинен подивитися на неї, запам'ятати, а потім замалювати, знову ж таки не дивлячись на оригінал.

Обидва малюнки зіставляються з оригіналами і визначається ступінь їх збігу, яка служить показником точності зорового і дотикового сприйняття.

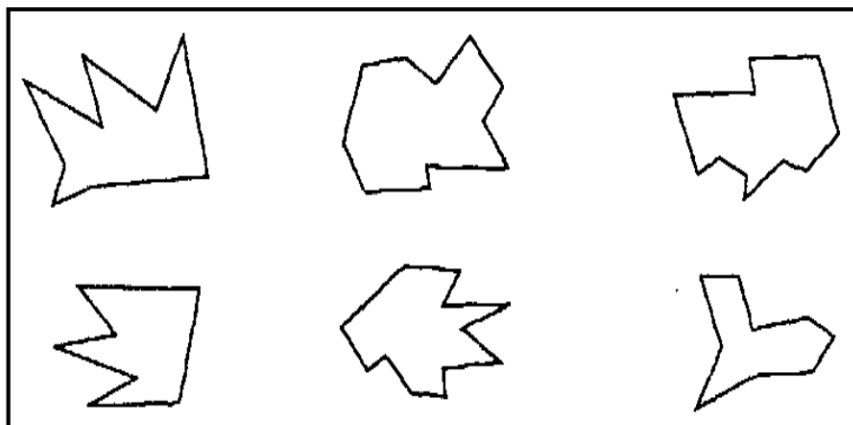


Рис. 1

МЕТОДИКИ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ НАОЧНО-ДІЙОВОГО МИСЛЕННЯ

МЕТОДИКА «ОБВЕДИ КОНТУР»

Дітям *від 3 до 4 років* показують малюнки і пояснюють, що завдання до цієї методики полягає в тому, аби за допомогою олівця або ручки якнайшвидше і як можна точніше відтворити на правій половині цього ж малюнка той контур, який представлений у його лівій частині. Всі лінії необхідно прагнути робити прямими і точно з'єднати кути фігур. Бажано також, аби контури фігур були відтворені в тих же самих місцях, де вони змальовані на малюнках – зразках у лівій частині. Оцінюватися у результаті виконання завдання будуть *акуратність, точність і швидкість* роботи.

Оцінки даються в балах залежно від швидкості і якості (точності) виконання завдання.

✓ 10 балів – дитина витратила на виконання всього завдання менше ніж 90 сек., причому всі лінії на мал. 1 прямі і точно сполучають кути фігур. Всі лінії слідують точно по заданих контурах.

✓ 8-9 балів – на виконання завдання пішло від 90 до 105 сек. При цьому має місце хоч би один з наступних недоліків: одна або дві лінії не є сповна прямими; у двох або в трьох випадках накреслені лінії не цілком правильно сполучають кути фігур; від двох до чотирьох ліній виходять за межі контуру; від чотирьох до п'яти кутів сполучено неточно.

✓ 6-7 балів – на виконання всього завдання в цілому пішло від 105 до 120 сек. При цьому додатково виявлений хоч би один з наступних недоліків: три або чотири лінії непрямі; від чотирьох до шести кутів сполучено не цілком точно; від п'яти до шести ліній виходять за межі контуру; від шести до семи кутів сполучено не цілком точно.

✓ 4-5 балів – на виконання завдання витрачено від 120 до 135 сек. Є хоч би один з наступних недоліків: п'ять або шість ліній не є сповна прямими; від семи до десяти кутів сполучено не цілком правильно; є сім або вісім ліній, які не є сповна прямими; є від восьми до десяти кутів, які сполучені не цілком точно.

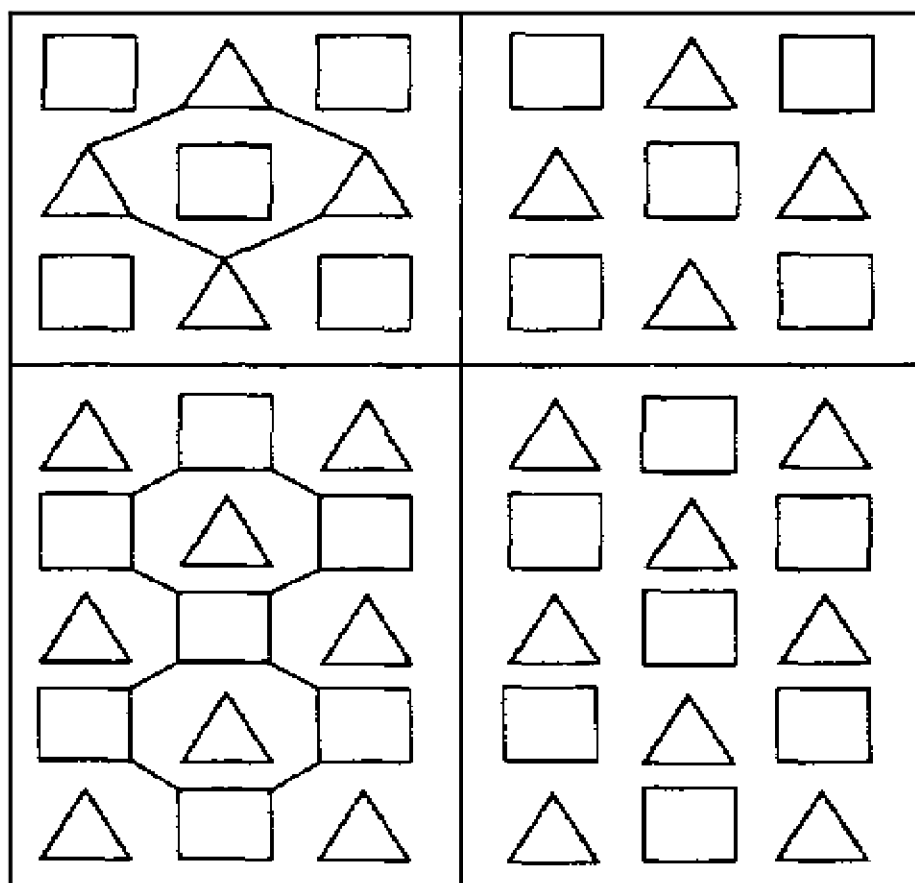
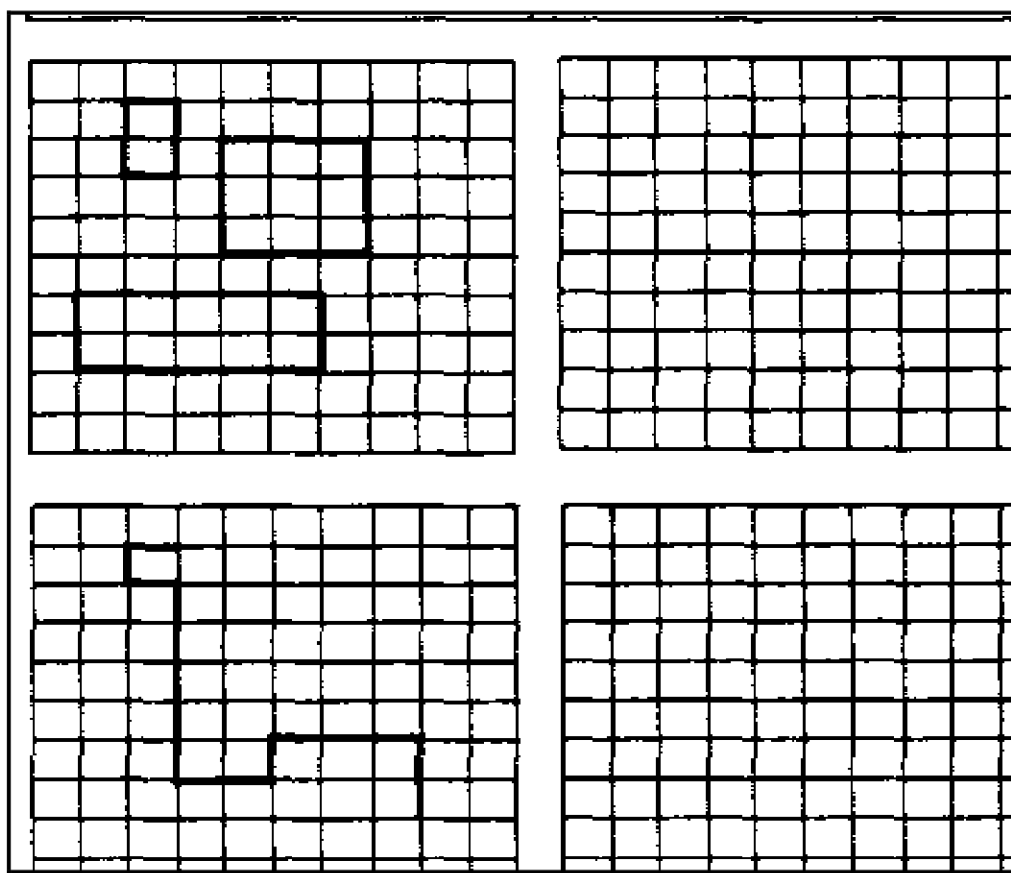
✓ 2-3 бали – на виконання завдання пішло від 135 до 150 сек. Відмічений хоч би один з наступних недоліків: від семи до десяти ліній непрямі; від одинадцяти до двадцяти кутів сполучено не цілком правильно; від дев'яти до вісімнадцяти ліній виходять за межі контуру; від одинадцяти до сімнадцяти кутів сполучено не цілком правильно.

✓ 0-1 бал – на виконання завдання пішло більше 150 сек. Майже всі лінії, за винятком однієї або двох, не є прямими; майже всі кути, за винятком одного або двох, сполучені неправильно.

Висновки про рівень розвитку

- 10 балів – дуже високий;
- 8-9 балів – високий;
- 4-7 балів – середній;
- 2-3 бали – низький;
- 0-1 бал – дуже низький.

Малюнки до методики «Обведи контур»

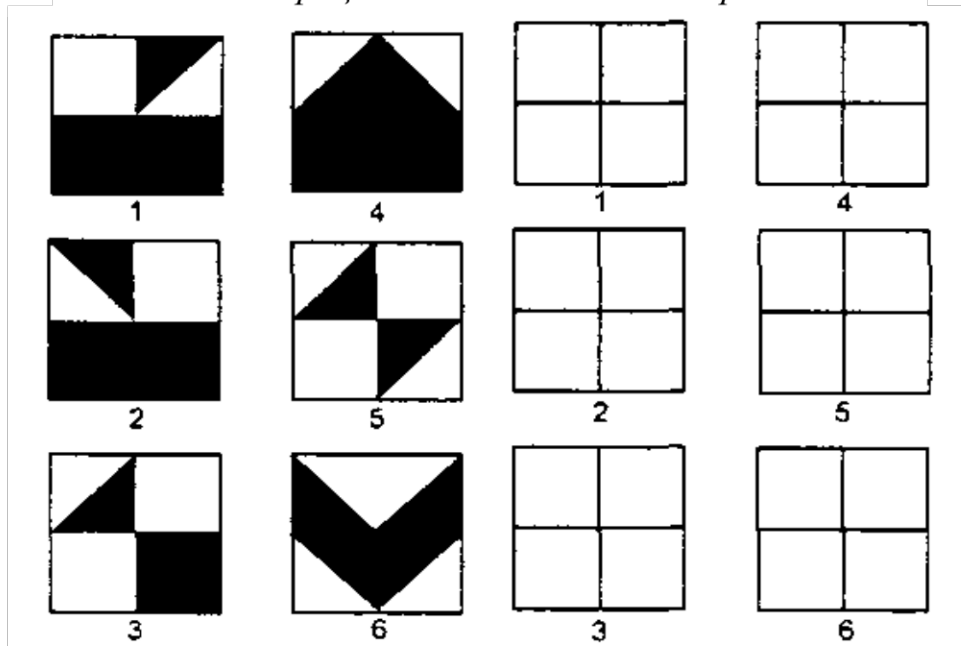


МЕТОДИКА «ВІДТВОРИ МАЛЮНКИ»

Ця методика призначається для дітей у віці **від 3 до 4 років**. Її завдання полягає в тому, аби в спеціальних порожніх квадратах, представлених справа на малюнку, відтворити картинки, змальовані на цьому ж малюнку зліва. Для цього дитині дається фломастер темного кольору і малюнок у супроводі наступної *інструкції*: «Справа в порожніх клітках необхідно намалювати такі самі фігури, які є зліва. Потрібно зробити це як можна акуратніше, рівномірно заштрихувавши всі частини, де є темні поля, не залишаючи порожніх ділянок і не виходячи за межі заданого контуру».

На виконання завдання відводиться 5 хв.

Малюнки і матриці до методики «Відтвори малюнки»



✓ 10 балів – дитина за 5 хв. виконала все завдання, тобто намалювала в порожніх матрицях всі шість фігур. При цьому ні в одній з фігур не залишилося порожніх, незаштрихованих ділянок в тих місцях, де штрихування мало бути суцільним, а контури фігур не більше ніж на 1 мм вийшли за межі заданих зразків.

✓ 8-9 балів – дитя впоралося із завданням за 5 хв. При цьому в кожній фігурі залишилися незаштрихованими не більше однієї-двох ділянок, а контури виконаних фігур не більше ніж на 1 мм відрізняються від оригіналів.

✓ 5-7 балів – дитина виконало завдання за 5 хв., але в її роботі є хоч би один з наступних недоліків: майже в кожній фігурі є від 3 до 4 незаштрихованих ділянок, контури деяких фігур відрізняються від оригіналів на величину до 1,5 мм.

✓ 4-6 балів – дитина за 5 хв. зміг заштрихувати 4-5 фігур з шести, причому в кожній з них зустрічається хоч би один з наступних недоліків: не менше однієї п'ятої частини її площі залишилося не заштриховано, контури деяких фігур відрізняються від оригіналів на величину до 2 мм.

✓ 2-3 балу – дитя змогло за 5 хв. заштрихувати лише 2-3 фігури, і в кожній з них можна виявити хоч би один з наступних недоліків: не менше одній п'ятій її

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

частини залишилося не заштриховано, контури деяких фігур відрізняються від оригіналів на величину до 2 мм.

✓ 0-1 бал – дитина за 5 хв. змогла заштрихувати не більше однієї фігури, і в ній є хоч би один з наступних недоліків: площа фігури не менше чим на одну чверть не заштрихована, контури деяких фігур відрізняються від оригіналів на величину до 3 мм.

Висновки про рівень розвитку

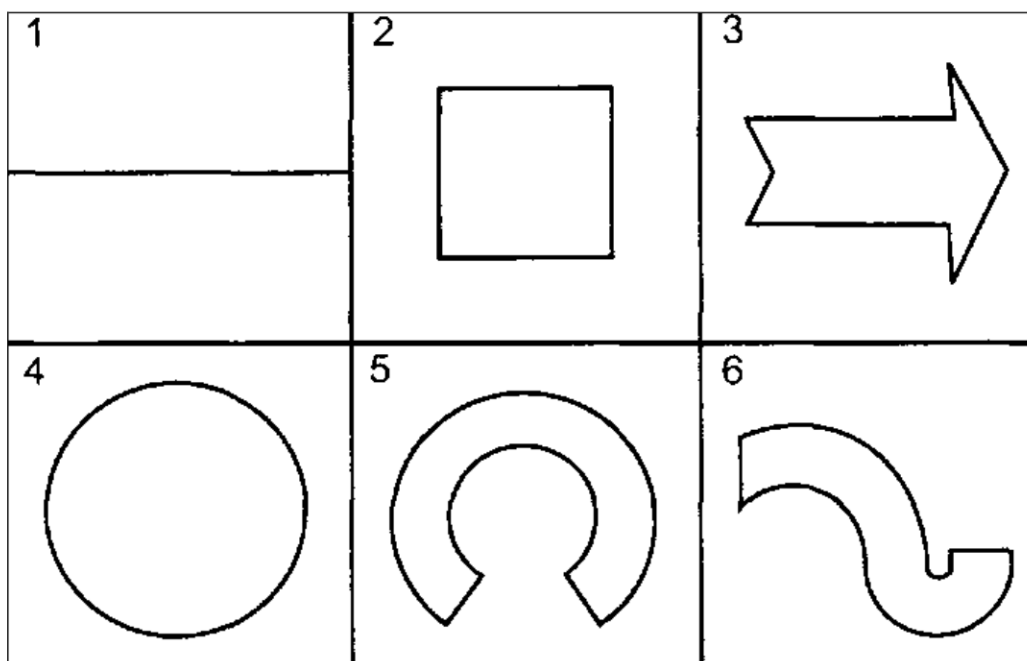
- 10 балів – дуже високий;
- 8-9 балів – високий;
- 4-7 балів – середній;
- 2-3 бали – низький;
- 0-1 бал – дуже низький.

МЕТОДИКА «ВИРІЖ ФІГУРИ»

Дана методика призначається для психодіагностики наочно-дійового мислення дітей у віці **від 4 до 5 років**. Її завдання полягає в тому, аби швидко і точно вирізувати з паперу намальовані на ній фігури. На малюнку в шести квадратах, на які він розділений, намальовані різні фігури. Цей малюнок під час тестування пропонується дитині не в цілому, а по окремих квадратах. Для цього експериментатор заздалегідь розрізає його на шість квадратів.

Дитя по черзі отримує всі шість квадратів з малюнками (порядок їх пред'явлення помічений номерами на самих малюнках), ножиці і завдання вирізувати всі ці фігури щонайшвидше і точніше. (Перший з квадратів просто розрізає ножицями навпіл по горизонтальній лінії, прокресленій у ньому.)

Контури для вирізування фігур до методики «Виріж фігури»



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Оцінка результатів

В ході оцінювання отриманих результатів у даній методиці враховуються час і точність виконання дитиною завдання.

✓ 10 балів – всі фігури вирізані дитиною не більше ніж за 3 хв., а контури вирізаних фігур не більше ніж на 1 мм відрізняються від заданих зразків.

✓ 8-9 балів – всі фігури вирізані дитиною за час від 3 до 4 хв., а їх контури відрізняються від оригіналів на величину від 1 до 2 мм.

✓ 6-7 балів – всі фігури вирізані дитиною за час від 4 до 5 хв., а їх контури відрізняються від оригіналів на 2-3 мм.

✓ 4-5 балів – всі фігури вирізані дитиною за час від 5 до 6 хв., а їх контури відрізняються від оригіналів на 3-4 мм.

✓ 2-3 бали – всі фігури вирізані дитиною за час від 6 до 7 хв., а їх контури відрізняються від оригіналів на 4-5 мм.

✓ 0-1 бал – дитина не впоралась із завданням за 7 хв., і вирізані ним фігури відрізняються від оригіналів більш ніж на 5 мм.

Висновки про рівень розвитку

- 10 балів – дуже високий;
- 8-9 балів – високий;
- 4-7 балів – середній;
- 2-3 бали – низький;
- 0-1 бал – дуже низький.

ДІАГНОСТИКА МИМОВІЛЬНОГО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ

Для дослідження мимовільного характеру запам'ятовування в дошкільному віці використовуються наступні два методичні прийоми:

1. В інструкції не дається установки на запам'ятовування.

Стимульний матеріал: набір з 10 картинок:

- | | |
|--------------|----------------|
| 1. Риба. | 6. Санки. |
| 2. Відро. | 7. Ялинка. |
| 3. Лялька. | 8. Чашка. |
| 4. Молоток. | 9. Годинник. |
| 5. Портфель. | 10. Телевізор. |

Процедура виконання

Картинки пред'являються по одній (приблизно 1 картинка в секунду). Обстежуваний повинен відтворити весь набір картинок на вербальному рівні (назвати те, що намальоване на картинках). Порядок відтворення не має значення. У протоколі фіксується кількість правильно відтворених картинок.

Обробка результатів

За кожну правильно відтворену назву виставляється 1 бал.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Рівні оцінки результатів:

- 1-й рівень – 10-9 правильних назв (балів);
- 2-й рівень – 8-7;
- 3-й рівень – 6-5;
- 4-й рівень – 4-3;
- 5-й рівень – 2 і менш.

2. Приготуйте набір із 16 картинок, що зображають добре знайомі дітям предмети (гриб, цибуля, заєць, кульки, собака, мило, риба, книга, щітка, коза, ялинка, півень, відерце, олівець, праска, прапорець).

Запропонуйте дитині познайомитися з цікавими картинками: «Я зараз тобі покажу картинки, а ти уважно на них подивися». Перед дитиною не ставиться завдання запам'ятати. Картинки пред'являються послідовно одна за одною, час показу – 5 с. Після демонстрації картинок робиться невелика пауза, після чого дитині несподівано пропонується відтворити по пам'яті назви всіх зображених на картинках предметів: «Назви картинки, які ти запам'ятав». Допомогати дитині в процесі відтворення не треба. Можна тільки стимулювати процес пригадування: «А які ти ще пам'ятаєш картинки? Постарайся ще пригадати». Зафіксуйте порядок відтворення картинок.

Після того, як переконаєтеся, що дитина більше нічого не пам'ятає, змішайте картинки з іншими і запропонуйте відібрати ті, які вона розглядала (всього картинок повинно бути не більше 22). Зафіксуйте, які картинки дитина впізнала.

ДІАГНОСТИКА СЛУХОВОГО СПРИЙНЯТТЯ

ТЕСТ «ШУМИ»

(Слухове розрізнення; 6-й субтест з американської методики «Давайте подивимося на дитину», 1973 р., Нью-Йорк)

Дитині **4–6 років** пропонують прослухати плівку з різними реальними звуками, записаними на ній. При цьому вона повинна ототожнити лежачі перед нею картинки з тими шумами, які буде чути: плач дитини; шурхіт газети; звуки води, що капає з крана; квакання жаби тощо.

Висока точність відповідей говорить про гарне слухове розрізнення у дитини.

ТЕСТ «ПОЧАТКОВІ ПРИГОЛОСНІ»

(Національний тест готовності (MPT), США, субтест №1)

Дитині **5–6 років** пропонуються чотири картинки (заєць, груша, дзвіночок, склянку). З них треба вибрати ту, яка починається з того ж звуку, що і слово, яке вимовляє експериментатор. Наприклад, він каже слово: голуб чи собака, – а дитина відповідно піднімає або картинку з грушею, або зі склянкою тощо.

Діти, які виконують ці завдання без помилок, мають гарні здібності фонематичного розрізнення, необхідні для успішного навчання читання та письма

(подібні завдання можуть мати безліч варіантів на розрізнення будь-яких інших звуків при різному місцезнаходженні їх у слові: на початку, в середині, в кінці).

ДІАГНОСТИКА ДОВІЛЬНОГО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ

Для вивчення довільного характеру запам'ятовування у дошкільному віці існують два методичні прийоми:

1. Приготуйте набір із 16 картинок, аналогічний за змістом і трудністю набору при мимовільному запам'ятовуванні (годинник, лійка, муха, окуляри, будинок, м'яч, кран, качка, стіл, кавун, вікно, човен, парасолька, чашка, санки, відерце). Запропонуйте дитині запам'ятати якомога більше картинок, щоб потім їх пригадати: «Я покажу тобі картинки, а ти їх уважно розглянь і постарайся запам'ятати, потім розповіси, які картинки ти запам'ятав». Час показу кожної картинки – 5 с. Після показу зробіть паузу, можна поговорити з дитиною на нейтральні теми, потім запропонуйте пригадати картинки. Зафіксуйте порядок відтворення.

Повторіть процедуру впізнавання, як у першому експерименті (при мимовільному запам'ятовуванні). Порівняйте результати. З'ясуєте, в якому експерименті дитина запам'ятала більше картинок, який вид пам'яті – довільний або мимовільний – виявився продуктивнішим. Зверніть увагу, які картинки діти запам'ятовують частіше, чи однакові картинки запам'ятовують хлопчики і дівчатка? Проаналізуйте поведінку дітей у дослідях (ставлення до завдання, уміння утримувати мнемічну задачу, відношення до матеріалу, мовні реакції).

2. *Стимульний матеріал:* набір з 10 картинок:

- | | |
|--------------|-----------------|
| 1. М'яч. | 6. Шапка. |
| 2. Яблуко. | 7. Матрешка. |
| 3. Гриб. | 8. Курча. |
| 4. Морквина. | 9. Мак. |
| 5. Метелик. | 10. Вантажівка. |

Інструкція: «Я тобі показуватиму картинки, а ти постарайся запам'ятати, що на них намальоване».

Процедура виконання: Картинки пред'являються по одній. Обстежуваний повинен відтворити весь набір картинок. Порядок відтворення не має значення. У протоколі фіксується кількість правильно відтворених назв картинок.

Обробка результатів

За кожну правильно відтворену назву виставляється один бал.

Рівні оцінки результатів:

- 1-й рівень – 10-9 правильних назв (балів);
- 2-й рівень – 8-7;
- 3-й рівень – 6-5;
- 4-й рівень – 4-3;
- 5-й рівень – 2 і менш.

Аналіз результатів проводиться також, як і при використанні першого методичного прийому.

ДІАГНОСТИКА ОПЕРАТИВНОГО СЛУХОВОГО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ

Призначення. Визначення обсягу безпосереднього запам'ятовування словесного матеріалу.

Устаткування: набір з 10 слів:

- | | |
|-------------|-------------|
| 1.Будинок. | 6. Молоко. |
| 2.Сонце. | 7. Стіл. |
| 3.Ворона. | 8. Сніг. |
| 4.Годинник. | 9. Вікно. |
| 5.Олівець. | 10. Книжка. |

Інструкція: «Я прочитаю (назву) тобі декілька слів, а ти постарайся їх запам'ятати і потім повторити».

Процедура виконання

Слова пред'являють у повільному темпі (приблизно 1 слово в секунду). Весь набір слів пред'являють одноразово і виразно. Потім слова відразу відтворюються обстежуваним. Порядок відтворення значення не має. У протоколі фіксується кількість правильно відтворених слів.

Обробка результатів

За кожне правильно відтворене слово виставляється по 1 балу. Зміна слова вважається помилкою (сонце – сонечко, вікно – вікна).

Рівні оцінки результатів:

- 1-й рівень – 10-9 правильно відтворених слів (балів);
- 2-й рівень – 8-7;
- 3-й рівень – 6-5;
- 4-й рівень – 4-3;
- 5-й рівень – 2 і менш.

ДІАГНОСТИКА СПІВВІДНОШЕННЯ МИМОВІЛЬНОЇ І ДОВІЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Підготовка дослідження: Підібрати 3 набори предметних малюнків розміром 5×7 см (по 16-25 у кожному) так, щоб кожний можна було розкласти на 4 групи, наприклад: тварини, фрукти, овочі, одяг.

Проведення дослідження: Проводять 3 серії експерименту через день індивідуально з дітьми 3–7 років. У кожній серії використовується новий набір малюнків, беруть участь одні й ті ж самі діти.

Перша серія

Вивчення *пасивного мимовільного запам'ятовування*. Дитині показують картинки із зображеннями різних предметів, які вона повинна роздивитись. Не ставлять завдання запам'ятати, говорять: «Я зараз покажу картинку, а ти уважно подивись на неї». Малюнки експонуються послідовно один за одним. Після демонстрації одного з наборів дитину просять: «Назви малюнки, які ти запам'ятала».

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Друга серія

Вивчається *активне мимовільне запам'ятовування*, коли при запам'ятовуванні використовується прийом класифікації матеріалу. Дитині пропонують розкласти другий набір на 4 групи: «Що до чого підходить?» Після виконання завдання малюнки забирають і просять дитину пригадати і перерахувати всі малюнки за рядами.

Третя серія

Вивчення *довільного запам'ятовування*. Дітям, які брали участь у двох попередніх серіях, показують третій набір картинок і пропонують запам'ятати якомога більше малюнків для того, щоб потім їх пригадати. Засоби і прийоми запам'ятовування не вказують. Кожна картинка експонується протягом 3 секунд. Після показу всіх картинок діти відтворюють по пам'яті предмети, що були на них зображені.

Обробка даних

Підраховують середнє арифметичне кількості відтворених назв предметів у кожній віковій групі. Отримані дані оформляють у таблиці (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Продуктивність запам'ятовування

Вік дітей	К-сть дітей	I серія – мимовільне пасивне запам'ятовування	II серія – мимовільне активне запам'ятовування	III серія – довільне запам'ятовування
3–4 р.				
4–5 р.				
5–6 р.				
6–7 р.				

Співвідносять середні показники обсягу запам'ятовування за кожною серією експерименту і віку дітей. Встановлюють продуктивність різних видів запам'ятовування протягом дошкільного віку, а також співвідношення показників, що були отримані у тих самих дітей при різних видах запам'ятовування. Виявляють, як діти різного віку справляються із завданням пригадати матеріал, з якого віку починають використовувати способи запам'ятовування і які.

ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ОСМИСЛЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Підготовка дослідження: Підібрати 10 слів, які добре знайомі дитині і 10 слів, які мало знайомі; скласти ряд з 10 безглузвих складів. Підібрати 3 рядки з 10

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

слів у кожному: легкий, більш складний і найскладніший для найменування узагальнюючим словом.

Проведення дослідження

Експеримент проводиться індивідуально з дітьми 3–7 років. Дитині зачитують слова, попередньо пояснюючи, що вона має запам'ятати якомога більше слів.

Перша серія

Має три підсерії, коли дитина повинна запам'ятати:

- 1) 10 добре їй знайомих слів;
- 2) 10 малознайомих слів;
- 3) 10 безглузвих складів.

Друга серія

Містить дві підсерії з варіаціями матеріалу для запам'ятовування:

I підсерія: 1) 10 слів, які легко узагальнюються одним словом (наприклад, каструля, сковорода, тарілка, миска, чашка, ложка, виделка, склянка, чайник, глечик – *посуд*); 2) 10 слів, більш складних для найменування узагальнюючим словом (наприклад, курка, гуска, індик, соловей, горобець, лебідь, синиця, павич, ворона, лелека – *птахи*).

II підсерія:

1) 10 предметів, легких для найменування узагальнюючим словом (наприклад, стіл, стілець, шафа, ліжко, комод, табурет, диван, крісло, пуфик, тумбочка – *меблі*);

2) 10 предметів, більш складних для узагальнення (наприклад, велосипед, автомобіль, вантажівка, мотоцикл, потяг, човен, корабель, автобус, трамвай, метро – *транспорт*);

3) 10 предметів, дуже складних для узагальнення (зошит, олівці, фарби, кнопки, скріпки, ручка, пенал, лінійка, альбом, чорнило – *канцтовари*).

Підсерії проводять з одними і тими ж дітьми з інтервалом не менше 15 хв.

Обробка даних. За всіма серіями і підсеріями підраховують відсоток слів, які запам'яталися. Результати заносять у таблиці 2.5, 2.6.

Таблиця 2.5

Ефективність запам'ятовування словесного матеріалу від ступеня його осмисленості (I серія)

Вік дітей	Середня кількість відтвореного матеріалу		
	добре знайомих слів	незнайомих слів	безглузвих слів
3–4 роки			
4–5 років			
5–6 років			
6–7 років			

Таблиця 2.6

Ефективність запам'ятовування слів і предметів залежно від опосередкування словом (II серія)

Характер матеріалу	Кількість дітей							
	3–4 роки		4–5 років		5–6 років		6–7 років	
	Підсерії							
	I	II	I	II	I	II	I	II
Легкий для називання узагальненим словом								
Складніший для називання узагальненим словом								
Дуже складний для називання узагальненим словом								

Роблять висновки, як залежить запам'ятовування від ступеня продуманості, зрозумілості для дитини матеріалу, який названий узагальнюючим словом предметів і понять.

ВИВЧЕННЯ РОЛІ СЛОВА В ПРОЦЕСІ МИМОВІЛЬНОГО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ

Підготовка дослідження

Підготувати аркуші картону і маленькі картки із зображенням знайомих і легких для називання предметів (м'яч, корабель, качка, ведмідь та ін.), картки із зображенням малознайомих дитині музичних інструментів і «креслень», що нічого не зображають. Підготувати аркуші картону з малюнками, які відповідають малюнкам на картках.

Проведення дослідження

Експеримент проводиться індивідуально з дітьми 4–7 років.

Перша серія

Перед дитиною кладуть чисті аркуші картону і дають маленькі карточки із зображенням предметів. Просять розкласти карточки на аркушах картону, так, щоб закрити ними аркуші. В цій серії немає завдань стосовно тих предметів, які намальовані на картонках, тому необхідність свідомого сприймання цих предметів не створюється. Через певний час дитину запитують, що намальовано на картонках.

Друга серія

Використовують ті ж картки, аркуші картону з малюнками. Дитину просять закрити аркуші картону картками так, як у грі в лото. В цій серії необхідно усвідомити, що намальовано на картках для того, щоб знайти відповідну картку на великому аркуші. Через певний час дитину запитують, що намальовано на картках.

Третя серія

Використовують картки і аркуші картону з малюнками. Досліди проводять так само, як і в другій серії, але голосно називають предмет, який зображений на картці. Досліди другої серії проводять у трьох варіантах (картинки, музичні інструменти і «креслення»), а досліди третьої серії – у двох варіантах (картинки, «креслення»).

Обробка даних

Підраховують кількість карток, що запам'ятались для кожного віку в усіх серіях експерименту. Результати у відсотках заносять у таблицю 2.7.

Аналізують особливості процесу мимовільного запам'ятовування і називання. У випадку «креслень», що нічого не зображають, з'ясовують, чи випадкова назва, як дитина дійшла до неї, на які ознаки предмету вона орієнтувалась при цьому, як пояснює дану назву.

Роблять висновки про вікові зміни мимовільного запам'ятовування, які пов'язані з найменуванням предметів; яка ефективність запам'ятовування за умови називання предмета словом.

Таблиця 2.7

Результати мимовільного запам'ятовування при словесному підкріпленні

Вік дітей	Серії					
	I	II			III	
		1 варіант	2 варіант	3 варіант	1 варіант	2 варіант
4–5 р.						
5–6 р.						
6–7 р.						

ДІАГНОСТИКА ЗАЛЕЖНОСТІ ОБСЯГУ ДОВІЛЬНОЇ ОБРАЗНОЇ ПАМ'ЯТІ ВІД ЗМІСТУ МАТЕРІАЛУ, ЯКИЙ ЗАПАМ'ЯТОВАНИЙ

Підготовка дослідження:

Підібрати 6 добре знайомих дитині предмети, без смислових зв'язків між ними; 6 картинок розміром 7,5×7,5 см., наприклад, із зображенням півня, ляльки, коника, поросяти, тролейбуса, човна; зробити 6 карток розміром 6×6 см. на кожній з яких намальована кольоровим контуром геометрична фігура: коло, квадрат, трикутник, прямокутник, трапеція, п'ятикутник; приготувати аркуші паперу, 6 кольорових олівців.

Проведення дослідження: Експеримент проводиться індивідуально з дітьми 4–7 років і складається з 3-х серій, які різняться між собою змістом матеріалу, що запам'ятовується: предмети, картинки, геометричні фігури. Матеріал для експерименту завжди розташовують хаотично на певній відстані один від одного.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Час експозиції – 20 с. Дитину просять: «Уважно подивись на предмети, які лежать на столі, запам'ятай їх, а потім назви». При відтворенні геометричних фігур дитину просять намалювати їх, пропонують папір і кольорові олівці. Якщо дитина зображає фігури невідповідним кольором, її запитують: «Якого кольору були фігури? Чому ти взяла олівець іншого кольору?».

Обробка даних: Підраховують кількість відтвореного матеріалу за всіма серіями експерименту, результати заносять у таблицю 2.8.

З'ясовують, який матеріал краще запам'ятовувався дітьми. Особливо слід проаналізувати результати запам'ятовування геометричних фігур, виявляючи, чи відповідає колір, обраний дитиною для зображення, взірцю. Необхідно вказати чи є зафарбовані або частково зафарбовані фігури, чи зобразила дитина нові фігури.

Таблиця 2.8

Залежність обсягу довільної образної пам'яті від змісту матеріалу для запам'ятовування

Вік дітей	Матеріал для запам'ятовування		
	Предмети	Картинки	Геометричні фігури
5–6 років			
6–7 років			

ДІАГНОСТИКА НАОЧНО-ОБРАЗНОГО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ

Підберіть для занять з дітьми різноманітний наочний матеріал: іграшки, предмети, картинки із зображенням добре знайомих предметів, а також малознайомі предмети або їх зображення (по 10 у кожному наборі). Кількість наборів довільне, але не більше 3-4.

Завдання 1. Запропонуєте дитині розглянути пред'явлені іграшки і запам'ятати їх. Через деякий час запропонуєте пригадати і описати кожну. Зафіксуйте, які іграшки дитина запам'ятала і які ознаки змогла виділити й описати (колір, форму, деталі і т. п.).

Завдання 2. Пред'явите інший набір іграшок або картинок, запропонуєте кожну описати і запам'ятати. Проаналізуйте, як впливає опис іграшок на запам'ятовування і відтворення. Порівняйте отримані дані.

Надалі завдання 1 і 2 можна варіювати, використовуючи різний матеріал. Головне завдання – навчити кожну дитину уважно розглядати об'єкт, що запам'ятовується, складати про нього точне детальне уявлення, описувати його якомога більш повно і при запам'ятовуванні, і при відтворенні.

Оволодіння прийомами відображення образу є однією з головних умов успішності мнемічної діяльності дітей 4–5 років.

ДІАГНОСТИКА ЗОРОВОГО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ: ТЕСТ «ТЕЛЕВІЗОР»

(автори М.В. Лутіна, Є.К. Лютова).

Процедура проведення

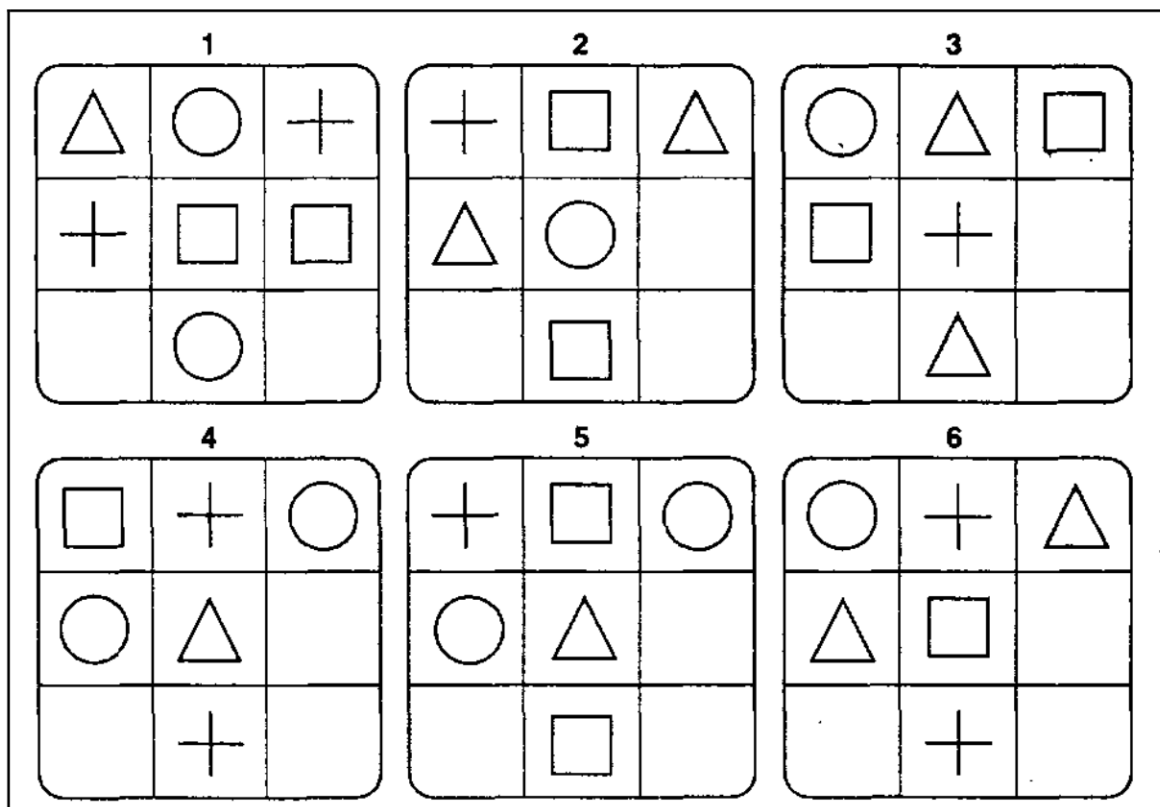
Тест складається з шести варіантів карток із зображенням простих символів і геометричних фігур, таких як коло, трикутник, квадрат, хрест (мал. 2.3). Картка розділена на дев'ять рівних квадратів, зображеннями заповнені шість із них. Кожна картка наклеюється на кольоровий картон. На зворотному боці картки стоїть номер завдання (варіанту). На початку тестування кожна дитина отримує бланк відповіді, на якому зображений великий квадрат, розділений, у свою чергу, на дев'ять квадратів (мал. 2.4).

Інструкція: «Діти, на ваших листочках намальований великий квадрат. Але це не просто квадрат, це – телевізор. Подивіться, що зараз показує ваш телевізор?». (Діти відповідають, що телевізор нічого не показує або показує квадратики.)

Зараз я вам роздам картки з цифрами. Це номер програми, яку ми дивитимемося. Перепишіть його на свій листочок поряд з телевізором. Картки поки перевертати не можна (експериментатор роздає картки і кладе їх зображеннями вниз).

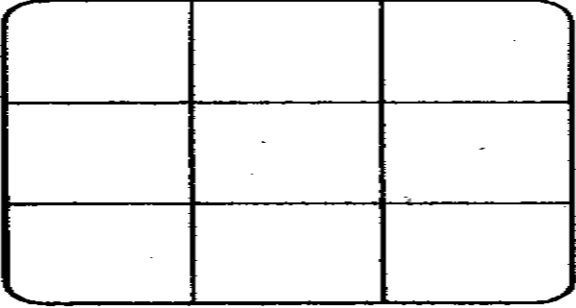
А зараз послухайте, як ми з вами гратимемо. За моєю командою «почали» ви повинні перевернути свою картку, подивитися на неї і запам'ятати, що показує ваш телевізор. За командою «стоп» потрібно знову перевернути картку і намалювати на своєму листочку те, що ви запам'ятали.

Час виконання завдання не обмежений. Час перегляду дітьми карток – 10 с.



Мал. 2.3. Картки із зображенням простих символів і геометричних фігур для проведення тесту «Телевізор»

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Прізвище, ім'я _____	
Дата народження _____	
Дата проведення _____	
ДНЗ № _____	
Група _____	
Психолог _____	

Мал. 2.4. Бланк відповіді

Обробка й інтерпретація результатів

При обробці результатів психолог може використовувати вільне місце на бланку для відповідей.

Підраховується загальний бал, який обчислюється за формулою $2B + K + П$, де B – кількість вірно намальованих фігур у вірно знайдених клітинках (максимальне значення – 6); K – кількість невірно намальованих фігур, але в тих клітках, які заповнені на картці (максимальне значення – 6); $П$ – кількість вірно залишених порожніх кліток. Нормативні дані для оцінки результатів представлені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Середні результати по тесту (діти 6 років, $n = 100$)

Критерій оцінки результатів	Середнє арифметичне значення X	Стандартне відхилення S_x
В	3,86	1,72
К	0,8	0,986
П	2,56	0,92
Загальний бал	11,08	3,08

Була проведена перевірка тесту «Телевізор» на ретестову надійність. Ретестування проводилося паралельно на двох вибірках по 27 дітей у кожній з інтервалами у два тижні (для 1-ої вибірки) і один місяць (для 2-ої вибірки).

Результати ретестування (середні арифметичні значення X , стандартні відхилення S_x і коефіцієнти рангової кореляції за Спірменом) представлені в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Дані тестування

Порядковий номер тестування	Середнє арифметичне значення $\bar{X}$ (загальний бал)	Стандартне відхилення S_x	Коефіцієнт кореляції (тест-ретест)
Первинне тестування	11,08	3,08	—
Ретестування: 1-а вибірка	11,8	1,91	$r = 0,79; p = 0,001$
Ретестування: 2-а вибірка	11,2	2,26	$r = 0,93; p = 0,001$

Примітка: p – рівень достовірності.

Таким чином, після ретестування з інтервалом у два тижні значення загального балу дещо підвищилися, а при ретестуванні з інтервалом в один місяць залишилися майже на колишньому рівні. Тому для отримання надійніших результатів бажано проводити ретестування не раніше, ніж через місяць. Коефіцієнти рангової кореляції в обох випадках достатньо високі.

Тест був перевірений на конструктивну валідність: підрахований коефіцієнт рангової кореляції за Спірменом між загальним балом тесту «Телевізор» і результатами за тестом Ф.Є. Рибаківа на запам'ятовування геометричних фігур і складних малюнків (зображень фруктів). У процедурі валідизації брали участь 30 дітей 6-річного віку.

При аналізі конструктивної валідності виявлені достатньо міцні зв'язки результатів тесту «Телевізор» з результатами тесту Рибаківа. Результати із запам'ятовування геометричних фігур корелюють із загальним балом тесту «Телевізор» на рівні 0,1% $r = 0,782$, а зв'язки загального балу і результатів по запам'ятовуванню зображення фруктів менш міцні: $r = 0,446; p < 0,05$.

МЕТОДИКА «ВИВЧИ СЛОВА»

Мета: методика визначає динаміку процесу заучування *дітей 5–7 років*. Дитина отримує завдання за кілька спроб вивчити напам'ять і безпомилково відтворити ряд, що складається з 12 слів:

Стимульний матеріал: дерево, лялька, вилка, квітка, телефон, стакан, птиця, пальто, лампочка, картина, людина, книга.

Хід дослідження

Запам'ятовування ряду проводиться так. Після кожного чергового його прослуховування дитина намагається відтворити весь ряд. Експериментатор зазначає кількість слів, яку дитина під час даної спроби згадала і назвала правильно, і знову зачитує той же самий ряд. І так шість разів поспіль, поки не будуть отримані результати відтворення ряду за шість спроб.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Оцінка результатів

- ✓ 10 балів – дитина запам'ятала і безпомилково відтворила всі 12 слів за 6 або менше спроб;
- ✓ 8-9 балів – дитина запам'ятав і безпомилково відтворив за 6 спроб 10-11 слів;
- ✓ 6-7 балів – дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 8-9 слів;
- ✓ 4-5 балів – дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 6-7 слів;
- ✓ 2-3 бали – дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб 4-5 слів;
- ✓ 0-1 бал – дитина запам'ятала і безпомилково відтворила за 6 спроб не більше 3 слів.

Висновки про рівень розвитку:

- 10 балів – дуже високий;
- 8-9 балів – високий;
- 4-7 балів – середній;
- 2-3 бала – низький;
- 0-1 бал – дуже низький.

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ АСОЦІАТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ 3-6 РОКІВ

Це розвивально-діагностична методика, проводиться у вигляді індивідуальної бесіди з дитиною.

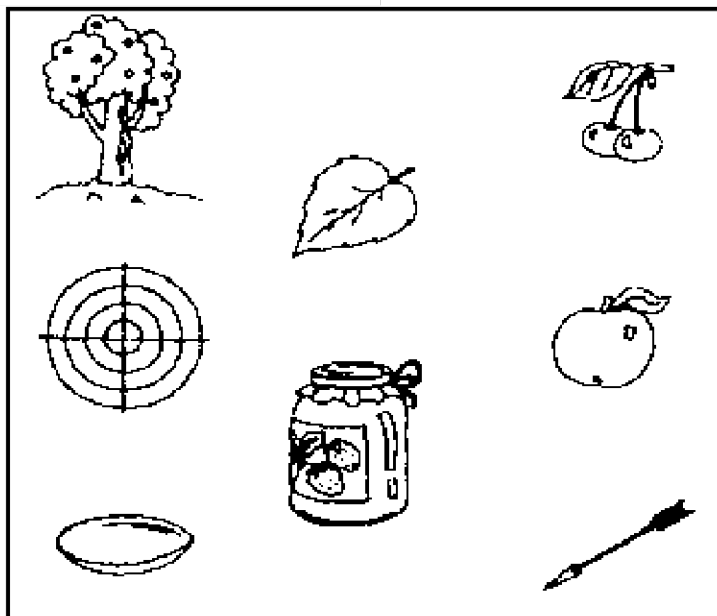
Зміст бесіди: Дослідник пропонує дитині пограти в гру на запам'ятовування малюнків. Пред'являючи стимульний матеріал, говорить:

– Намальовані предмети легко запам'ятати, якщо знайти між ними зв'язок. Так, листочок пов'язаний з деревом. З яким предметом у порожньому квадраті пов'язана стріла, інші малюнки?

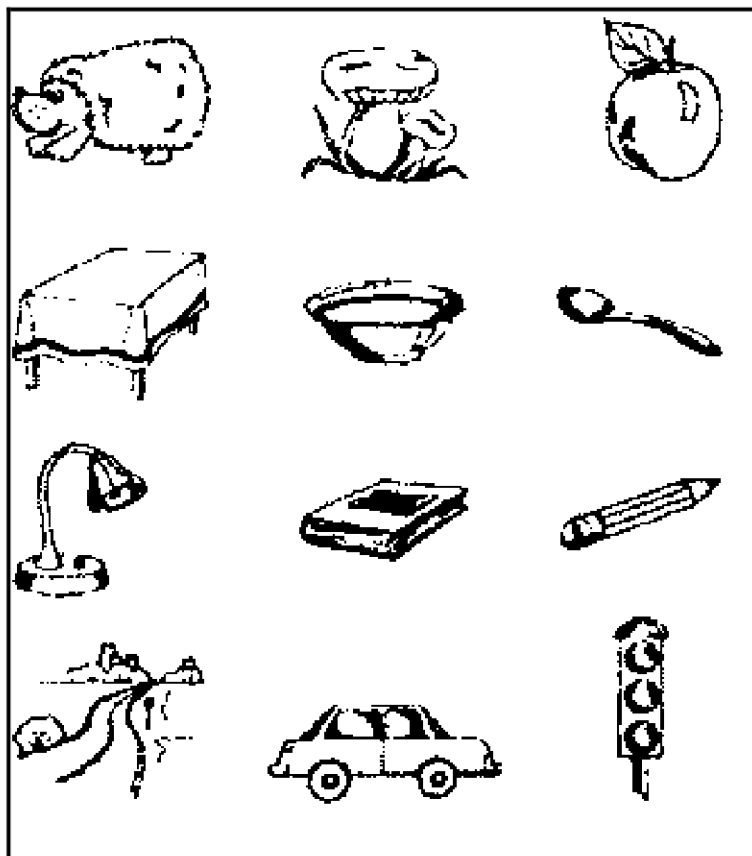
– Ти легко запам'ятаєш всі малюнки, якщо відчуєш їх смак і запах.

– Якщо ти подивишся на малюнок зліва, то легко згадаєш другий предмет і намалюєш його в порожньому квадраті.

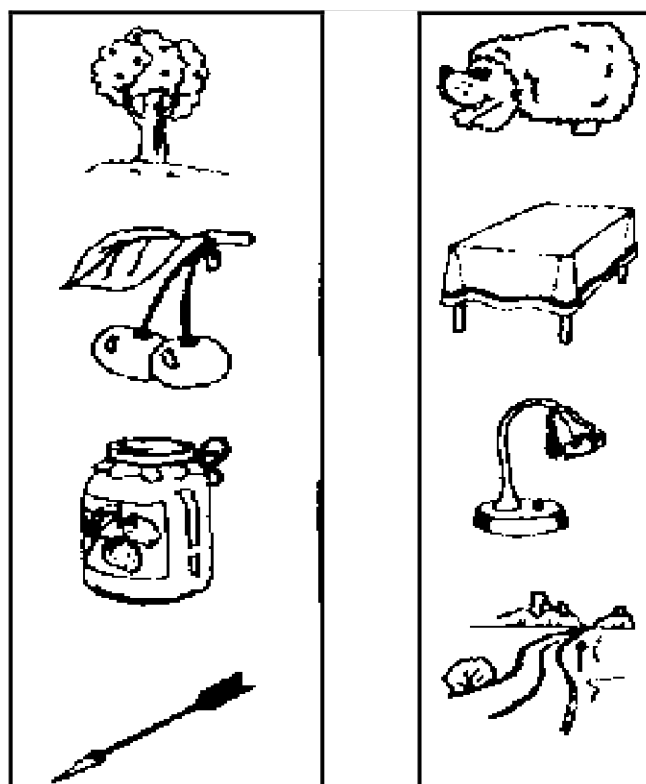
– Ще малюнки можна запам'ятовувати, уявляючи, що ти граєш з намальованими предметами, як ніби ти чіпаєш їх. Відчуй, уяви, як ти чіпаєш предмети і все легко запам'ятається.



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників



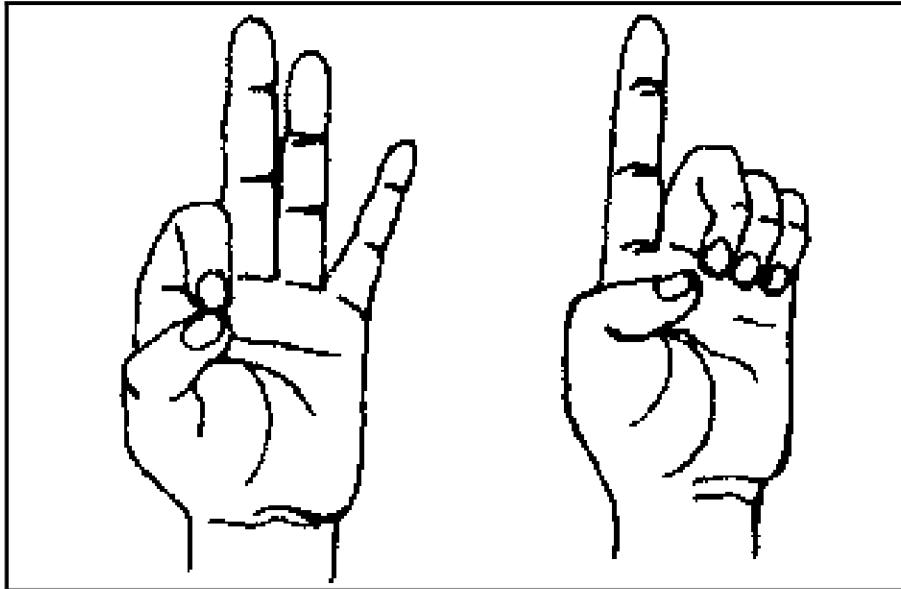
– Якщо ти подивишся на малюнок зліва, то легко згадаєш інші предмети і намалюєш їх.



ДІАГНОСТИКА РУХОВОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ 3-6 РОКІВ

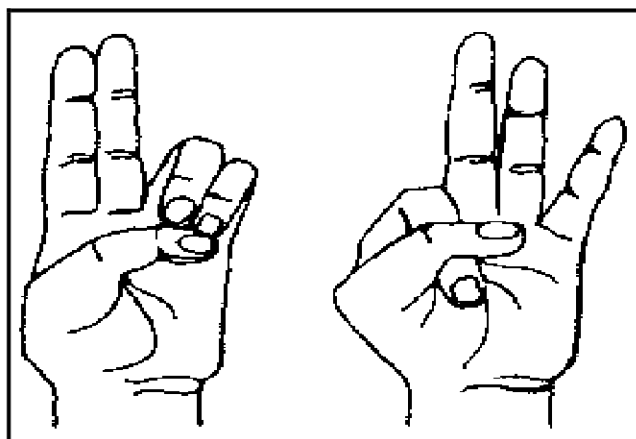
Проводиться у вигляді індивідуальної гри з дитиною. Дослідник просить дитину повторити за ним певну послідовність рухів, наприклад, доторкнутися лівою рукою правого вуха, посміхнутися, сісти і т. д. Або скопіювати певне положення пальців:

– *Ти зможеш скласти пальчики так, як показано на малюнках?*



– *Дуже добре! А тепер склади пальчики, не дивлячись на малюнок. Ми віримо, що ти граєш чесно.*

– *Ти чудово впорався зі схожим завданням. Склади пальчики так само, як на малюнку.*



– *Вийшло? А тепер зроби те ж саме, не дивлячись на малюнок.*

– *А тепер пальчики на правій руці склади так, як на малюнку 1, а пальчики лівої руки склади, як показано на малюнку 2.*

Дуже добре!

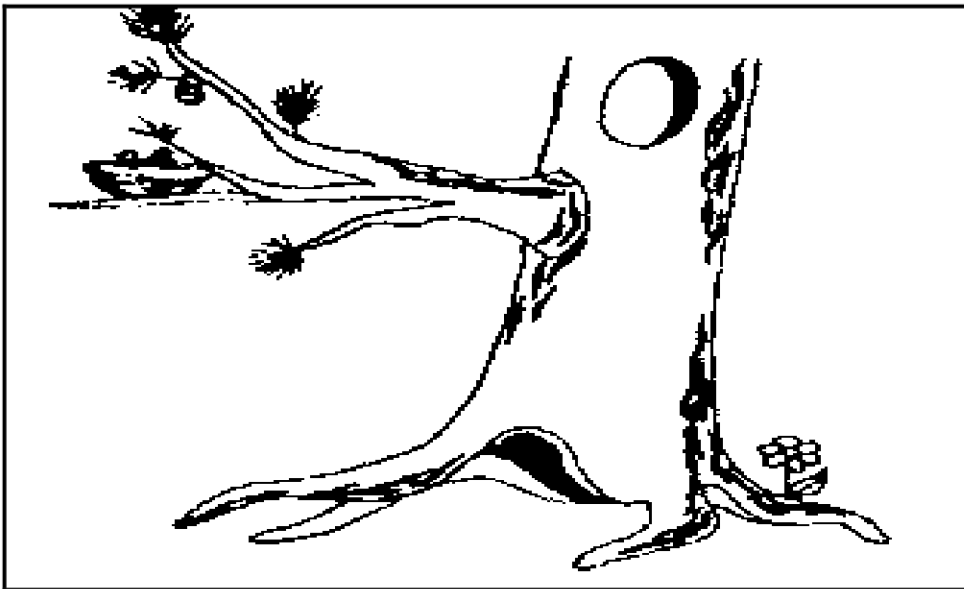
Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Важливо відзначити, що за тим, наскільки добре розвинена в дитини тонка моторика рук, можна судити і про рівень розвитку в неї мовлення. Це пов'язано з тим, що центри, які відповідають за мовлення і дрібну моторику, розташовані поруч у мозку. Розвиваючи пальці рук дитини (малювання, вирізання ножицями, ліплення, нанизування намистинок на нитку тощо), ви також розвиваєте її мовлення.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВГОТРИВАЛОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ 4–6 РОКІВ

Проводиться у вигляді індивідуальної гри. У цих завданнях також визначається запас знань дитини, її ерудиція. Дослідник, пред'являючи стимульний матеріал, звертається до дитини:

– Як ти думаєш, де чий будинок?

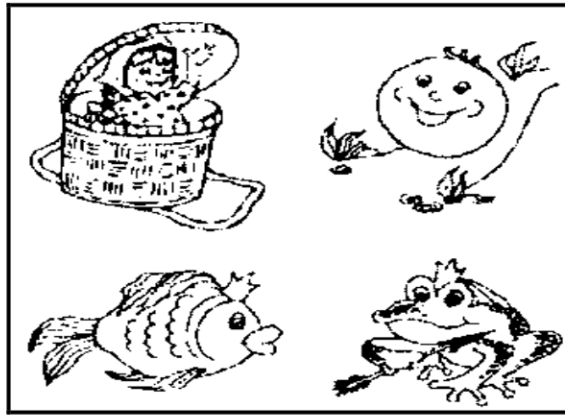


– Помісти кожну тваринку в свою хатку.

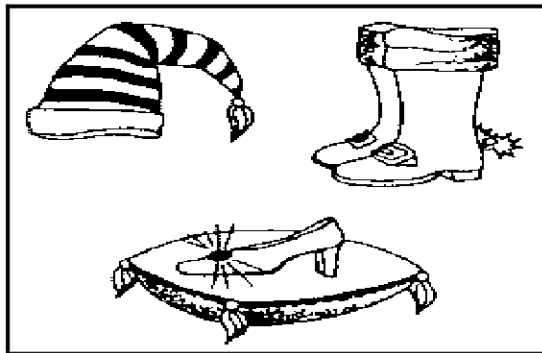


– З яких казок ці герої?

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників



- Яку з цих казок ти б хотів послухати? Чим тобі подобаються ці казки?
– Згадай, яким казковим героям належать ці речі?



– Які казки тобі згадуються, коли ти чуєш слова:

1. «Я не їла, я не пила...» («Коза-Дереза»);
2. «Я тебе з'їм...» («Колобок»);
3. «Приплинь, приплинь до бережка...» («Івасик-Телесик»)

Запитання для хлопчика

1. Скільки всього вікон у твоїй квартирі?
2. Якого кольору пальто у твоєї мами?
3. Коли ти в останній раз сміявся і чому?
4. Що ти їв вчора за вечерею?
5. Хто написав казку «Червона шапочка»? («Ш. Перро»)
6. Ложка, якою ти їси, тепла чи холодна?
7. Коли ти в останній раз їздив на машині?

Запитання для дівчинки

1. Скільки під'їздів у будинку, в якому ти живеш?
2. Якого кольору плаття на твоїй улюбленій ляльці?
3. Як звуть ваших сусідів?
4. Що ти їла вчора на сніданок?
5. Назви або напиши номер свого будинку чи своєї квартири.
6. Скільки дерев росте на твоєму подвір'ї?
7. Якого кольору очі у твоєї бабусі?

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Щоб визначити, наскільки розвинена в дитини довготривала пам'ять, можна також використовувати наступний прийом: побувавши з дитиною в якому-небудь місці, попросити її на наступний день описати, що вона там бачила, що робила. Заодно тут досліджується і її спостережливість, рівень розвитку мовлення.

ДІАГНОСТИКА КОРОТКОЧАСНОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ 4–6 РОКІВ

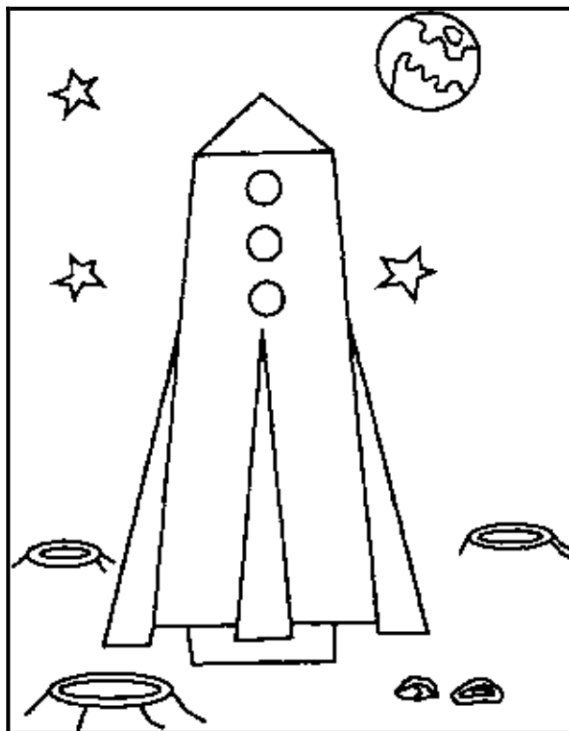
МАЛЮВАННЯ ПО ПАМ'ЯТІ

Дитині пред'являється для запам'ятовування на 1 хв. нескладна картинка, потім дорослий її прибирає, і дитина повинен намалювати картинку по пам'яті. Як варіант даного завдання: домалювати по пам'яті відсутні частини, деталі малюнка.

Завдання 1

Інструкція перед пред'явленням: «Постарайся запам'ятати всі частини і деталі ракети».

Інструкція після пред'явлення: «Згадай і домалюй всі частини ракети. Можна почати малювати знизу, а можна – зверху».

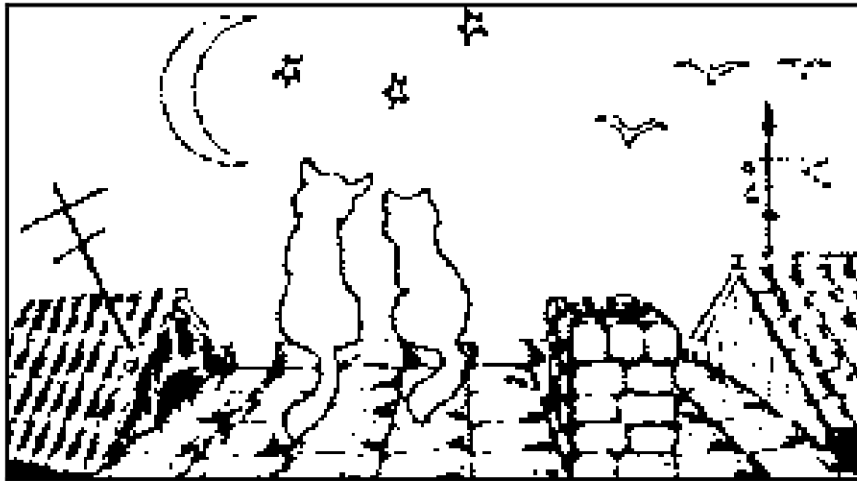


Стимульний матеріал

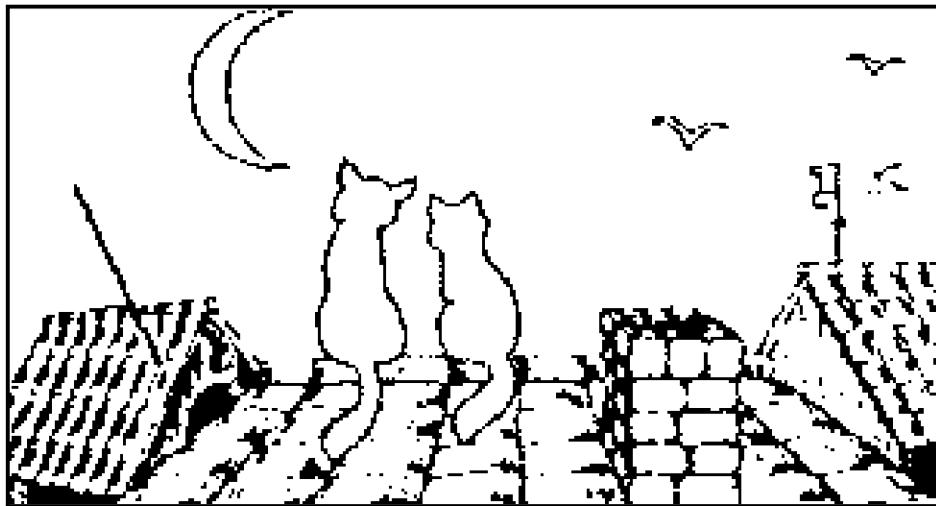
Завдання 2

– Запам'ятай всі предмети на картинці. Тобі буде легше це зробити, якщо спочатку запам'ятаєш всі предмети на найближчому до тебе даху, потім – на дальших дахах, потім – предмети в небі.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників



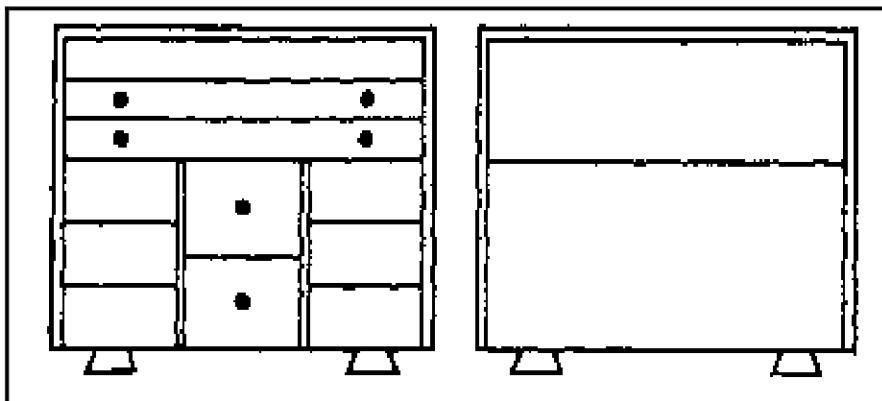
– Закрий очі і перерахуй все, що ти бачив на малюнку. Назви, що було на найближчому даху, потім назви все, що було на інших дахах. А потім – намальоване в небі.



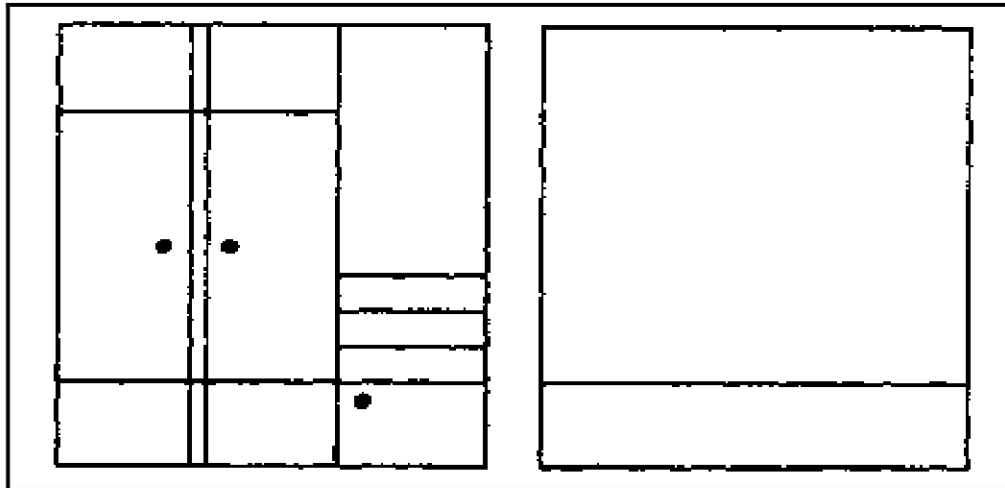
– Коли запам'ятовуєш правильно, легко згадати і намалювати відсутні предмети з картинки, яку ти розглядав.

Змальовування картинки

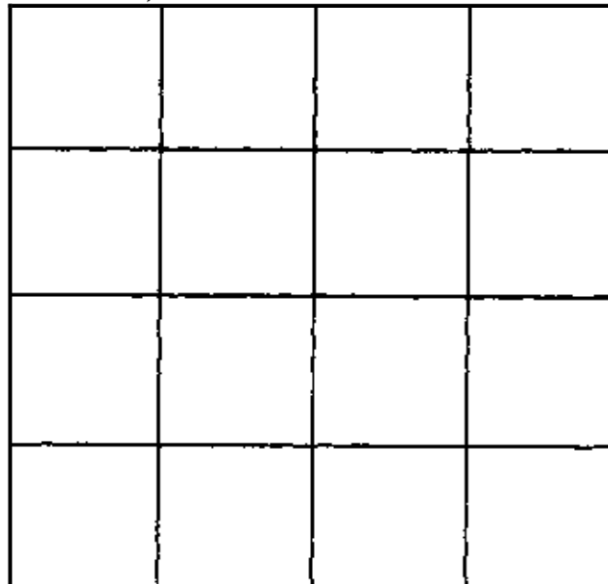
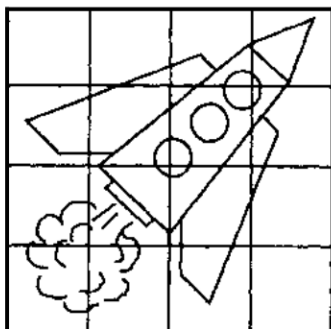
– Спробуй у порожніх шафах намалювати ті ж полицки, що і в заповнених.



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників



– Дуже добре! Можеш прикрасити полиці, намалювавши на них вази або квіти.



– У тебе вийде така ж ракета, якщо ти точно перенесеш усі лінії з маленького малюнка у великі клітинки.

СКЛАДАННЯ КАРТИНКИ ПО ПАМ'ЯТІ З ЧАСТИНОК

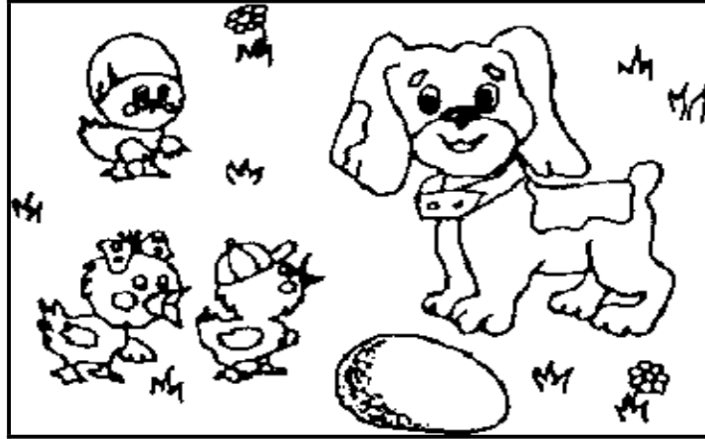
Для цього завдання необхідно дві однакові картинки. Одну з картинок показують дитині протягом 30 секунд для запам'ятовування.

Другу картинку треба попередньо розрізати на кілька частин (чим складніша картинка і більша кількість частин, тим важче завдання).

Після цього зразок прибирають, і дитина повинна по пам'яті скласти картинку із запропонованих їй окремих фрагментів.

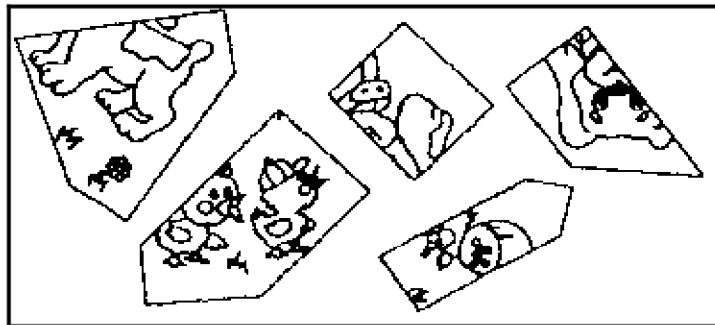
Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

– Просто розглянь картинку

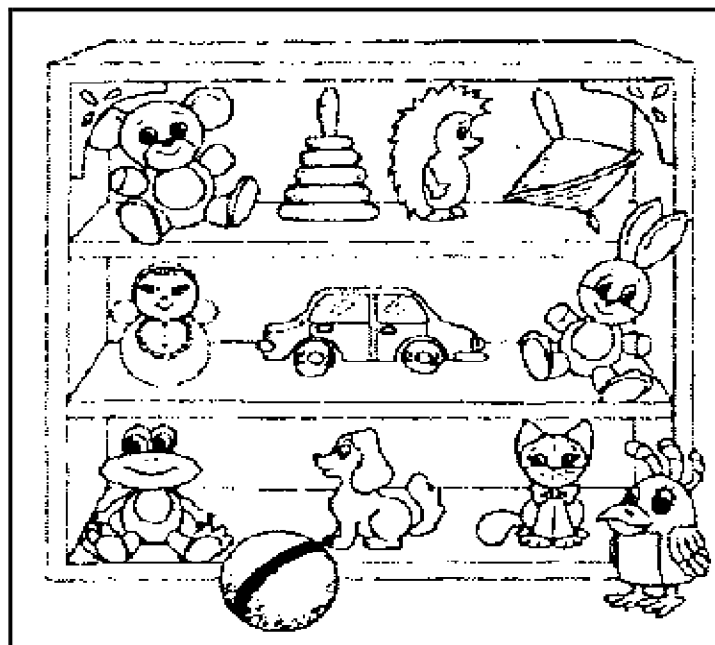


– Виріж частинки і виклади з них картинку з собачкою і курчатами. У тебе відмінно вийде!

– Якщо частинок не вистачає – домалюй їх сам.

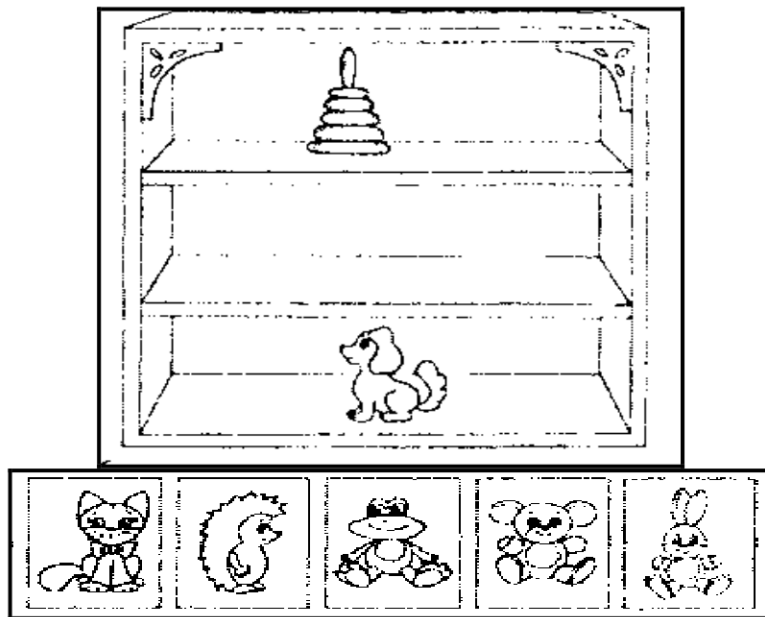


– Розглянь іграшки, що стоять на полицях, запам'ятай їх сусідів справа і зліва. Спочатку розглянь іграшки на нижній полиці, потім – на середній, і лише потім – на верхній.



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

– Розклади іграшки на полицях цієї шафи так, як вони стояли, коли ти їх розглядав.
Відсутні іграшки домалюй.



ДІАГНОСТИКА ОБРАЗНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

МЕТОДИКА «ПОРИ РОКУ»

Ця методика призначена для дітей у віці **від 3 до 4 років**. Дитині показують картинку і просять, уважно поглянувши на цей малюнок, сказати, яка пора року зображена на кожній частині даного малюнка. За відведені на виконання цього завдання час – 2 хв. – дитина повинна буде не лише назвати відповідну пору року, але й обґрунтувати свою думку про неї, тобто пояснити, чому вона так думає, вказати ті ознаки, які, на її думку, свідчать про те, що на даній частині малюнка показано саме ця, а не яке-небудь інша пора року.

Оцінка результатів

✓ 10 балів – за відведений час дитина правильно назвала і пов'язала всі картинки з порою року, вказавши на кожній з них не менше двох ознак, що свідчать про те, що на картинці змальована саме дана пора року (всього не менше 8 ознак за всіма картинками).

✓ 8-9 балів – дитя правильно назвало і пов'язало з потрібною порою року всі картинки, вказавши при цьому 5-7 ознак, підтверджуючих його думку, на всіх картинках, разом узятих.

✓ 6-7 балів – дитина правильно визначила на всіх картинках пори року, але вказала лише 3-4 ознаки, підтверджуючих її думку.

✓ 4-5 балів – дитя правильно визначило пору року лише на одній-двох картинках з чотирьох і вказало лише 1-2 ознаки на підтвердження своєї думки.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

✓ 0-3 бали – дитина не змогла правильно визначити жодної пори року і не назвала точно жодної ознаки (різна кількість балів, від 0 до 3, ставиться залежно від того, намагалося або не намагалося дитя це зробити).

Висновки про рівень розвитку

- 10 балів – дуже високий.
- 8-9 балів – високий.
- 6-7 балів – середній.
- 4-5 балів – низький.
- 0-3 бали – дуже низький.

Картинки до методики «Пори року»



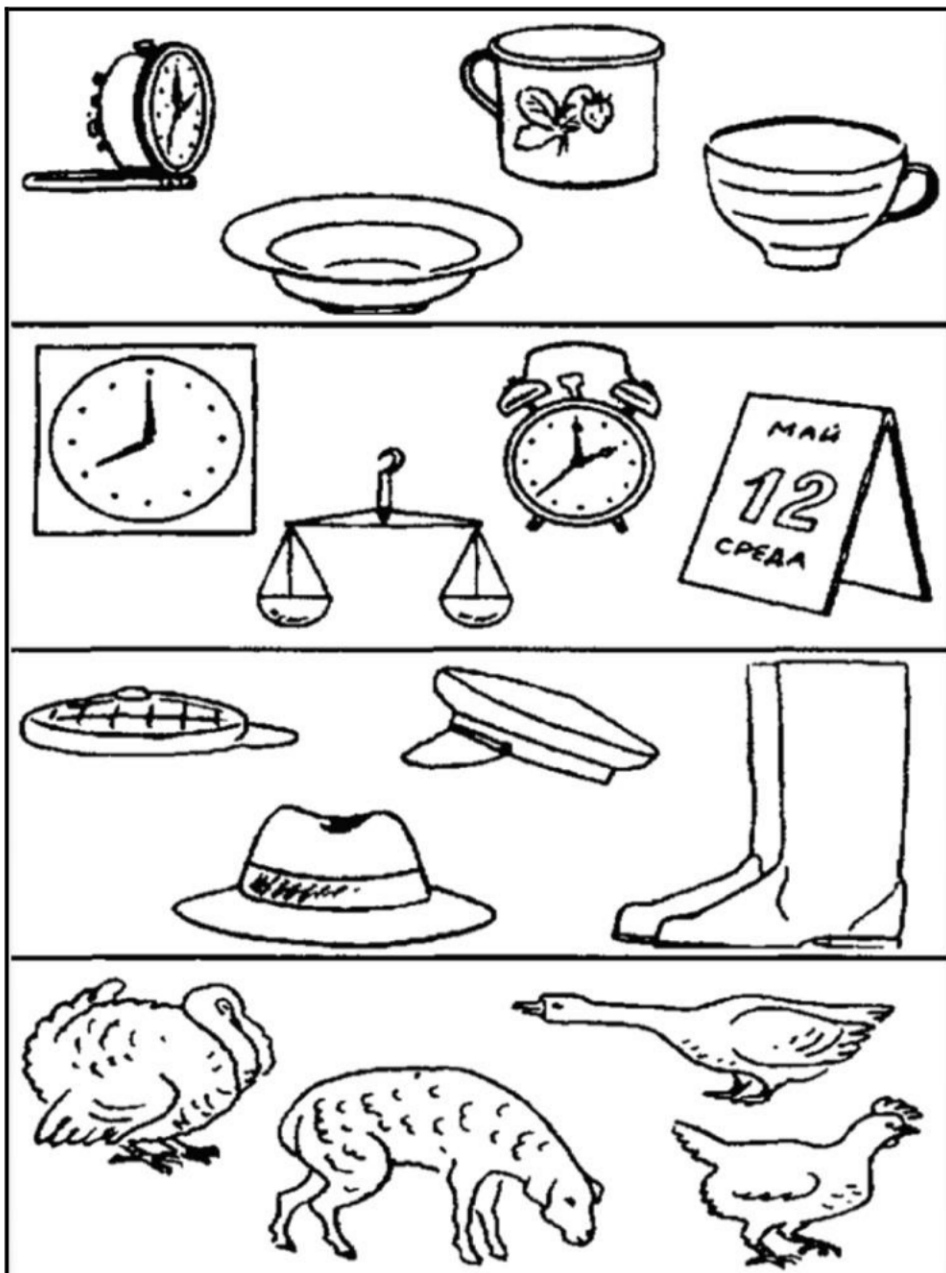
МЕТОДИКА «ЩО ТУТ ЗАЙВЕ?»

Ця методика призначена для дітей **від 4 до 5 років** і дублює попередню для дітей цього віку. Вона покликана досліджувати процеси образно-логічного мислення, розумові операції аналізу і узагальнення у дитини.

Дітям пропонується серія картинок, на яких представлені різні предмети, у супроводі наступної *інструкції*:

«На кожній із цих картинок один з чотирьох намальованих на ній предметів є зайвим. Уважно поглянь на картинки і визнач, який предмет і чому є зайвим». На рішення задачі відводиться 3 хв.

Картинки до методики



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Оцінка результатів

- ✓ 10 балів – дитина вирішила поставлене перед нею завдання за час менше чим 1 хв., назвавши зайві предмети на всіх картинках і правильно пояснивши, чому вони є зайвими.
- ✓ 8-9 балів – дитя правильно вирішило завдання за час від 1 хв. до 1,5 хв.
- ✓ 6-7 балів – дитина упорався із завданням за час від 1,5 до 2,0 хв.
- ✓ 4-5 балів – дитя вирішило завдання за час від 2,0 до 2,5 хв.
- ✓ 2-3 бали – дитина вирішила завдання за час від 2,5 хв. до 3 хв.
- ✓ 0-1 бал – дитина за 3 хв. не впорався із завданням.

Висновки про рівень розвитку

- 10 балів – дуже високий.
- 8-9 балів – високий.
- 4-7 балів – середній.
- 2-3 бали – низький.
- 0-1 бал – дуже низький.

МЕТОДИКА «КОМУ ЧОГО НЕ ВИСТАЧАЄ?»

Ця методика призначається для психодіагностики мислення дітей у віці **від 3 до 4 років**. Перед початком виконання завдання, включеного в дану методику, дитині пояснюють, що їй буде показаний малюнок, на якому зліва змальовані діти, кожному з яких чогось не вистачає. Те, чого їм бракує, намальовано окремо внизу на цьому малюнку.

Завдання, отримане дитиною, полягає в тому, аби якнайшвидше визначити, кому і чого не вистачає, назвати відповідних дітей і вказати ті предмети, яких їм бракує.

Стимульний матеріал до методики «Кому чого не вистачає?»



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Оцінка результатів

- ✓ 10 балів – час виконання завдання виявився меншим за 30 сек.
- ✓ 8-9 балів – час виконання завдання виявився в межах від 31 до 49 сек.
- ✓ 6-7 балів – час виконання завдання склав від 50 до 69 сек.
- ✓ 4-5 балів – час виконання завдання зайняв від 70 до 89 сек.
- ✓ 2-3 бали – час виконання завдання виявився в межах від 90 до 109 сек.
- ✓ 0-1 бал – час виконання завдання зайняв більший за 110 сек.

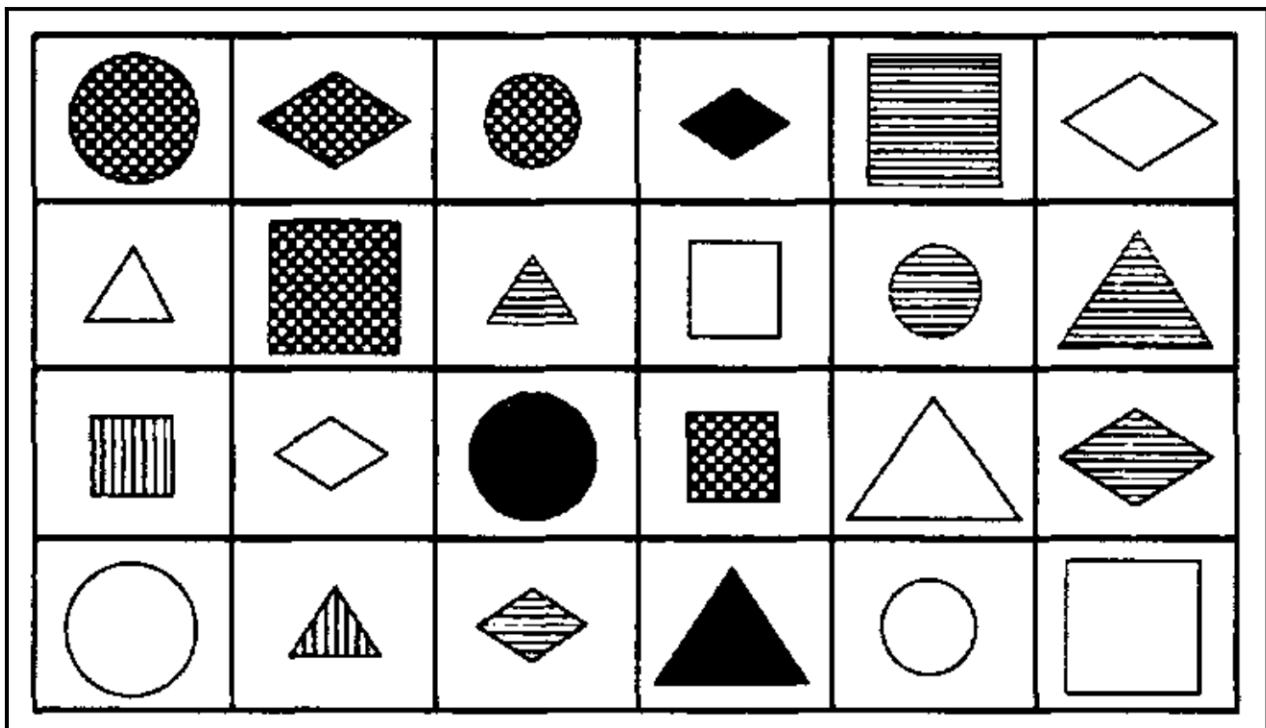
Висновки про рівень розвитку

- 10 балів – дуже високий
- 8-9 балів – високий
- 4-7 балів – середній
- 2-3 бали – низький
- 0-1 бал – дуже низький.

МЕТОДИКА «ПОДІЛИ НА ГРУПИ»

Цей варіант методики, призначений для діагностики тієї ж якості мислення, що і попередня методика, розрахований на дітей у віці **від 4 до 5 років**.

Стимульний матеріал до методики «Поділи на групи»



Мета цієї методики – оцінка образно-логічного мислення дитини. Їй показують картинку і пропонують наступне завдання.

«Уважно поглянь на картинку і розділи представлені на ній фігури на як можна більшу кількість груп. У кожен таку групу повинні входити фігури, що

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

виділяються за однією загальною для них ознакою. Назви всі фігури, що входять в кожну з виділених груп, і ту ознаку, за якою вони виділені».

На виконання всього завдання відводиться 3 хв.

- ✓ 10 балів – дитина виділила всі групи фігур за час менше чим 2 хв. Ці групи фігур наступні: трикутники, круги, квадрати, ромби, червоні фігури (на мал. вони чорного кольору), сині фігури (заштриховані в лінійку), жовті фігури (у клітинку), великі фігури, малі фігури.

Зауваження. Одна і та ж фігура при класифікації може увійти до декількох різних груп.

- ✓ 8-9 балів – дитина виділила всі групи фігур за час від 2,0 до 2,5 хв.
- ✓ 6-7 балів – дитина виділила всі групи фігур за час від 2,5 до 3,0 хв.
- ✓ 4-5 балів – за час 3 хв. дитя зуміло назвати лише від 5 до 7 груп фігур.
- ✓ 2-3 балу – за час 3 хв. дитя зуміло виділити лише від 2 до 3 груп фігур.
- ✓ 0-1 бал – за час 3 хв. дитина зуміла виділити не більше однієї групи фігур.

Висновки про рівень розвитку

- 10 балів – дуже високий;
- 8-9 балів – високий;
- 4-7 балів – середній;
- 2-3 бали – низький;
- 0-1 бал – дуже низький.

ДІАГНОСТИКА ВЕРБАЛЬНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

МЕТОДИКА РОЗУМІННЯ ОПОВІДАнь: ЗМІСТУ, СЕНСУ, МОРАЛІ

Мета: дослідження рівня розвитку моральних суджень дітей 5–6 років.

Інструкція: «Уважно послухай оповідання і перекажи його. Скажи, в чому тут справа, чому вчить це оповідання, в чому сенс цього оповідання?»

Повторити завдання, звертаючи увагу дитини на кожну фразу, смислову частину розповіді. Після прочитання кожного оповідання психолог ставить дитині запитання на розуміння змісту і сенсу почутого.

Як зразок подаємо можливі питання до оповідання «Лев і миша»:

- ✓ Це оповідання про добро або про зло?
- ✓ А хто кому зробив добро? А яке добро? Чому?
- ✓ Чому лев відпустив мишку?
- ✓ Чому лев засміявся?
- ✓ Чому вчить це оповідання? Є оповідання, які вчать не брехати, не красти, а це чому вчить?

Стимульний матеріал: оповідання

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Лев і миша

Лев спав. Миша пробігла по його тілу. Він прокинувся і зловив її. Мишка стала просити, аби він відпустив її, і пообіцяла зробити йому теж добро. Лев голосно засміявся і відпустив її.

Потім мисливці зловили лева і прив'язали його вірьовкою до дерева. Мишка почула левове гарчання, прибігла, перегризла шнурка і врятувала лева.

Розумна ворона

Хотіла ворона пити. На дворі стояв глек з водою, а в глеку вода була лише на дні. Вороні не можливо було дістати воду. Вона стала кидати в глек камінчики і стільки накидала, що вода стала вище і можна було пити.

Мураха і голубка

Мураха захотіла напиться і спустився вниз до струмка. Вода захлеснула її, і вона почала тонути.

Голубка, що пролетіла поруч, помітила це і кинула їй у струмок суху дерев'яну гілку. Мураха залізла на цю гілку і врятувалася.

Наступного дня мураха побачила, що мисливець хоче піти зловити голубку сіткою. Вона підповзла до нього і вкусила мисливця за ногу. Він скрикнув від болю і зронив сітку. Голубка спурхнула і полетіла.

Галка і голуби

Галка почула про те, що голубів люди добре годують, вибілилася глиною в білий колір і влетіла у голуб'ятник. Голуби її прийняли за свою, нагодували, але галка не стрималася і закаркала, як усі галки. Тоді голуби її прогнали. Вона повернулася було до зграї галок, але ті її теж не прийняли.

Якісна оцінка: за кожне оповідання ставляться бали від одного до трьох, бали підсумовуються і робиться загальний висновок про рівень розвитку моральних суджень дітей (низький – до 6 балів, середній – до 9 балів, високий – більше 10 балів).

ГРА «СКЛАДАННЯ РЕЧЕНЬ»

Мета: діагностика творчого образного мислення дітей 5–7 років.

Дитині або дітям, якщо робота проводиться з групою, пропонується три слова, не пов'язані між собою за сенсом, наприклад «озеро», «олівець», «ведмідь». Дається завдання: скласти якомога більше речень, які б обов'язково включали всі ці три слова (можна міняти кількість і відмінок цих слів, а також використовувати інші слова). Треба попередити випробуваних, що час виконання завдання обмежений – 10 хв. при груповому занятті і 10-15 хв. при індивідуальній формі заняття.

Відповіді дітей можуть бути банальними: «Ведмідь викинув олівець в озеро», а можуть бути і складними, з введенням нових об'єктів: «Хлопчик узяв олівець і намалював ведмедя, який ловив рибу в озері». Відповіді можуть бути і по-справжньому творчими, цікавими: «Хлопчик, тонкий, як олівець стояв біля озера, яке ревіло, як ведмідь».

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Ця гра розвиває здатність встановлювати зв'язки між предметами і явищами, творчо мислити, створювати нові цілісні образи з розрізнених предметів.

Якщо дитина працює індивідуально, то хтось з дорослих (батьків, вихователів, вчителів) теж повинен придумати речення з даних слів і показати дитині, які ще можуть бути зв'язки між цими предметами. При груповій формі роботи важливо вислухати всі придумані дітьми речення. Слід обов'язково заохотити дитину, що придумали найоригінальніші речення. Але ще важливішим є розгорнуте обґрунтування, чому саме та або інша відповідь подобається або не подобається, цікава чи ні.

Можна порекомендувати наступні групи слів для виконання даного завдання:

- річка, ручка, собака;
- дерево, тигр, людина;
- міст, людина, зошит і ін.

Якісна оцінка: за кожне речення ставляться бали від одного до трьох (за мірою оригінальності), бали підсумовуються і робиться загальний висновок про рівень розвитку творчого образного мислення дітей (низький – до 6 балів, середній – до 9 балів, високий – більше 10 балів).

ДІАГНОСТИКА ПРОЦЕСУ КЛАСИФІКАЦІЇ

Підготовка дослідження. Підібрати картинки розміром 7×7 см. по 5 штук для кожної класифікаційної групи: іграшки, посуд, одяг, меблі, дикі тварини, свійські тварини, овочі, фрукти.

Проведення дослідження.

Проводиться індивідуально з дітьми 3–7 років. Дитині дають картинки і говорять: «Розклади, що до чого підходить. Розкладай і пояснюй»

Якщо випробуваний розкладає без пояснень, то йому задають питання: «Чому ти поклав сюди цю картинку?»

Обробка даних.

Підраховують кількість правильних відповідей за кожною кваліфікаційною групою. Визначають підстави для об'єднання предметів у дітей різного віку. Роблять висновок про те, які кваліфікаційні групи дитині легше виділити і мотивувати об'єднання, а також, як залежить процес кваліфікації від віку.

ДІАГНОСТИКА ПРОЦЕСУ УЗАГАЛЬНЕННЯ

Підготовка дослідження. Підготувати 10 таблиць розміром 12×12 см, поділених на 4 квадрати, в кожному квадраті зображений предмет, 3 предмети можна об'єднати за істотною ознакою, а 4-ий – зайвий.

Проведення дослідження. Проводять індивідуально з дітьми 3–7 років. Дитині показують по одній таблиці і говорять: «Подивись, тут намальовані 4

предмети, три з них підходять один одному, а четвертий – зайвий. Який зайвий і чому? Як можна разом назвати три предмети?».

Обробка даних. Аналізують особливості узагальнення предметів дитиною: чи узагальнює вона за понятійною ознакою чи робить узагальнення на підставі уявлень про одночасну участь предметів у життєвих ситуаціях. Виявляють уміння підбирати узагальнююче слово до групи предметів.

ДІАГНОСТИКА ПРОЦЕСУ МІРКУВАННЯ У ДІТЕЙ

Підготовка дослідження. Підготувати таз з водою і різноманітні предмети, які зроблені з металу, дерева, пластмаси, целулоїду та ін.

Проведення дослідження. Проводиться індивідуально з дітьми 3–7 років у формі гри у відгадування. Дитині показують предмет і запитують, чи буде він плавати чи потоне, якщо його опустити у воду. Після відповіді дитина кидає предмет у воду і переконується у правильності відповіді чи ні.

Під час експерименту дитині задають додаткові питання: «Чому ти гадаєш, що цей предмет буде плавати?» та ін., щоб вияснити, наскільки вона здатна обґрунтувати свої судження.

Обробка даних. Аналізують процес узагальнення, розмірковування дитини; як вона робить відповідні узагальнення, які ознаки предметів виділяє; як усвідомлює процес вирішення. Потім роблять розподіл за рівнями розвитку розмірковування:

I рівень – дитина виділяє одиничні, неістотні ознаки предметів, спочатку не усвідомлює своїх суджень; судження пов'язуються на основі простого узагальнення.

II рівень – у дитини є початкове узагальнення, вона починає аргументувати свої судження, але не робить узагальнення предметом аналізу, а користується ним лише як засобом угадування в грі; а якщо цей засіб стає непотрібним, то відкидає його і шукає інший.

III рівень – у дитини паралельно з судженнями про окремі явища є свідоме міркування про саме поняття, вона не просто активно утворює узагальнення, але виправляє і вдосконалює їх. Утворення узагальнень стає особливою задачею.

ДІАГНОСТИКА РОЗУМІННЯ ДІТЬМИ ПРИЧИННОСТІ ЯВИЩ

Підготовка дослідження. Приготувати кульку, кубик, цвях, прямокутний ляльковий стіл без однієї ніжки; м'яч і похилу площину; таз чи ванночку з водою; ряд предметів (дерев'яних і металевих), що тонуть і плавають у воді. Скласти словесний опис і зображення фізичних явищ (кулька падає з кубика при нахилі кубика; кулька не падає з кубика, якщо її прибити цвяхом; стіл без однієї ніжки падає, м'яч скочується з похилої площини).

Проведення дослідження. Дитині 3–7 років пропонують задачі, в яких вона повинна пояснити причину фізичного явища.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Проводиться 4 серії, які різняться змістом задач. Кожна серія, (крім 4-ої) складається з трьох підсерій:

- 1) можливість дитини діяти з предметами і безпосередньо сприймати відповідні явища (наочно-дійова форма задачі);
- 2) словесний опис (образна форма задачі);
- 3) показ фізичного явища на малюнку (зображувальна форма задачі).

Перша серія

Пояснення падання кульки при нахилі кубика, потім відсутність падання в тому випадку, якщо кулька закріплена цвяхом.

Друга серія

Пояснити падіння прямокутного стола без однієї ніжки.

Третя серія

Пояснити падіння м'яча з похилої поверхні.

Четверта серія

Пояснити, чому певний предмет плаває чи тоне у воді.

Обробка даних. За першими трьома серіями підраховують кількість правильних і неправильних пояснень у кожній віковій групі дітей. Результати заносять в таблиці 2.17, 2.18.

Роблять висновки про вікові зміни в розумінні причинності фізичних явищ; з'ясовують, наскільки розуміння причинності залежить від особливостей самих цих явищ (від змісту задачі в I–IV серіях), а також від способу знайомства з явищем (наочно-дійовий, словесний, наочно-зображувальний).

Таблиця 2.17

Ефективність пояснення дітьми причин фізичних явищ

Вік дітей	Відсутність пояснення			Неадекватне пояснення			Задовільне пояснення			
	Форма задачі									
	наочно- дійова	словесна		зображу- вальна		наочно- дійова	словесна		зображу- вальна	
3–4 р.										
4–5 р.										
5–6 р.										
6–7 р.										

Таблиця 2.18

Ефективність пояснення причини фізичних явищ

Вік дітей	Відсутність пояснення	Неадекватне пояснення	Задовільне пояснення
3–4 р.			
4–5 р.			
5–6 р.			
6–7 р.			

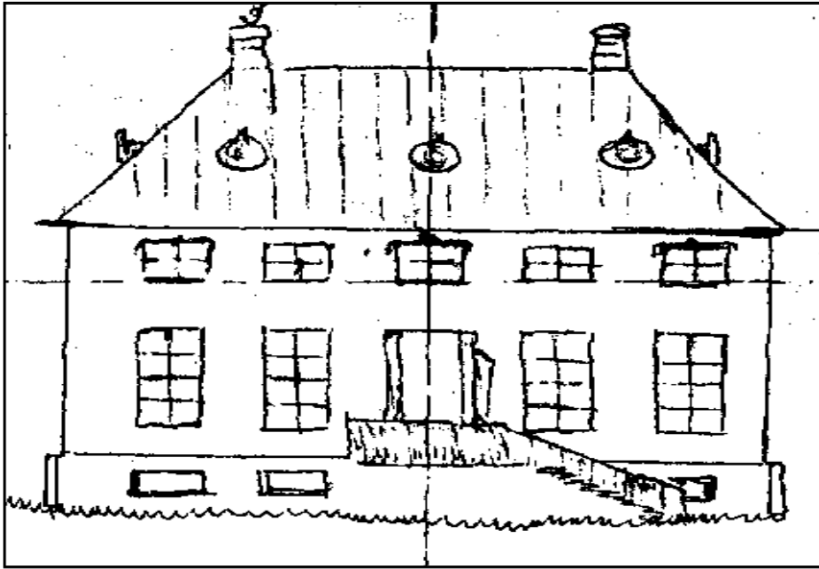
ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ПРОЦЕСІВ СИНТЕЗУ

(складання розрізних фігур і картинок)

Пропонується дітям із 2,5–3 років.

Мета дослідження. Виявлення сформованості наочно-дієвого і наочно-образного мислення, комбінаторних здібностей, здатності співвідношення частини і цілого і їх просторової координації, тобто дослідження можливостей синтезу на предметному рівні.

Устаткування. Картинки із зображенням знайомих дітям предметів, які розрізають на 2, 3, 4 частини по вертикалі і горизонталі (мал. 2.5).



Мал. 2.5. Картинка для розрізання по вертикалі і горизонталі

Інструкція. Склади, будь ласка, з цих частин предмет. Дивися уважно, не поспішай.

Процедура виконання. Частини кладуть так, щоб їх потрібно було не просто зрушити, а спочатку перевернути. Дитині послідовно пропонується відтворити ціле з частин. У всіх випадках фігури, які повинна скласти дитина, не називають.

Діти з 2,5 років складають картинку з 2 частин.

Переважає спосіб спроб. Старше 3,5 років – діють способом зорового співвідношення. Якщо випадково вийде, то треба повторити, тобто дати нове завдання.

ДИФЕРЕНЦІЮВАННЯ ДІТЬМИ ПРЕДМЕТІВ І ОБ'ЄКТІВ

Пропонується дітям із 3,5–4 років.

Устаткування. Різні частини 2-3 предметів.

Інструкція. Склади який-небудь один предмет або тварину. Вибери потрібні частини і склади.

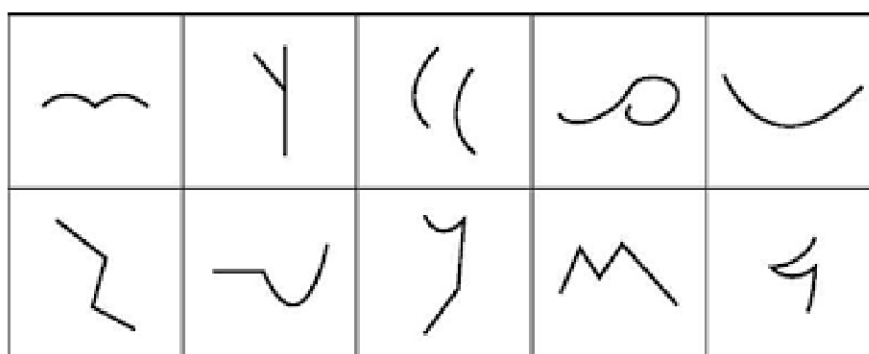
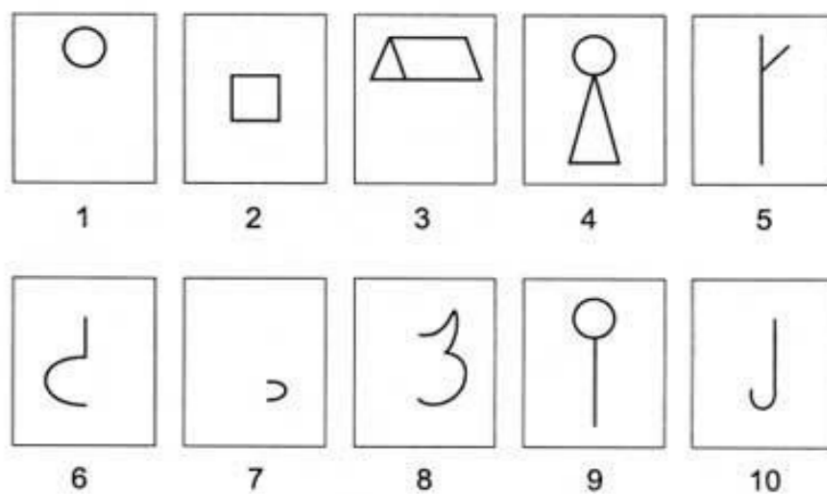
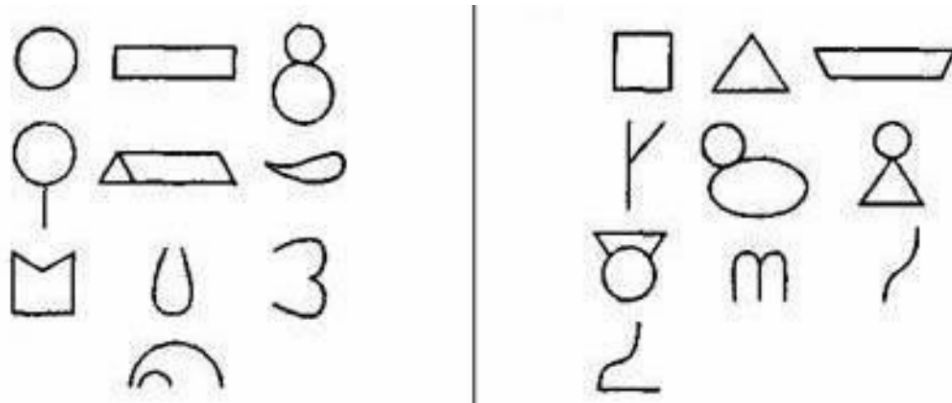
ДІАГНОСТИКА ОРИГІНАЛЬНОСТІ РІШЕННЯ ЗАВДАНЬ НА УЯВУ

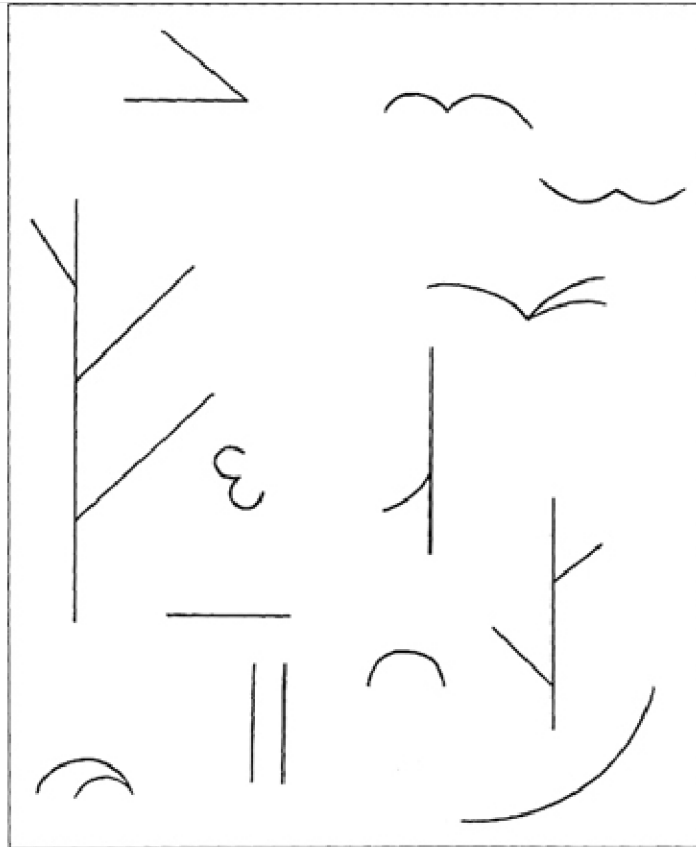
Підготовка дослідження

Підібрати 20 карток із намальованими на них фігурами і контурне зображення частин предметів, наприклад, стовбур з однією гілкою, коло – голова з двома вухами, і прості геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник). Підготувати кольорові олівці, папір.

Проведення дослідження

Дитину 6–7 років просять домалювати кожну із фігур так, щоб утворилась будь-яка картинка.





Обробка даних

Виявляють ступінь оригінальності, незвичності зображення. Підраховують коефіцієнт оригінальності кожної дитини, який дорівнює кількості малюнків, які не повторюються в неї і не повторюються (за характером використання заданого еталону для домальовування) ні в кого з дітей групи. Коефіцієнт оригінальності співвідносять з одним із 6 типів рішення задачі на уяву.

0 тип – характеризується тим, що дитина ще не сприймає задачу на побудову образу уяви з використанням заданого елемента. Вона не домальовує його, а малює поруч щось своє (вільне фантазування).

I тип – домальовує фігуру на картці так, що утворюється зображення окремого об'єкта (дерево), але зображення контурне, схематичне, без деталей.

II тип – зображується окремий предмет, але з різноманітними деталями.

III тип – зображуючи окремий предмет, дитина вже залучає його до будь-якого уявного сюжету (не просто дівчинка, а дівчинка, яка робить зарядку).

IV тип – зображує декілька об'єктів за уявним сюжетом (дівчинка гуляє з собакою).

V тип – задана фігура використовується якісно по-новому. Якщо в I-IV типах вона виступає як основна частина картинки, яку малювала дитина, то тепер фігура постає одним з другорядних елементів для створення образу уяви.

ДІАГНОСТИКА ТВОРЧОЇ УЯВИ

Підготовка дослідження

Вибрати декілька картинок доступного для дитини змісту. Підібрати матеріал для словникової творчості (тема казки, її задум, початок, персонажі; початок, тема повинні бути емоційно насиченими, доступними, містити проблемну ситуацію).

Проведення дослідження

I варіант. Дитину (4–7 років) просять придумати казку за заданим планом та персонажами.

II варіант. Дитині послідовно показують одну чи декілька картинок і просять придумати за ними казку.

Обробка даних

Оцінюють оригінальність кожної казки за такими показниками:

1. Наявність сюжету, задуму казки, її відповідність назві, плану чи картинці, героям.
2. Характер переробки і перетворення образів сприймання чи пам'яті, особливості їх комбінування при відтворенні образів і образних ситуацій.
3. Повнота і деталізація викладу.
4. Кількість відтворених образів і образ ситуації.
5. Емоційна насиченість змісту казки.
6. Словесне позначення зовнішнього вигляду персонажів, обстановки, обставин здійснення дій.

ДІАГНОСТИКА УЯВИ В СЛОВЕСНІЙ ТВОРЧОСТІ

Підготовка дослідження

Придумати початок казки про зайчика.

Проведення дослідження

Проводять 4 серії експерименту індивідуально з дітьми 6–7 років.

Перша серія

Пропонують придумати казку про зайчика за початком.

Друга серія

Пропонують придумати казку за запропонованою темою (про пригоди маленького цуценяти).

Третя серія

Пропонують придумати казку за заданою назвою «Нерозлучні друзі».

Четверта серія

Пропонують придумати казку на вільну тему.

У всіх серіях беруть участь одні й ті ж діти. Серії проводяться з інтервалом у 2–4 дні.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Обробка даних

Дані протоколів заносять у таблиці в кожній серії окремо і для кожної дитини. Відзначається виразність мови і мовлення дітей, визначають джерела уяви (казки, досвід, мультфільми тощо), а також операції побудови образів, які використані дітьми.

Таблиця 2.24

Композиція казок

Прізвище, ім'я дитини, вік	Зачин	Зав'язка	Розвиток сюжету	Кульмінація	Розв'язка	Закінчення

Таблиця 2.25

Структурні особливості казок

Прізвище, ім'я дитини, вік	Сюжет			Персонажі	
	Побутовий	Пригодницький	Казковий	Головні	Другорядні

Таблиця 2.26

Мовні особливості казок

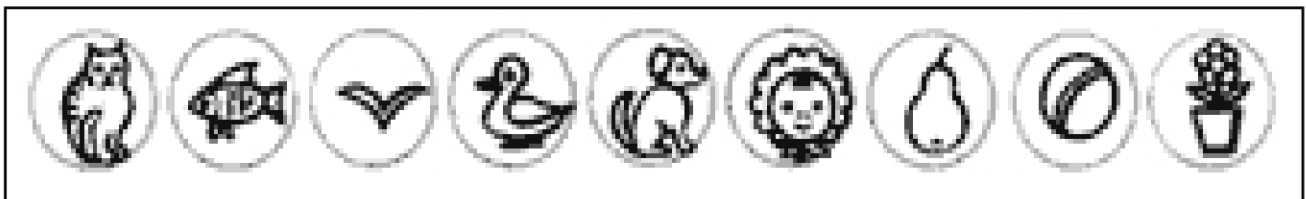
Прізвище, ім'я дитини, вік	Опис ситуації, герої	Діалоги	Пряма мова	Непряма мова	Використання образних висновків

ІГРОВА МЕТОДИКА «ДЕ ЧИЄ МІСЦЕ?»

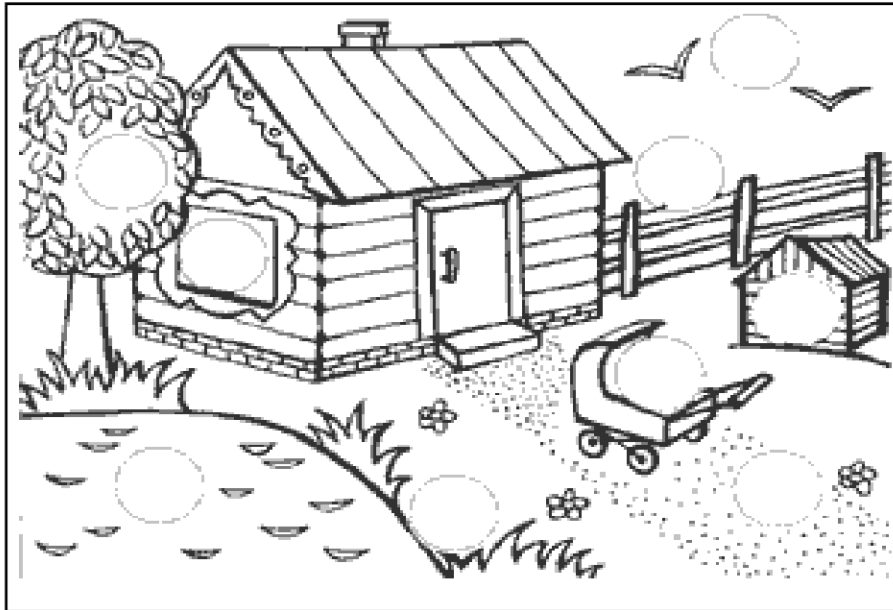
Пропонована ігрова методика для дітей 4–6 років не лише дозволяє визначити, наскільки у дитини розвинена уява, але і є засобом її розвитку.

Психологічний сенс даної методики полягає в тому, аби поглянути, наскільки дитя зуміє проявити свою уяву в жорстко заданій наочній ситуації: відійти від конкретності і реальності (наприклад, від питання дорослого), змодельовати в думці всю ситуацію цілком (побачити ціле раніше частин) і перенести функції з одного об'єкту на інший.

Стимульний матеріал. Для проведення цієї методики-гри підійде будь-яка сюжетна картинка, правда, з деякими особливостями. Ось приклад такої картинки (мал. 2.14).



Мал. 2.15



Мал. 2.14

Біля всіх змальованих предметів розташовані порожні кружечки. Для гри також знадобляться такі ж по величині кружечки, але вже з намальованими на них фігурками (мал. 2.15). Всі змальовані в кружечках фігурки мають своє певне місце на картинці.

Ігрове завдання. Дорослий просить дитину уважно розглянути малюнок і поставити кружечки в «незвичайні» місця, а потім пояснити, чому вони там виявилися.

Аналіз виконання завдання. Залежно від рівня розвитку уяви діти можуть по-різному вирішувати цю задачу.

Одні діти (*перший рівень*) зазнають значні труднощі, виконуючи завдання. Вони, як правило, ставлять фігурки на їх «законні» місця, а всі пояснення зводять до наступного: собака в будці тому, що вона має бути там. Якщо ж дорослий сам поставить кружечки на «чужі» місця, то маля весело сміятиметься, але пояснити, чому вони там виявилися, все одно не зможе. Якщо ж вам вдасться добитися від дитини якихось пояснень, то вони будуть шаблонні і стереотипні: «Кішка на клумбі тому, що вона сховалася», «Собака в ставку тому, що вона сховалася» і тому подібне. Від кого і чому кішка або собака сховалися, діти при цьому рівні розвитку уяви відповісти не можуть.

В той же час ситуація корінним чином змінюється, якщо ми приберемо цілу картинку і, залишивши лише кружечки, поговоримо з дитиною про те, де і чому може знаходитися той або інший персонаж. У таких бесідах з дорослим діти, як правило, показують значно кращі результати, чим при самостійному поясненні. Вони можуть придумати – правда, дуже короткі і нескладні – ситуації й історії (в основному за сюжетами знайомих ним розповідей і казок), що пояснюють незвичайне положення персонажів.

Інші ж діти (*другий рівень*) особливих проблем при виконанні цього завдання мати не будуть. Вони легко поставлять кружечки з персонажами на «чужі» місця, проте пояснення викликатиме у них труднощі. Деякі навіть почнуть

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

ставити фігурки на їх місця, ледве ми попросимо розповісти, чому той або інший персонаж опинився на непідходящому місці.

Розповіді дошкільників з цим рівнем розвитку уяви, як правило, мають під собою реальне підґрунтя, принаймні, малята дуже стараються це довести. «Торік на дачі я бачив, як кішка залізла на дерево (поміщає кішку на дерево), тато мені розповідав, що собаки дуже люблять купатися (ставить собаку в ставок). По телевізору показували, що собака подружився з пташкою і пустив її до себе жити (ставить пташку в будку)» і тому подібне.

Якщо змінити завдання і попросити дітей пояснити, як розставив персонажі дорослий або інша дитина, то їх розповіді стануть змістовнішими і детальнішими, чим тоді, коли вони самі ставили картинки і намагалися пояснити свої дії. Якщо ж прибрати велику картинку, то на відміну від дітей з першим рівнем розвитку уяви вони майже не реагуватимуть на це, тобто їх розповіді і пояснення не стануть якісно ні гірше, ні краще.

Діти з високим (*третім*) рівнем розвитку уяви без зусиль розставляють кружечки на «чужі» місця і пояснюють свої кроки. Для них характерний такий етап, коли вони обдумують запропоноване дорослим завдання. Деякі навмисно відводять очі від картинки, задумливо дивляться в стелю, встають, аби краще побачити зображення, примружуються і так далі.

Інколи цей етап завершується тим, що дитина бере на себе яку-небудь роль, виходячи з якої він і вестиме пояснення. Наприклад: «Я чарівник, зараз я оживлю цю картинку», – а потім слідує фантастична розповідь, що пояснює незвичайне місце розташування предметів. Або після деяких роздумів: «На столі лежала картинка, і ніхто не знав, що з нею робити. Але подув вітер (дитина починає дути), і всі предмети розбіглися». Далі слідує казковий сюжет.

Важливою особливістю в поясненнях дітей з високим рівнем розвитку уяви є те, що вони зв'язують в своїй розповіді окремі епізоди, предмети і частини картинки в єдиний цілісний сюжет. Інша особливість у тому, що їм легше даються пояснення тоді, коли вони ставлять предмети самі, чим коли їх просять розповісти про предмети, розміщені кимось іншим.

Це, ймовірно, пояснюється тим, що ці діти в своїх діях керуються із самого початку задумом, він ними управляє. Коли ж їм треба пояснити «чуже», то вони повинні проникнути в «чужий» задум, а цього діти в дошкільному віці, як правило, робити ще не вміють. Всі змальовані в кружечках фігурки мають своє певне місце на картинці, ми ж просимо дитину уважно розглянути малюнок і поставити кружечки в «незвичайні» місця, а потім пояснити, чому вони там виявилися.

Формування уяви у дітей передбачає відому свободу у використанні нормативів і зразків діяльності. Жорстко задані і некритично засвоєні дитиною системи зразків перешкоджають творчому вирішенню завдань, ведуть до одноманітних, стереотипних дій, перешкоджають прояву індивідуальності.

Таким чином, кажучи про розвиток уяви в дошкільному віці, можна використовувати ще один показник, а саме поглянути, як дитина застосовує на практиці засвоєні зразки й еталони, тобто чи є ці зразки «шорами», що обмежують

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

її діяльність і що перешкоджають розвитку її уяви і фантазії, або вони складають необхідний базис, на якому згодом будуються уява і творчість дитини.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРИ РОЗУМІННІ КАЗКОВИХ ОБРАЗІВ

Підготовка дослідження

Підібрати казку для читання (наприклад, «Півник – Золотий гребінець і диво-млинок»), скласти питання, що допомагають дитині при переказі казки у випадках виникнення труднощів. Підготувати папір, кольорові олівці для малювання.

Проведення дослідження

Дітям 4–7 років виразно читають казку. Після читання проводять 2 серії експериментів.

1-я серія. З'ясовують, наскільки дитина зрозуміло сюжет і образи головних героїв казки. Якщо дитині важко, то йому ставлять підготовчі запитання:

1. Назви головних героїв казки.
2. Хто тобі сподобався в казці? Чому?
3. Хто не сподобався? Чому?
4. Про що ця казка?

2-я серія. Дітей просять намалювати головних персонажів казки (Півника – Золотого гребінця, диво-млинок, горох). Експеримент можна проводити колективно, але при цьому необхідно стежити, аби кожна дитина виконувало завдання індивідуально.

Обробка даних

Визначають міру відповідності оригіналові створеного дітьми образу (кількість відповідних деталей, ускладнення і збагачення створеного образу). Описують вікові зміни в розумінні – відтворенні казкових образів. Результати оформляють в таблицю:

Вік дітей	Відсутність відповідності образів	Часткова відповідність образів	Повна відповідність образів	Ускладнення образу	Збагачення образу
3 роки 4 роки 5 років 6 років 7 років					

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ПОБУДОВИ ДОШКІЛЬНИКАМИ ОБРАЗІВ КАЗКОВИХ ПЕРСОНАЖІВ

Підготовка дослідження

Підготувати папір, кольорові олівці або фарби. Продумати включення в експеримент казкових персонажів, що істотно відрізняються від реальних (наприклад, Кащик Безсмертний, Баба Яга, відьма і ін.), а також чарівні перетворення казкових героїв, наприклад Іванка в козеня, Василини Прекрасної в жабу і так далі.

Проведення дослідження

Експеримент проводиться колективно з дошкільниками 3–7 років (але при цьому необхідно слідкувати, аби діти виконували завдання самостійно). Спочатку їх знайомлять з образами казок або нагадують про ці образи і їх перетворення, читаючи виразно відповідні твори або уривки з них.

1-я ситуація. Дітей просять намалювати ці образи і перетворення, потім запитують про зміст намальованого.

2-я ситуація. Дітей просять розповісти про образи і перетворення.

Обробка даних

За кожною ситуацією аналізують міру відповідності образу оригіналові (кількість відповідних деталей, ускладнення і збагачення образу), особливості зображення чарівних перетворень, переходу з одного стану в інший. Результати оформляють в таблицю.

З'ясовують вікові зміни у відтворенні казкових персонажів і чарівних перетворень, аналізують труднощі при відтворенні, встановлюють ефективність передачі образу при словесній і образній формі: як легше передати дитині образ і перетворення – за допомогою слів або за допомогою малюнка.

Вік дітей	Відсутність відповідності образів	Часткова відповідність образів	Повна відповідність образів	Ускладнення образу	Збагачення образу
3 роки					
4 роки					
5 років					
6 років					
7 років					

МЕТОДИКИ ДІАГНОСТИКИ УНІВЕРСАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДЛЯ ДІТЕЙ 4–5 РОКІВ

МЕТОДИКА «СОНЦЕ В КІМНАТІ»

Підстава: реалізація уяви.

Мета: виявлення здібностей дитини до перетворення «нереального» в «реальне» в контексті заданої ситуації шляхом усунення невідповідності.

Матеріал: картинка із зображенням кімнати, в якій знаходиться чоловічок і сонце; олівець.

Інструкція до проведення

Психолог, показуючи дитині картинку: «Я даю тобі цю картинку. Поглянь уважно і скажи, що на ній намальоване». Після перерахування деталей зображення (стіл, стілець, чоловічок, лампа, сонечко і т. д.) психолог дає наступне завдання: «Правильно. Проте, як бачиш, тут сонечко намальоване в кімнаті. Скажи, будь ласка, так може бути або художник тут щось наплутав? Спробуй виправити картинку так, щоб вона була правильною».

Користуватися олівцем дитині не обов'язково, вона може просто пояснити, що потрібно зробити для «виправлення» картинки.

Обробка даних

В ході обстеження психолог оцінює спроби дитини виправити малюнок. Обробка даних здійснюється за п'ятибальною системою.

1. Відсутність відповіді, неприйняття завдання («Не знаю, як виправити», «Картинку виправляти не потрібно») – 1 бал.
2. Формальне усунення невідповідності (стерти, закрасити сонечко) – 2 бали.
3. Змістовне усунення невідповідності:
 - а) проста відповідь (намалювати у іншому місці – «Сонечко на вулиці») – 3 бали;
 - б) складна відповідь (переробити малюнок – «Зробити з сонечка лампу») – 4 бали.
4. Конструктивна відповідь (відокремити невідповідний елемент від інших, зберігши його в контексті заданої ситуації: «Картинку зробити», «Намалювати вікно», «Посадити сонечко в рамку») – 5 балів.

МЕТОДИКА «СКЛАДНА КАРТИНКА»

Підстава: вміння бачити ціле раніше частин.

Мета: визначення вміння зберегти цілісний контекст зображення в ситуації його руйнування.

Матеріал: картонна картинка, що складається (має чотири згини), із зображенням качки (розмір 10×15 см).

Інструкція до проведення

Психолог, пред'являючи дитині картинку, говорить: «Зараз я тобі дам цю картинку. Поглянь, будь ласка, уважно і скажи, що на ній намальоване?»

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Вислухавши відповідь, психолог складає картинку і запитує: «Що стане з качкою, якщо ми складемо картинку ось так?» Після відповіді дитини картинка розправляється, знову складається, а дитині задається знов те саме запитання. Всього застосовується п'ять варіантів складання – «кут», «місток», «будиночок», «труба», «гармошка».

Обробка даних

У ході обстеження дитини психолог фіксує загальний сенс відповідей при виконанні завдання. Обробка даних здійснюється за трибальною системою. Кожному завданню відповідає одна позиція при згинанні малюнка. Максимальна оцінка за кожне завдання – 3 бали. Всього – 15 балів.

Виділяються наступні рівні відповідей.

1. Відсутність відповіді, неприйняття завдання («Не знаю» «Нічого не стане», «Так не буває») – 1 бал.

2. Відповідь описового типу, перерахування деталей малюнка, що знаходяться в полі зору або поза ним, тобто втрата контексту зображення («У качки немає голови», «Качка зламалася», «Качка розділилася на частини» і т. д.) – 2 бали.

3. Відповіді комбінованого типу: збереження цілісності зображення при згинанні малюнка, включення намальованого персонажа в нову ситуацію («Качка упірнула», «Качка запливла за човен»), побудова нових композицій («Неначе зробили трубу і на ній намалювали качку») і т. д. – 3 бали.

Деякі діти дають відповіді, в яких збереження цілісного контексту зображення «прив'язане» не до якої-небудь ситуації, а до конкретної форми, яку приймає картинка при складанні («Качка стала будиночком», «Стала схожа на місток»). Подібні відповіді відносяться до комбінованого типу і також оцінюються в 3 бали.

МЕТОДИКА «ЯК УРЯТУВАТИ ЗАЙЧИКА»

Підстава: надситуативно-перетворювальний характер творчих рішень.

Мета: оцінка здатності і перетворення завдання на вибір у завдання на перетворення в умовах перенесення властивостей знайомого предмету в нову ситуацію.

Матеріал: фігурка зайчика, блюдце, відерце, дерев'яна паличка, здута повітряна кулька, аркуш паперу.

Інструкція до проведення

Перед дитиною на столі розташовують фігурку зайчика, блюдце, відерце, паличку, здуту кульку й аркуш паперу. Психолог, беручи в руки зайчика, говорить: «Познайомся з цим зайчиком. Одного дня з ним трапилася така історія. Вирішив зайчик поплавати на кораблику по морю і відплив далеко-далеко від берега. А тут почався шторм, з'явилися величезні хвилі, і став зайчик тонути. Допомогти зайчикові можемо лише ми з тобою. У нас для цього є декілька предметів (психолог звертає увагу дитини на предмети, розкладені на столі). Що б ти вибрав, аби врятувати зайчика?»

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Обробка даних

В ході обстеження фіксуються характер відповідей дитини і їх обґрунтування. Дані оцінюються за трибальною системою.

Перший рівень. Дитя вибирає блюдце або відерце, а також паличку, за допомогою якої можна зайчика підняти з дна, не виходячи за рамки простого вибору; дитина намагається використовувати предмети в готовому вигляді, механічно перенести їх властивості в нову ситуацію. Оцінка – 1 бал.

Другий рівень. Вирішення з елементом простого символізму, коли дитина пропонує використовувати паличку як колоду, на якій зайчик зможе допливти до берега. В цьому випадку дитя знов не виходить за межі ситуації вибору. Оцінка – 2 бали.

Третій рівень. Для порятунку зайчика пропонується використовувати здуту повітряну кульку або аркуш паперу. Для цієї мети потрібно надути кульку («Зайчик на кульці може відлетіти») або зробити з аркуша кораблик. У дітей, що знаходяться на цьому рівні, має місце установка на перетворення наявного предметного матеріалу. Вихідне завдання на вибір самостійно змінюється ними в завдання на перетворення, що свідчить про надситуативний підхід до нього дитини. Оцінка – 3 бали.

МЕТОДИКА «ДОЩЕЧКА»

Підстава: дитяче експериментування.

Мета: оцінка здатності до експериментування з об'єктами, що перетворюються.

Матеріал: дерев'яна дощечка, що являє собою з'єднання на петлях чотирьох дрібніших квадратних ланок (розмір кожної ланки 15×15 см).

Інструкція до проведення

Дощечка в розгорнутому вигляді лежить перед дитиною на столі. Психолог: «Давай тепер пограємо ось з такою дощечкою. Це не проста дощечка, а чарівна: її можна згинати і розкладати, тоді вона стає на що-небудь схожа. Спробуй це зробити».

Як тільки дитина склала дощечку вперше, психолог зупиняє її і запитує: «Що у тебе вийшло? На що тепер схожа ця дощечка?»

Почувши відповідь дитини, психолог знов звертається до неї: «Як ще можна скласти? На що вона стала схожа? Спробуй ще раз». І так до тих пір, поки дитина не зупиниться сам.

Обробка даних

При обробці даних оцінюється кількість відповідей дитини, що не повторюються, – назва форми предмету, що вийшов, в результаті складання дошки («гараж», «човник» і т. д.), по одному балу за кожну назву.

Максимальна кількість балів не обмежується.

ДІАГНОСТИКА СТІЙКОСТІ УВАГИ

Підготовка дослідження.

Підібрати 2 пари картинок, які містять по 10 і 15 відмінностей; декілька незакінчених малюнків чи малюнків із безглуздим змістом, декілька наполовину розмальованих картинок.

Проведення дослідження.

Проводять з дітьми 3–6 років 3 серії експерименту, які різняться змістом завдань.

Перша серія

Порівняння «картинок». Дитині показують пари картинок і просять знайти всі відмінності.

Друга серія

«Що неправильно?». Дитині послідовно показують незакінчені картинки безглуздового змісту і просять знайти невідповідності.

Третя серія

«Розмалюй картинку». Дитині дають наполовину розмальовану картинку і просять розмалювати іншу половину так само, як першу.

У всіх серіях фіксують час виконання завдання, час і кількість відволікань від його виконання.

Обробка даних

Підраховують показники успішності виконання завдань за кожною серією. Таким показником у першій серії є кількість правильно названих відмінностей картинок (із 10-15); у другій серії – кількість названих незакінчених деталей і безглуздостей малюнка; у третій – кількість правильно розмальованих деталей. Результати заносять у таблицю.

Порівнюють вікові особливості стійкості і цілеспрямованості уваги за виділеними показниками.

ДІАГНОСТИКА СТІЙКОСТІ УВАГИ

Підготовка дослідження

На папері намалювати 9 рядків кружечків (по 6 у рядку, розміром 3 см кожний), перший ряд розмалювати в 6 кольорів. Підібрати 5 сюжетних картинок, кольорові олівці, секундомір.

Проведення дослідження.

Проводять індивідуально з дітьми 3–6 років (2 серії):

Перша серія. Дитині показують послідовно картинки і фіксують час розглядання (інтервал часу між моментом, коли вперше її погляд звернув увагу на картинку та моментом, коли вона відволіклась, переводить погляд на експериментатора і на оточуюче).

Друга серія. Дитину просять розмалювати кола у відповідності до кольору першого рядка. Фіксують тривалість діяльності, тривалість відволікань від неї.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Обробка даних

Дані першої серії заносять у *таблицю 2.27*. Підраховують середній час, затрачений на розглядання картинок, і який є показником стійкості уваги. У другій серії підраховують середню тривалість діяльності і середню тривалість відволікань у всіх вікових групах.

Результати заносять в *таблицю 2.28*.

Роблять висновки про вікові зміни стійкості уваги.

Таблиця 2.27

Особливості стійкості уваги

Вік дітей	Час розглядання картинки, хв.					В середньому
	1	2	3	4	5	
3-4 р.						
4-5 р.						
5-6 р.						

Таблиця 2.28

Вік дітей	Середня тривалість діяльності, хв.	Середня тривалість відволікань, хв.
3-4 р.		
4-5 р.		
5-6 р.		

ДІАГНОСТИКА ДОВІЛЬНОГО ПЕРЕКЛЮЧЕННЯ УВАГИ

Підготовка дослідження: Підібрати 10 карток із зображенням 6 тварин на них.

Проведення дослідження

Дослідження проводять із дітьми 4–6 років. Кожну дитину просять 5 разів підряд зробити відбір карток. При цьому в першому, другому і п'ятому відборах вона повинна відкласти картки із тим самим зображенням. Наприклад, курки і коника, але не можна брати картки із забороненими зображеннями, наприклад, ведмедя. Третій і четвертий раз вимоги і заборони будуть інші.

Дитині пояснюють: «Відбери картки із зображенням курки і коника, але не бери картки з зображенням ведмедя». Після виконання цього завдання картки знову перемішують і дитині пропонують знову їх зібрати. При цьому дитину просять уважно подивитись на всі зображення, згадати, що їй говорили при першому відборі і повторити інструкцію вголос. Після відбору картки знову перемішуються. Третій відбір: брати тільки картки із зображенням ведмедя. Четвертий відбір: дитину запитують, які картки можна і не можна брати, просять повторити вголос інструкцію.

П'ятий відбір: просять дитину згадати зміст першої інструкції і відібрати картки відповідно до неї.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Обробка даних: Підраховують кількість правильних рішень в 5 відборах. Результати заносять в таблицю за віком: 4–5 р., 5–6 р.

Роблять висновки про вікові особливості переведення уваги, про роль повторення інструкції вголос під час виконання завдання.

ДІАГНОСТИКА СТІЙКОСТІ І РОЗПОДІЛУ УВАГИ

Підготовка дослідження

Підібрати 3–4 дидактичні гри (наприклад, «Що змінилось?»), які спрямовані на прояв стійкості уваги у дітей. Так, зміст гри «Що утворилось?» полягає в тому, що експериментатор пропонує дітям провести на папері певні лінії по клітинках вправо, вверх, вниз, вліво. При цьому повинна утворитись фігура певної форми, яка відповідає взірцю.

Будь-яке відволікання в такій грі відбивається на правильності фігури.

Підготувати велику кількість олівців трьох кольорів (наприклад, 30), причому кількість олівців кожного кольору повинна бути не однакова.

Проведення дослідження

Перша серія

Проводиться у формі обраної гри індивідуально з дітьми 4–6 років.

Друга серія

Дитині 4–6 років пропонують швидко розкласти олівці за кольором. Фіксують час виконання завдання, помилки і відволікання.

Третя серія

Дитині 5–6 років протягом 20 секунд показують велике коло з різнокольоровими кружечками і просять сказати, скільки намальовано кружечків різного кольору.

Обробка даних

Підраховують кількість правильних відповідей за кожною серією експерименту. Результати заносять у таблицю.

У першій серії підраховують коефіцієнт стійкості уваги: кількість знайдених відмінностей чи співпадань отриманої фігури-еталону (в залежності від змісту гри), співставляють із кількістю істинних відмінностей. У другій серії показником розподілу уваги є час виконання завдання. У третій серії кількість названих кружечків.

Порівнюють показники стійкості і розподілу уваги в грі та в лабораторному експерименті, аналізують вікові відмінності.

МЕТОДИКА «ЛАБІРИНТ»

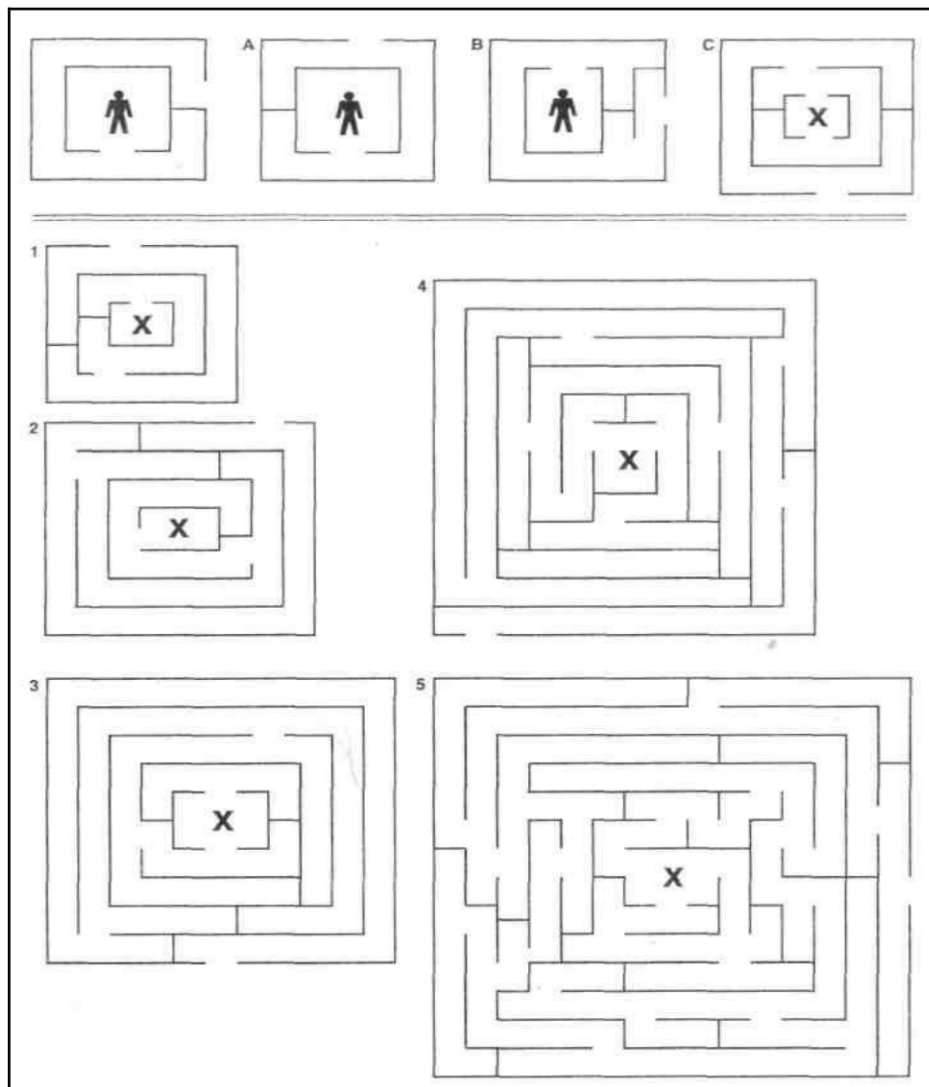
З цією метою використовується методика «Лабіринт», яка є субтестом з дитячого варіанту тесту Дж. Векслера (мал. 2.16). Методика для дітей у віці від 5 років.

Процедура проведення. Для дітей молодших 8 років і старших, підозрюваних в розумовій відсталості потрібно починати з демонстрації за зразком.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Інструкція. Подивися на хлопчика (дівчинку). Він (вона) ось у такому будиночку. Чорні лінії – це стінки. А тут (експериментатор показує на вихід з лабіринту) стінки немає, тут вихід на вулицю. Ось дивися, як хлопчик (дівчинка) піде на вулицю. (Експериментатор малює шлях від центру до виходу, не відриваючи олівець і не перетинаючи лінію.) Так і ти робитимеш. Тільки коли малюватимеш – не перетинай ліній, тобто не можна робити ось так (показує перетин). Прагни не заходити у безвихідь, а швидше малюй шлях на вулицю. Якщо зайдеш у безвихідь, то швидко малюй шлях назад, от так (показує заходження у безвихідь, вихід з нього і весь шлях до кінця; олівець не відриває). Але є одне правило: як тільки поставиш олівець на папір – то до самого виходу відривати його не можна, тобто не можна робити так (показує відрив).

Все зрозуміло? Ну давай, спробуємо. Став олівець сюди (вказує на центр лабіринту А), малюй швидше.



Мал. 2.16. Різні варіанти лабіринтів

Включити секундомір. При невдачі – продемонструвати вихід з лабіринту А і запропонувати лабіринт В.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Припиніть при 2 невдачах підряд.

Для дітей 8 років і старше, не підозрюваних у розумовій відсталості, почати з лабіринту С. Дати словесну інструкцію. При правильному виконанні (не більш за одну помилку і в межах ліміту часу) дати аванс за лабіринти А і В (4 бали). При невдачі (2 і більше помилки, вихід за межі ліміту часу) – повернутись до лабіринтів А і В. *Припиніть* при 2 невдачах підряд.

Оцінка залежить від кількості помилок і від виконання в межах ліміту часу (табл. 2.29).

Загальні правила

1. Завдання вважається невиконаним, якщо а) кількість помилок перевищує допустиму для даного лабіринту (незалежно від часу виконання) або б) перевищений ліміт часу (незалежно від кількості помилок).

2. Помилками вважаються: а) кожен відрив олівця, за винятком випадків, коли це необхідно для виправлення попередньої помилки (наприклад, перетин ліній); б) перетин лінії і, тобто коли між лінією і слідом олівця на протилежній стороні є проміжок. Виключенням є обставини, коли перетин випадковий (наприклад, зрушився аркуш паперу), в) кожен перетин пунктирної лінії в одному напрямі.

3. При кожному відриві олівця робити випробовуваному зауваження («не відривай олівець»).

4. При перетині лінії зауваження робиться тільки один раз.

Обробка й інтерпретація результатів

Визначається оцінка за кожен лабіринт-завдання з урахуванням часу виконання і максимально допустимої кількості помилок, а також залежно від кількості помилок, допущених у кожному завданні. Загальна оцінка визначається як сума балів за 8 завданнями. Далі ця сума переводиться у шкальну оцінку залежно від віку дитини (табл. 2.30).

Таблиця 2.29

Оцінка результатів з урахуванням часу виконання завдання і кількості помилок

Номер завдання	Час	Макс. к-сть помилок	Бали (у межах limit) при наявності:		
			відсутності помилок	однієї помилки	більше однієї помилки, але в межах макс. к-сті помилок
А	30»	2	2	1	1
В	30»	2	2	1	1
С	30»	2	2	1	1
1	30»	3	3	1	2
2	45»	3	3	1	2
3	60»	5	3	1	2
4	120»	6	3	1	2
5	120»	8	3	1	2

Таблиця 2.30

Переведення отриманих балів у шкальні оцінки

Шкальна оцінка	5 років 5 р. 3 міс.	5р. 4 міс. 5 р. 7 міс.	5 р. 8 міс. 5 р. 11 міс.	6 р. 6 р. 3 міс.	6 р. 4 міс. 6 р 7 міс.	6 р. 8 міс. 6 р. 11 міс.
0	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—	—
5	0	0	0	0	0	0
6	—	—	—	1	1	1–2
7	1	1	1	2–3	2–3	3–4
8	2–3	2–3	2–3	4	4–5	5–6
9	4	4	4–5	5	6	7
10	5	5	6	6–7	7–8	8–9
11	6–7	6–7	7–8	8–9	9–10	10–11
12	8–9	8–9	9–10	10	11–12	12–13
13	10	10	11–12	11–12	13–14	14
14	11–12	11–12	13–14	13–14	15	15
15	13–14	13–14	15	15	16	16
16	15	15	16	16	17	17
17	16	16	17	17	—	18
18	17	17	—	18	18	—
19	18	18	18	19	19	19
20	19–21	19–21	19–21	20–21	20–21	20–21

ДІАГНОСТИКА КОНЦЕНТРАЦІЇ УВАГИ

Устаткування. Дві таблиці з тест-об'єктами (мал. 2.17), геометричні фігури (знаки), секундомір, олівець або ручка.

Інструкція. Викреслюй однією рисою зверху вниз кружечки, а двома рисами квадратики у кожному рядку. Працюй швидко і уважно, прагни не пропускати. Зробиш один рядок, переходи до другого і так далі, поки не виконаєш завдання на всьому аркуші.

Процедура виконання. Завдання дається на початку дня. Експериментатор відзначає рисою на аркуші кількість переглянутих знаків. Фіксує час виконання завдання – 4 хв.

У кінці дня за другою тест-таблицею дається 4 хв. на виконання аналогічного завдання для визначення ступеня стомлюваності обстежуваного.

Обробка результатів. Фіксується кількість пропущених і невірно закреслених знаків на початку і в кінці дня за кожні 4 хв.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Коефіцієнт продуктивності роботи на початку і в кінці дня обчислюється за формулою:

$$K = S \frac{\Sigma}{\Sigma + p}$$

де S – кількість всіх переглянутих знаків; Σ – кількість вірно закреслених знаків; p – кількість пропущених або невірно закреслених знаків.

Рівні оцінки працездатності:

$$I - K = S$$

$$K = S$$

$$II - K = [(S - 1) \text{ до } \frac{1}{2} S]$$

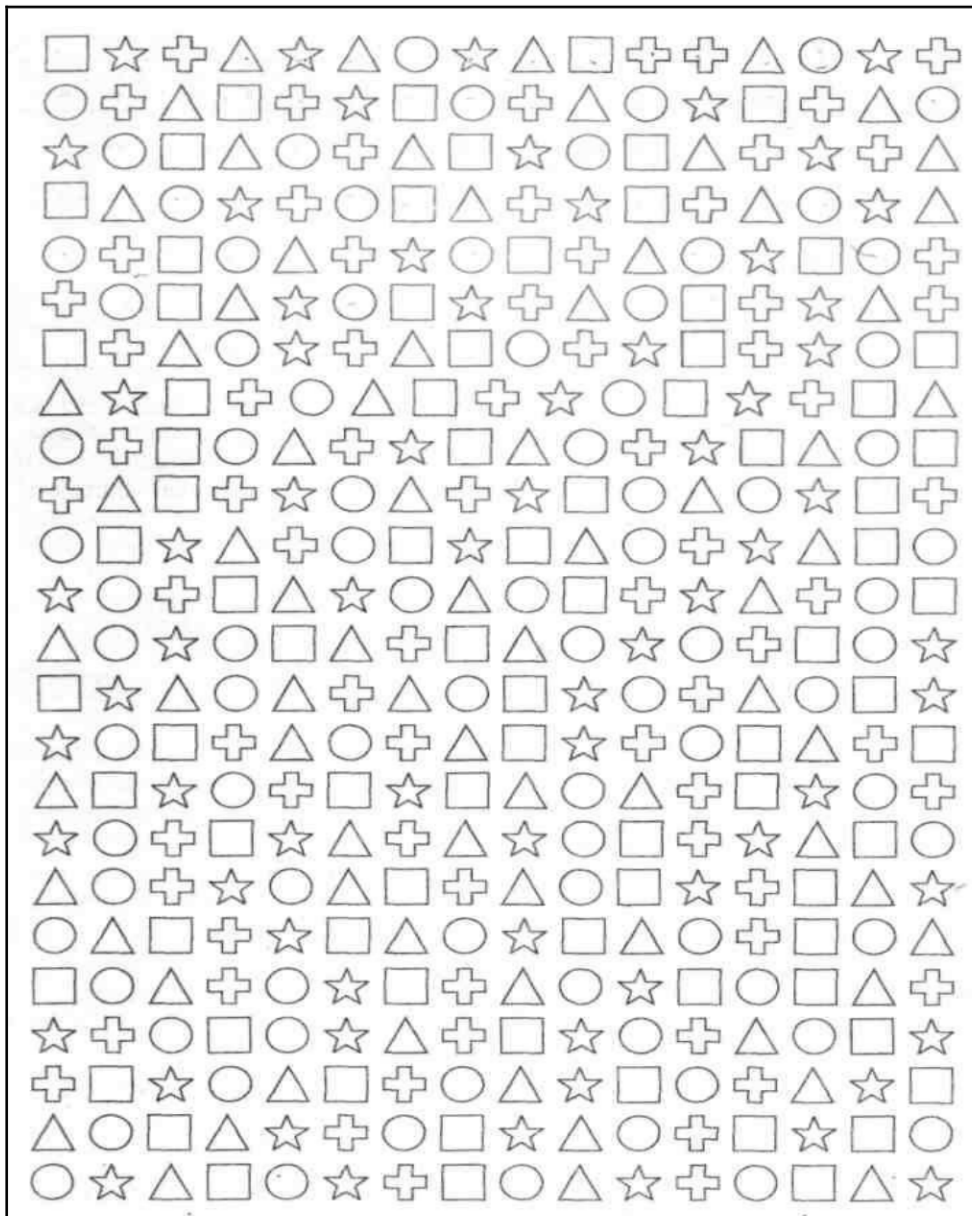
$$K = (S - 1) \text{ до } \frac{1}{2} S$$

$$III - K = [(\frac{1}{2} S - 1) \text{ до } \frac{3}{8} S]$$

$$K = (\frac{1}{2} S - 1) \text{ до } \frac{3}{8} S$$

$$IV - K = [(\frac{3}{8} S - 1) \text{ до } \frac{1}{8} S]$$

$$V - K = [(\frac{1}{8} S - 1) \text{ до } 0]$$



Мал. 2.17. Тест-об'єкти

ДІАГНОСТИКА СТІЙКОСТІ І КОНЦЕНТРАЦІЇ УВАГИ НА ОБ'ЄКТІ

МЕТОДИКА «ЛАБІРИНТ»

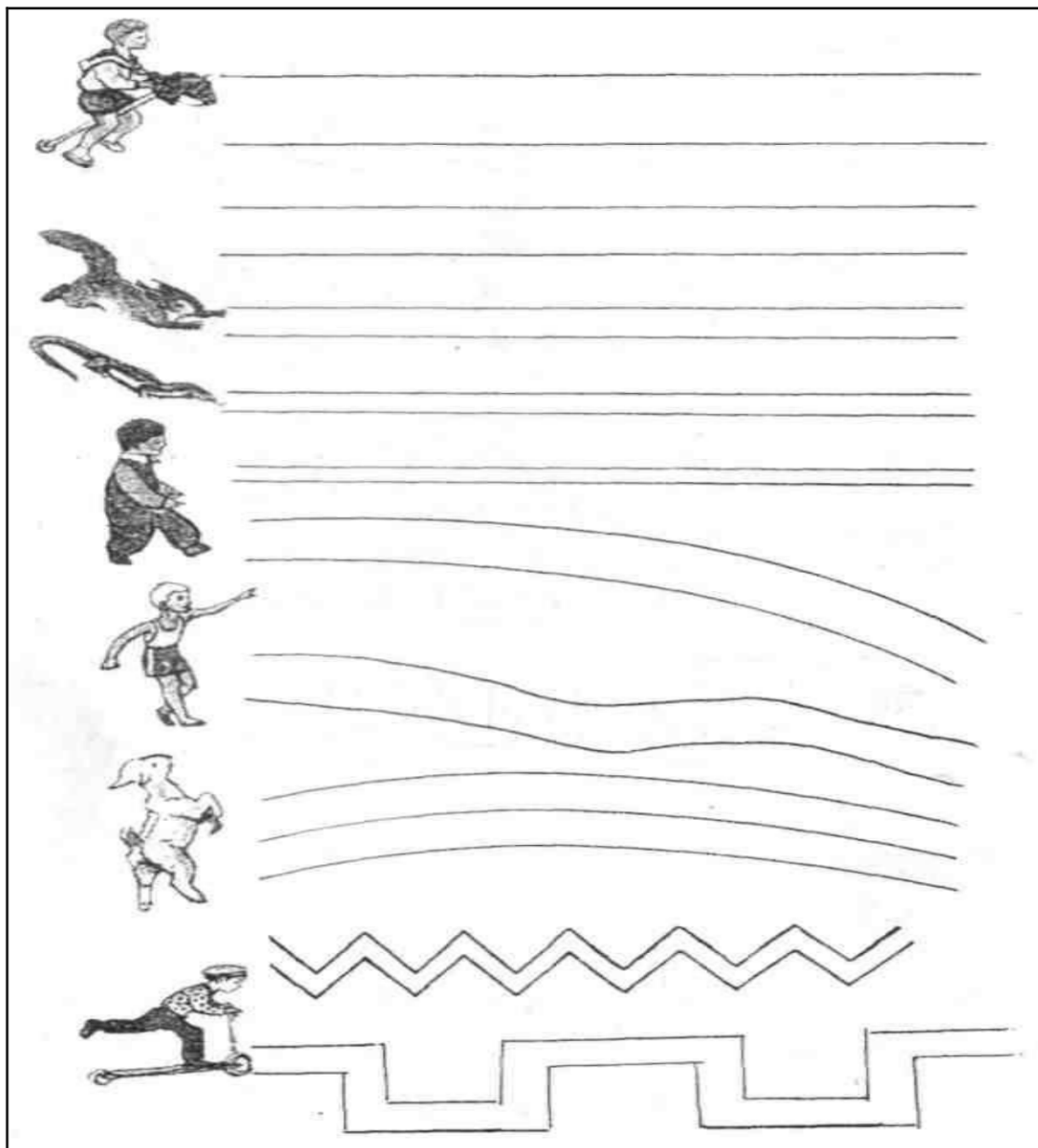
Пропонується дітям із 3–4 років.

Мета дослідження. Виявлення розуміння інструкції, стійкість концентрації уваги на об'єкті. Цілеспрямованість діяльності. Особливості зорового сприйняття.

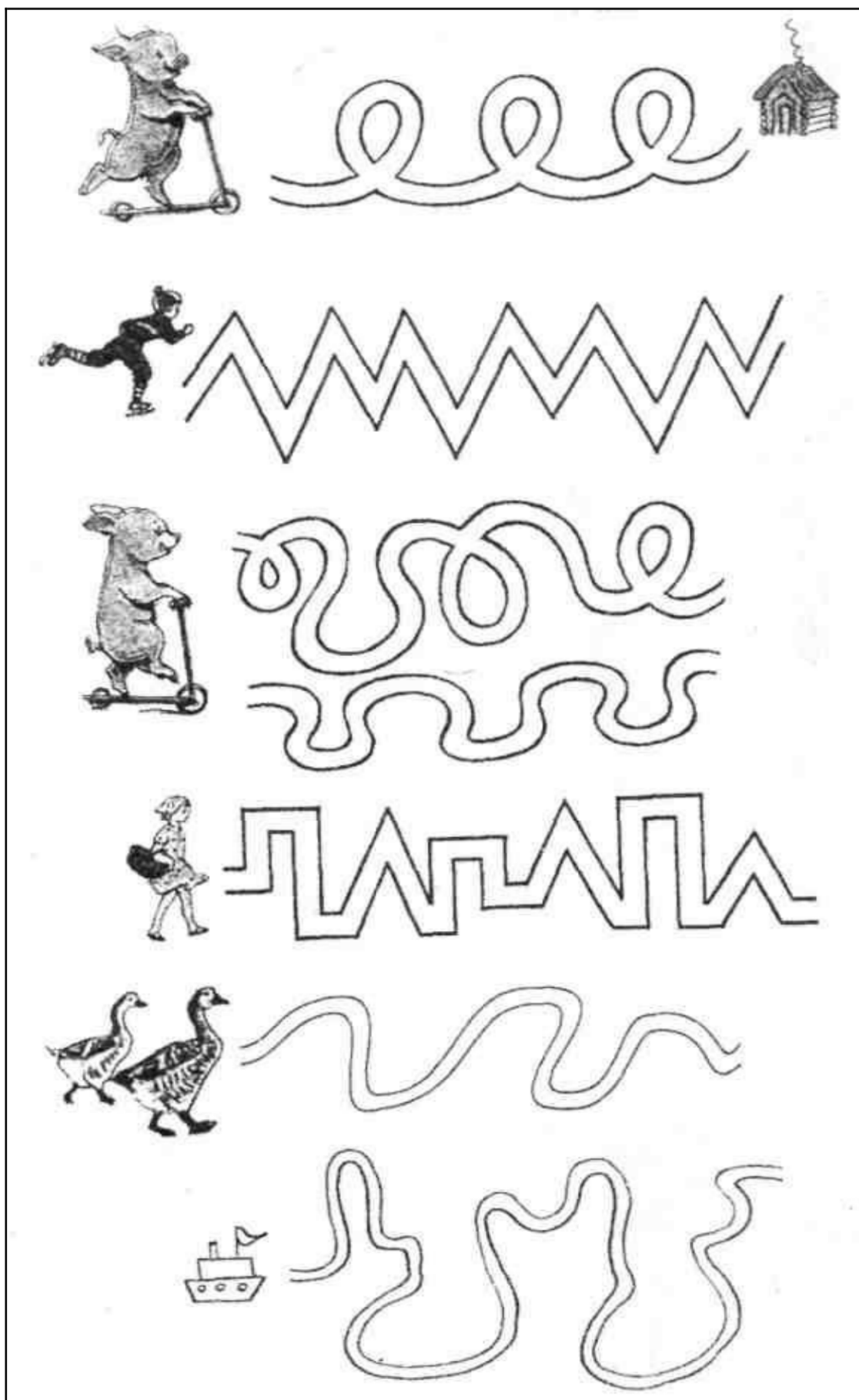
Устаткування. Декілька малюнків з лабіринтами (мал. 2.18–2.21), указка або олівець.

Процедура виконання. Перед дитиною послідовно кладуть малюнки.

Інструкція. Подивися, по якій доріжці побіжать (поїдуть) до себе додому дійові особи.



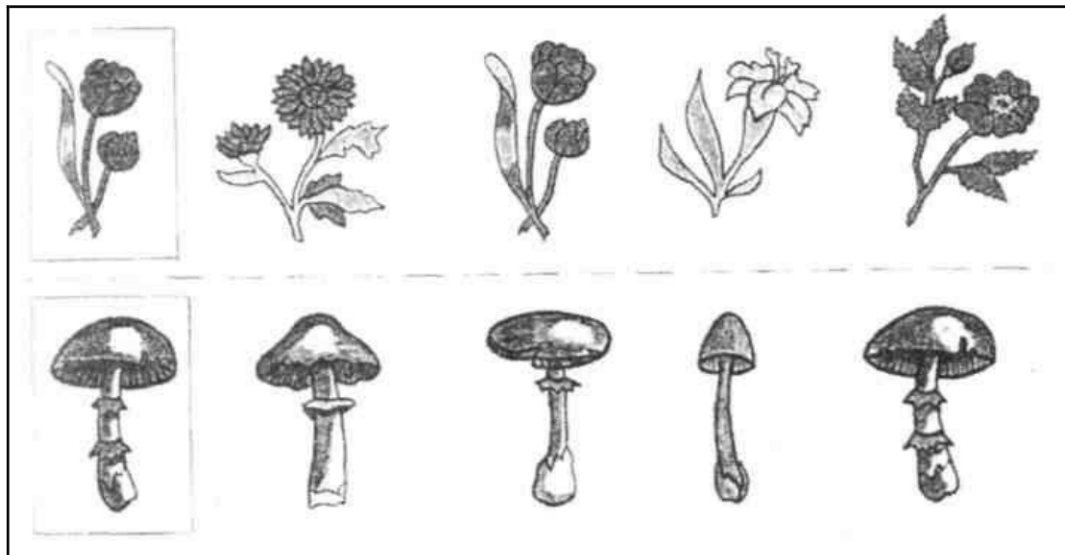
Мал. 2.18



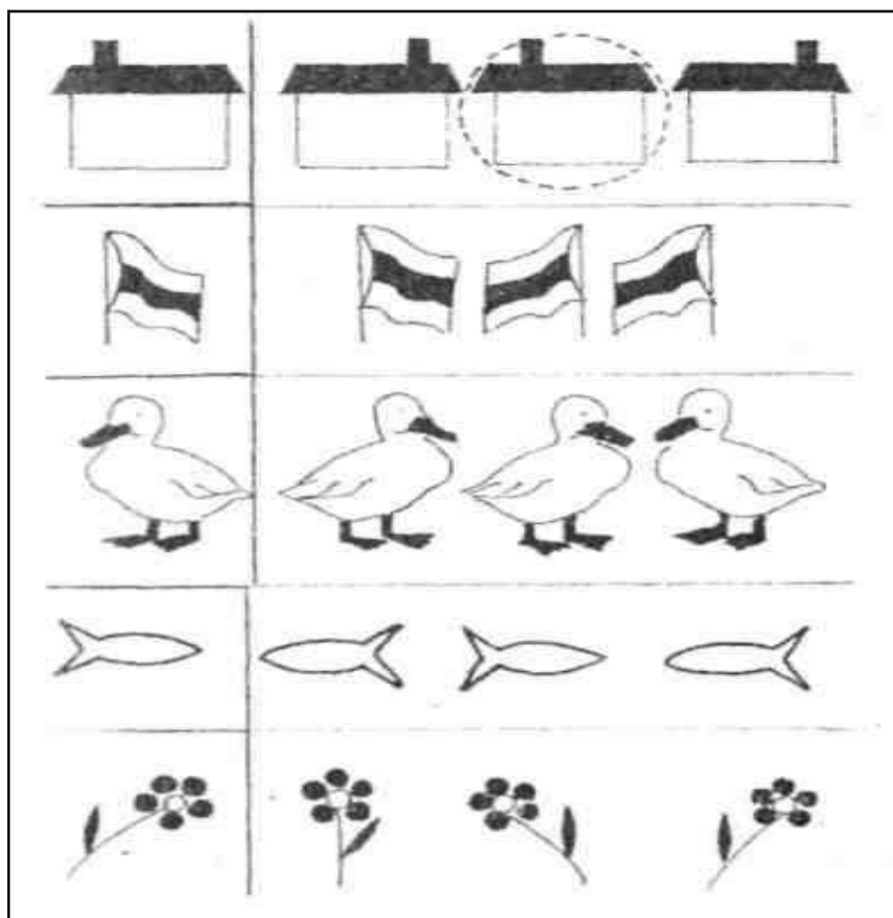
Мал. 2.19

**ДІАГНОСТИКА ЗДАТНОСТІ ВСТАНОВЛЮВАТИ ТОТОЖНІСТЬ,
СХОЖІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ В ПРЕДМЕТАХ, СТІЙКОСТІ УВАГИ**

Завдання 1. Знайди таку ж картинку (з 3,5–4 років) (мал. 2.22; 2.23).



Завдання 2. Знайди таку ж кількість крапок (5 років) (мал. 2.24).



Мал. 2.22

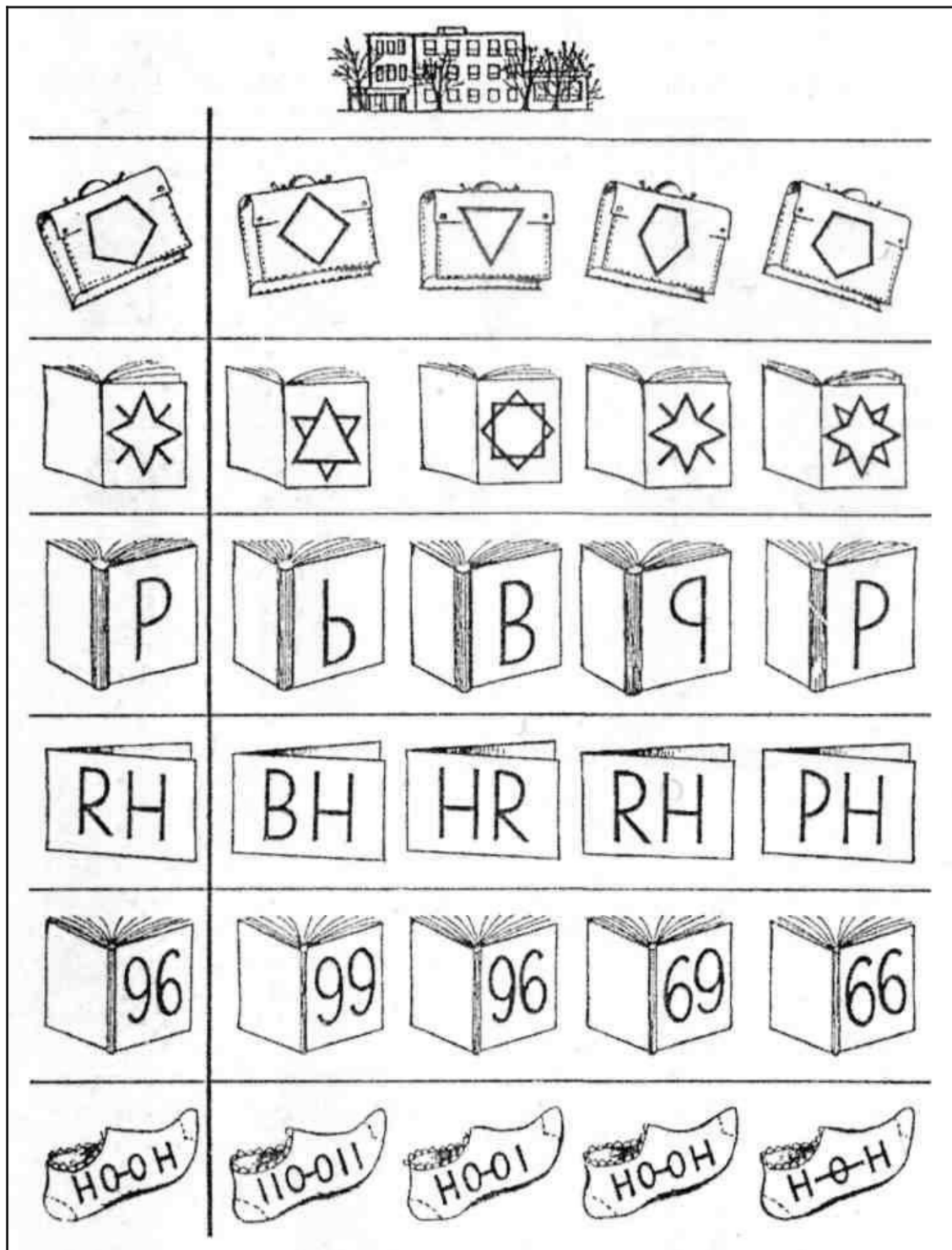
Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Мета дослідження. Виявлення здатності встановлювати тотожність, схожість і відмінність в предметах на основі зорового аналізу. Спостережливість. Стійкість уваги. Цілеспрямованість сприйняття.

Матеріали. Малюнки із зображенням різних предметів.

Інструкція.

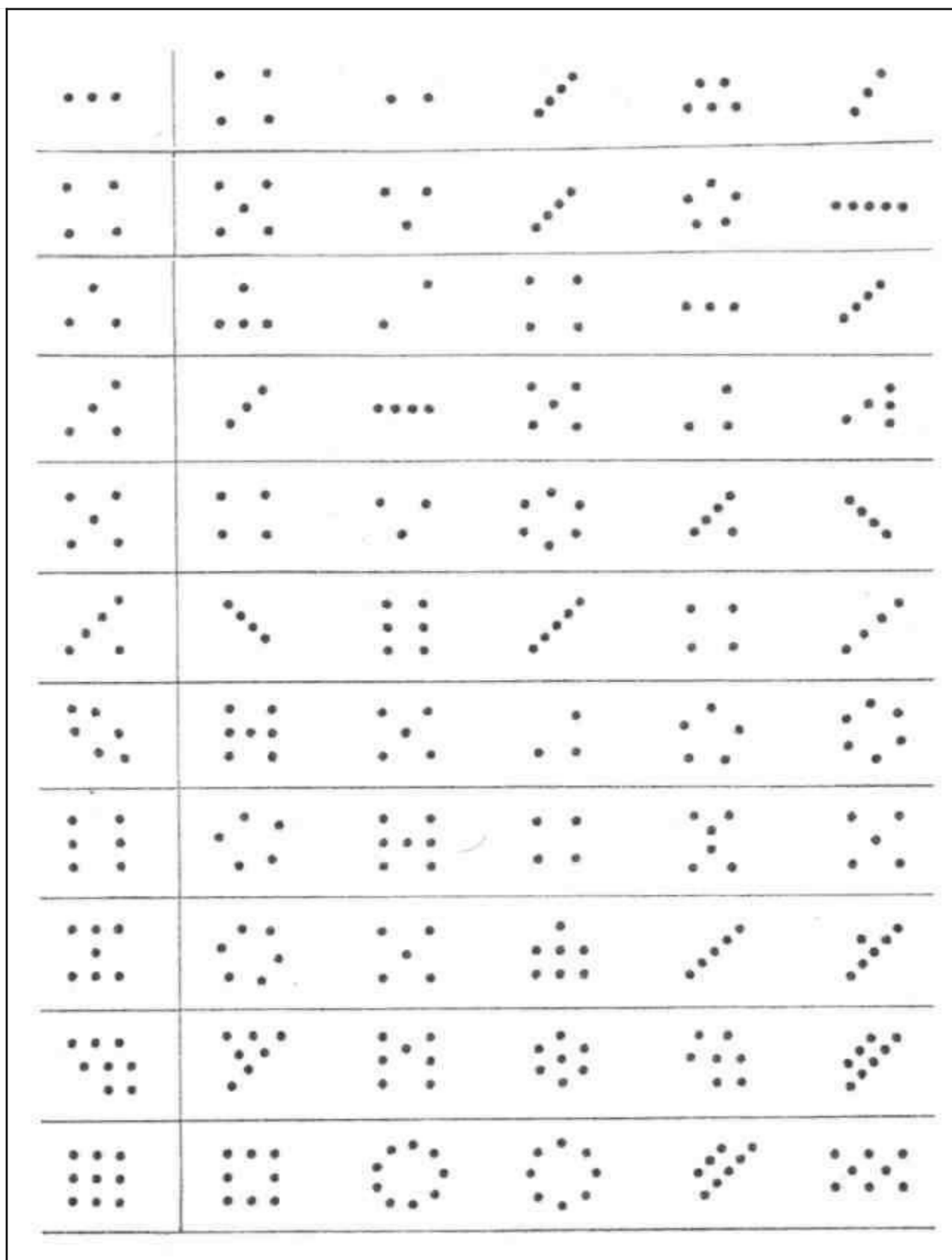
I. Подивися на картинку на початку ряду і обведи кружком таке ж зображення (мал. 2.23).



Мал. 2.23

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

2. Знайди таку ж кількість крапок і обведи кружечком (мал. 2.24).



Мал. 2.24

**МЕТОДИКИ ДІАГНОСТИКИ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ
САМОСВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

МЕТОДИКА «ЯКИЙ ТИ?»

Мета. Виявити емоційну спрямованість загальної самооцінки дитини.

Організація.

Дитині (в індивідуальному порядку) пропонують 7 узагальнених характеристик, що відображають певний емоційний показник оцінки, з яких вона вибирає одну: найкраща; хороша; така ж, як усі діти; погана; гірша за всіх; коли як – іноді буваю хорошою, іноді – поганою; не знаю.

Щоб дитина осмислила і запам'ятала оцінні характеристики, психолог вимовляє їх кілька разів у повільному темпі і з логічними паузами.

Націлювати дитину на заучування і повторення послідовності слів не варто.

Інструкція. «Зараз я назву тобі декілька слів, послухай їх уважно і вибери одне слово, яке, на твою думку, більше всього стосується тебе».

Обробка і інтерпретація результатів.

Відповіді дитини співвідносять з одним з показників емоційної забарвленості загальної самооцінки.

Адекватним і соціально бажаним вважається *позитивний знак* загальної самооцінки. Допустимою, але водночас такою, що вказує на недостатньо розвинене почуття самоцінності визнається і *нейтральна самооцінка*.

Негативний емоційний показник свідчить про втрату дитиною почуття індивідуальної і соціальної самоцінності, а індіферентний – укажує на її несформованість, а також на відсутність або неадекватність системи ціннісних орієнтирів.

Амбівалентний показник говорить про відсутність адекватної для даного віку стійкості в розвитку загальної самооцінки і свідчить про неможливість соціокультурного самовизначення дитини (зазвичай унаслідок калейдоскопічності зразків для наслідування). Р. Бернс (1986) особливо підкреслював думку про те, що позбавлена позитивного змісту самооцінка у край вразлива і захищати її дитині часто доводиться за допомогою агресії і ворожості до інших людей.

До агресивних тенденцій можуть призводити й інші «дефекти в становленні самоідентичності: нестійкість, сплутаність, амбівалентність і невизначеність «Я-концепції», яка зводиться у дітей до хиткого набору випадкових характеристик і може служити як *причиною*, так і *наслідком* постійного переживання глибокого емоційного дискомфорту.

У таких дітей часто відсутні способи соціального підкріплення уявлень про власну цінність, таких важливих для нормального розвитку особистості».

Таблиця 3.3

Емоційна спрямованість загальної самооцінки дитини

Варіанти дитячих відповідей	Емоційний знак	Бал
Найкращий. Хороший. Дуже хороший	Позитивна	4
Такий же, як усі (діти)	Нейтральна (невизначена)	3
Коли як: іноді хороший, іноді поганий	Амбівалентна	2
Не знаю. Ніякий	Індиферентна (байдужа)	1
Гірший за всіх. Поганий. Найгірший	Негативна	0

МЕТОДИКА «ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ ДИТИНИ»

Мета. Виявити рівень самооцінки і характер її диференціації.

Дана методика будується на основі методу семантичного диференціалу, модифікованого і адаптованого стосовно дитячого (починаючи із старшого дошкільного) віку.

Організація. Дитині пред'являється шкала Т.В. Дембо – С.Я. Рубінштейн, що складається з 12 горизонтальних ліній із словесними індексами на початку і кінці кожної з них, за якими вона оцінюватиме себе (вкаже своє місце на конкретній лінії).

Представлені шкали умовно відображають 12 найбільш важливих рис – характеристик різних аспектів «Я» особистості. Кожна якість особистості, пропонується дитині як опора для самооцінювання, передбачає наявність інверсійної дефініції. Причому групи ліній на опитувальному листі відповідно відображають якості, що відносяться до *фізичного «Я»* (перші три лінії), *соціального «Я»* (друга трійка слів), *розумового «Я»* (третя трійка), *емоційного «Я»* (четверта трійка). Індокси зліва на кожній лінії позначають найнижчі оцінки конкретної якості (властивості, характеристики) особистості, індокси справа – найвищі.

Інструкція. «Уяви, що на кожній з цих смуг розташовані всі люди, що живуть зараз на землі. Люди, звичайно, бувають різні. Серед них є і добрі, і злі, і красиві, і потворні – словом, такі, що володіють безліччю різних особливостей. Наприклад, на першій смужці розташовані люди від найбільш хворих до найздоровіших. Зліва (рукою вказують напрям піднесення якості) знаходяться найбільш хворі люди, справа – найздоровіші, посередині – і не хворі, і не здорові – середні. Де ти серед усіх цих людей? Поміть хрестиком або крапкою своє місце». І так за кожною з якостей.

Обробка результатів профілю самооцінки дитини здійснюється у двох напрямках:

- 1) викреслюється профільний графік, що відображає часткову самооцінку;
- 2) визначається сукупна бальна оцінка, що відображає узагальнений рівень

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

самооцінки.

Для виявлення профілю самооцінки відмічені дитиною крапки на смужках сполучають між собою прямими лініями (мал. 3.2). Отриманий графік свідчить про ступінь диференціації самооцінки як за кожною з оцінюваних якостей окремо, так і за групою якостей, що відносяться до різних аспектів образу «Я».

Другим етапом обробки результатів тесту є оцінка профілю в балах. Для цього на опитному листі від кожного з шести хрестиків, розташованих зверху над смужками, проводять вниз вертикальну лінію. Отриманим відрізкам привласнюють бали від 1 до 6. Кожну відмітку на кожній смужці оцінюють залежно від близькості до певного ділення шкали з точністю до 0,5 балу. На закінчення підраховують загальну суму балів.

	(1)	+	+	+	+	+	+	(6)	
Слабкий									Витривалий
Некрасивий									Красивий
Хворий									Здоровий
Злий									Добрий
Брехливий									Чесний
Дурний									Розумний
Неуважний									Уважний
Допитливий									Недопитливий
Сумний									Веселий
Грубий									Лагідний
Запальний									Стриманий

Мал. 3.2. Зразок опитувального листа

Отримана сума балів співвідноситься з віковими показниками (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Вікові показники розподілу самооцінки за рівнями

Рівень самооцінки	Вікові групи	
	5–6 років	6–7 років
Занижений	12-25,5	12-20,5
Низький	26-37,5	21-31,5
Середній	38-53,5	32-50,5
Високий	54-65,5	
Завищений	66-72	60-72

Інтерпретація отриманих результатів. Оптимальною для дітей 6–7 років визнається профільна крива, розташована дещо правіше за середину і відповідна високому рівню самооцінки.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Для дітей 5–6 років крива в нормі повинна бути розташована між п'ятим і шостим хрестиками. Явно завищена (лінія проходить по краю справа) або занижена (крайня ліва лінія на мал. 2.2) самооцінка можуть бути наслідком різних причин. На основі завищеної самооцінки в індивіда виникає ідеалізоване уявлення про свою особистість, про свої можливості. Така дитина нерідко йде на ігнорування своїх невдач ради збереження звичної для неї самооцінки, своїх справ і вчинків.

Будь-який неуспіх їй здається наслідком несприятливого ставлення до неї. Вона не бажає визнавати власних помилок. Явно занижена самооцінка вказує на невпевненість дитини в собі, неможливість реалізувати свої задатки і здібності. Такі діти не ставлять перед собою тяжкодосяжних цілей і дуже самокритичні до себе.

Характер графіка відображає ступінь *диференціації самооцінки* як у цілому, так і щодо різних аспектів образу «Я» дитини. Так, на інфантилізм у розвитку часткової самооцінки вказує графік у вигляді прямої лінії (на мал. 5 він помічений буквою «В»). Про становлення часткової самооцінки (зачатки диференціації як нормативні показники для дітей 5-річного віку) свідчить наявність рідкісних зломів у профільній кривій (графік «Б»). Ламана крива (норма для 6–7-річних дітей) відображає достатній ступінь диференціації самооцінки (графік «А»).

До 5 років у дитини в основному повинно бути сформоване позитивне відчуття власного тіла. До 6 років – відбувається інтелектуалізація емоцій (Я – це той, хто відчуває, переживає емоції і знає, що саме вони виражають конкретні переживання), становлення соціального й інтелектуального образу «Я» (Я – це той, хто діє, грає, думає і т. п.). Отже, до кінця дошкільного дитинства високі показники повинні бути виражені у графіку за всіма складовими образу «Я» дитини.

У молодшому шкільному віці профільна крива в нормі розташовується в діапазоні високого рівня і відповідає графіку «А», в якому достатньо високу позицію повинні займати характеристики інтелектуального і соціального образу «Я».

МЕТОДИКА «СТЕЖИНКИ»

Дана методика і ряд наступних (до методики «Портрети») запропоновані Е. Фокіною на основі аналога соціально-символічних завдань, розроблених Б. Лонгом, Р. Зіллером, Р. Хендерсоном і спрямованих на вимірювання *самоставлення і самоідентичності*. Методика використовується у роботі з дітьми старше 3-х років.

Мета. Виявити *рівень самооцінки і прийняття себе*, специфіки *ідентифікації* дитиною себе з особою найближчого оточення.

Організація. Перед виконанням завдання, щоб уникнути нанесення психічної травми дитині з приводу сімейних умов виховання, необхідно уточнити дані про склад її сім'ї. Потім дитині пропонують картки із зображеннями

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

«стежинок» (мал. 2.3), на кожній з яких вона позначає місце свого яким-небудь знаком – крапкою, рисою, хрестиком.

Стимульному матеріалу після того, як він буде вирізаний, слід надати робочого вигляду.

Для зручності використання стимульного матеріалу в практиці безпосередньої роботи з дітьми найбільш оптимальним буде його ламінування. У такому вигляді можна використовувати будь-яку з діагностичних карток багато разів. Якщо методикою передбачаються які-небудь позначки на картці, то у разі ламінування (або будь-якого його заміщення) матеріалу мітки можуть наноситися фломастером, слід від якого після фіксації (перенесення) результату бланку питання або діагностичної картки досить легко віддаляється сухою ганчірочкою. Там, де це необхідно, нумерацію на звороті карток після обклеювання необхідно відновити.

Інструкція. «Подивися, на малюнку – стежинки з круглих камінчиків, кожна з яких веде до якоїсь людини. Перша доріжка веде до точно такого (ої) ж хлопчика (дівчинки), як ти. Де б ти стояв (ла) на цій стежці? Наступна стежинка веде до твоєї мами. Де ти на цій доріжці?» тощо.

Обробка й інтерпретація даних. У загальному циклі методик, запропонованих Є. Фокіною, фізична дистанція на листі паперу між кружками, що символізують «Я» і значущих інших, інтерпретується як психологічна дистанція: позиція лівіша за інші – як цінність «Я», що переживається; позиція вища – як «сила» «Я», що переживається; усередині фігури, складеної з кружків («інших»), – як включеність і залежність, зовні – як незалежність «Я».

Аналіз результатів кожної дитини за даною методикою здійснюється за декількома напрямками:

1. Рівень самооцінки. Якщо на стежинці біля слова «Я» значком помічений один з перших трьох розташованих зліва кружків, то це свідчить про високу оцінку і позитивне сприйняття себе дитиною. Місце, позначене одним з двох середніх кружків (4 і 5 зліва), характеризує самооцінку дитини як недостатньо визначену. Вибір дитиною одного з трьох розташованих справа кружків указує на властивий їй негативно забарвлений образ «Я» (низький рівень самооцінки).

Я	•	•	•	•	•	•	•	•
Мама	•	•	•	•	•	•	•	•
Тато	•	•	•	•	•	•	•	•
Сестра	•	•	•	•	•	•	•	•
Брат	•	•	•	•	•	•	•	•
Бабуся	•	•	•	•	•	•	•	•
Дідусь	•	•	•	•	•	•	•	•
Друг-хлопчик (дівчинка)	•	•	•	•	•	•	•	•
Вихователь	•	•	•	•	•	•	•	•

Мал. 3.3. Зразок стимульного матеріалу до методики «Стежинки»

2. *Соціальна орієнтація.* Чим лівіше (ближче) до кожного із слів (починаючи з подальшого після «Я») мітки на стежинках, тим сильніша (очевидніша) орієнтація дитини на дану людину. Відповідно, значки-мітки, розташовані справа на стежинці, вказують на негативно забарвлене ставлення до цієї особистості і сприйняття її дитиною.

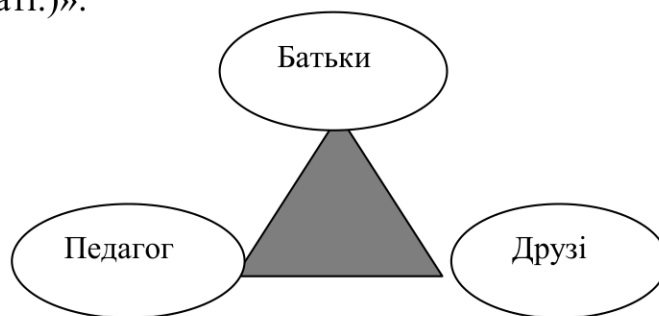
3. *Профіль ідентифікації.* Профільна лінія ідентичності дитини утворюється при з'єднанні всіх відмічених на стежинках значків. Результатним для «прочитання» профілю служить мітка на стежинці слова «Я»: чим рівніша отримана лінія, тим більше благополучний механізм ідентифікації і, відповідно, образ «Я» дитини (за умови, що лінія сконцентрована переважно зліва), а її ставлення до навколишніх осіб стабільне, урівноважене.

МЕТОДИКА «ТРИКУТНИК»

Мета. Виявити *рівень соціальної захищеності* дитини, наявність у неї почуття прийняття групою осіб з найближчого оточення.

Організація. Дитині демонструють картку із зображенням трикутника (мал. 3.4), на якому їй необхідно позначити своє місце.

Інструкція. «Цей трикутник – чарівний. В одному кутку (показати) живуть твої батьки, в іншому – вчитель (вихователь), а в третьому – всі твої друзі. Постав у будь-якому місці на картці значок “Я” (якщо дитина не володіє письмовою мовою, то їй пропонують спеціально заготовлену, невеликого розміру, картку із зображенням займенника “Я” або дитячої особи відповідної дитині, яка діагностується, статі.)».



Мал. 3.4. Зразок стимульного матеріалу до методики «Трикутник»

Обробка й інтерпретація даних. Відзначають, до якої вершини найближче розташований значок «Я», а також його розміщення всередині або зовні трикутника. Значок «Я», розміщений дитиною усередині трикутника, указує на властиве їй почуття соціальної захищеності, усвідомлення прийняття в групу осіб найближчого оточення, включеності в соціум.

Крім того, звертається увага на положення значка «Я» по відношенню до категорії позначених на кутах трикутника осіб – до якої з них вона ближче розташована, на ту з груп дитина орієнтована в даний час більшою мірою. Як правило, в старшому дошкільному віці значок «Я» розташований найближче до «батьків»; у першокласників – між «учителем» і «батьками», але ближче до

«вчителя»; у другокласників – до «вчителя», а третьокласники орієнтовані переважно на друзів.

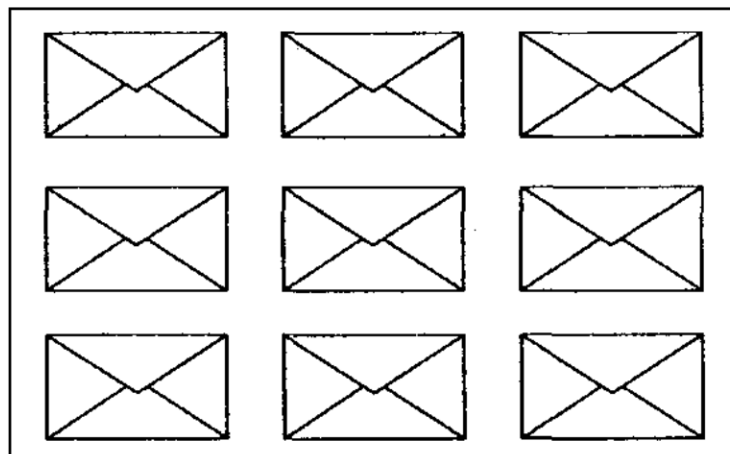
МЕТОДИКА «ПОШТОВІ КОНВЕРТИ»

Мета. Виявити *рівень індивідуалізації, відчуття дитиною власної неповторності і самоцінності.*

Організація. Дитині пропонують бланк із зображенням 9 конвертів (мал. 3.5), у одного з яких вершина трикутника обернена вгору. Саме цей конверт в методиці символізує усвідомлення дитиною власної індивідуальності.

Інструкція. «Тобі потрібно відправити лист. Який з представлених конвертів ти вибереш? Постав біля нього який-небудь значок».

Обробка і інтерпретація даних. Результати вибору інтерпретуються безпосередньо. Якщо дитина вибирає любий з восьми однакових конвертів, то це означає, що їй властивий високий рівень конформізму, орієнтація на думку інших, відсутність усвідомлення власної неповторності й індивідуальності. Чим старше діти, тим чаще вони вибирають несхожий на інші конверт.



Мал. 3.5. Зразок стимульного матеріалу до методики «Поштові конверти»

МЕТОДИКА «ФІГУРИ»

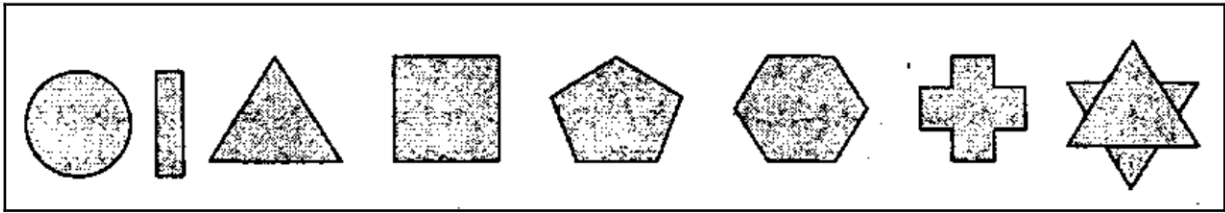
Мета. Виявити особливість сформованості у дитини уявлення про себе як про складну і багатогранну особистість.

Організація. Дитині представляють картку, на якій зображені (в один або два ряди) фігури різної складності (мал. 2.6), одній з яких їй треба віддати перевагу.

Інструкція. «Подивися, будь ласка, на ці фігурки і постав поряд з однією з них значок «Я».

Інтерпретація результатів.

Вибір дитиною фігури залежно від ступеня її складності (переважно багатогранники) свідчить про те, що у неї в достатній мірі сформовано уявлення про себе як про різносторонню, складно структуровану особистість.



Мал. 3.6. Зразок стимульного матеріалу до методики «Фігури»

ЗАВДАННЯ ДО МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖОСОБИСТИСНИХ ВЗАЄМИН ДИТИНИ

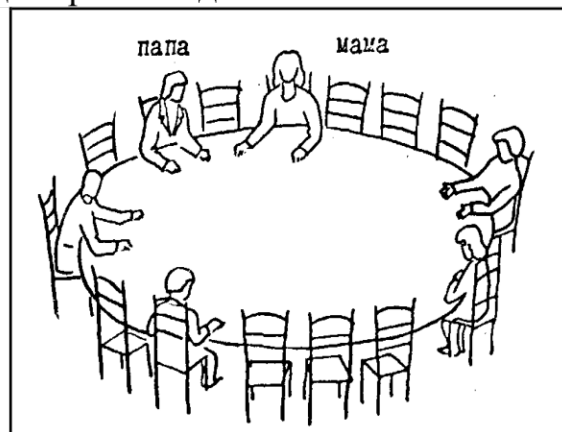
МЕТОДИКА РЕНЕ ЖИЛЯ

На додаток до інструкцій випробовуваному в кожному завданні ми рекомендуємо після вибору, зробленого дитиною запитати її, *хто* інші люди, намальовані, але не позначені на картинках (наприклад, на картинці 1). Важливо записати порядок, у якому їх називає і показує випробовуваний, а в тих картинках, де він показує своє місце поряд з непозначеними персонажами (наприклад, на картинках 1, 14, 15, 16, 20, 22, 23, 24, 30 і деяких інших) запитати, хто ці люди, що знаходяться з ним *поряд*.

Це відноситься також і до картинок 4, 8, 17, 40, де ніхто не намальований, а випробовуваному пропонується самому намалювати або якось позначити (наприклад, хрестиками) кого він сам хоче і себе.

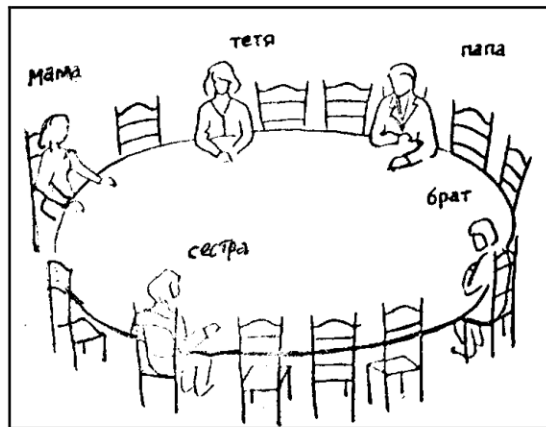
Проте ці вибори (названих випробовуваним, але не позначених на картинках персонажів), якщо вони не враховані по даній картинці у відповідній шкалі таблиці 1, на основі якої обчислюються відсотки, то кількісно ці вибори не оцінюються і до «профілю» (реєстраційний лист) не вносяться. Вони враховуються лише як додаткові і аналізуються й інтерпретуються тільки на якісному рівні.

1. Ось стіл, за яким сидять різні люди. Покажи або познач хрестиком де сидиш ти.

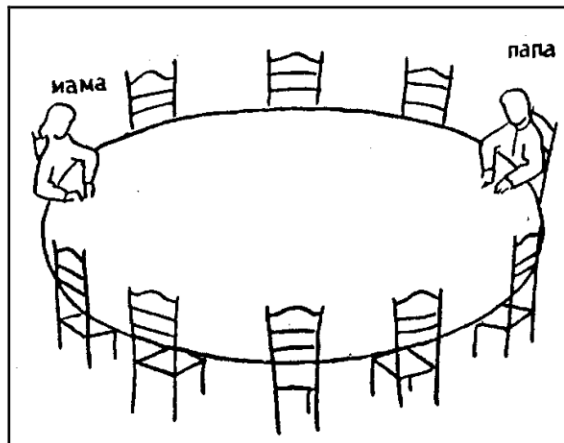


Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

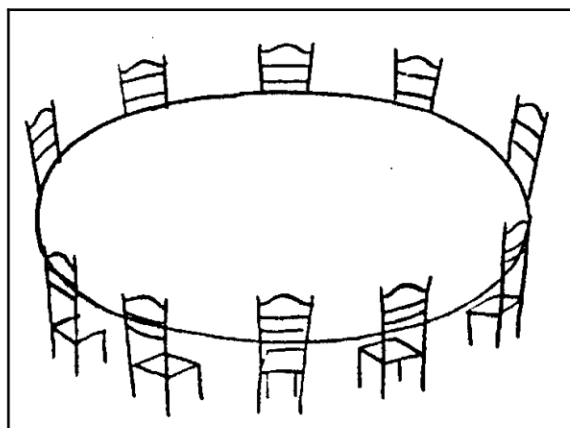
2. Покажи або познач хрестиком, де ти сидиш.



3. Покажи або познач хрестиком, де ти сидиш.

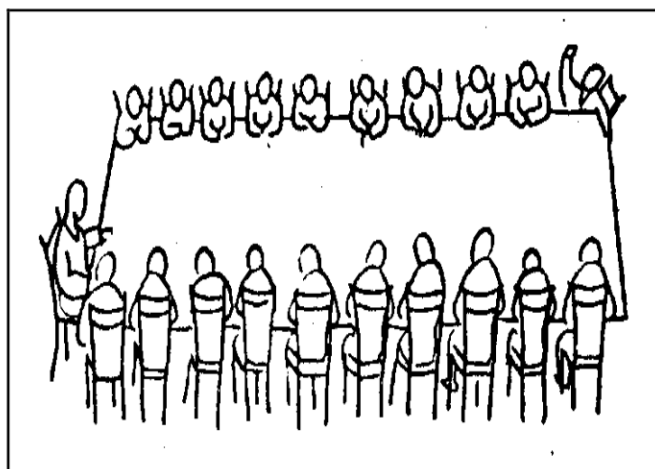


4. А зараз розмісти декілька людей і себе навколо цього столу. Познач їх родинні зв'язки (наприклад: тато, мама, брат, сестра, бабуся й інші родичі) або: друг, подруга, товариш, однокласник. Кого хочеш.



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

5. Ось стіл, на чолі якого сидить людина, яку ти добре знаєш.
Де сів би ти? Хто ця людина?



6. Ти разом із своєю сім'єю проводитимеш канікули у господарів, які мають великий будинок. Твоя сім'я вже зайняла декілька кімнат.
Вибери кімнату для себе.

Брат				Тато і мама
Сестра				

7. Ти тривалий час гостиш у знайомих.
Познач хрестиком або покажи мені кімнату, яку б вибрав (вибрала) ти.

Тато і мама				
Дідусь і бабуся				

8. Ще раз у знайомих. Покажи або познач кімнати деяких людей і твою кімнату.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

9. Вирішено піднести одній людині сюрприз. Ти хочеш, щоб це зробили? Кому? А може бути тобі однаково? Напиши нижче.

10. Ти маєш можливість виїхати на кілька днів відпочивати, але там, куди ти їдеш, тільки два вільних місця: одне для тебе, друге для іншої людини. Кого б ти взяв із собою? Напиши нижче.

11. Ти втратив щось, що коштує дуже дорого. Кому першому ти розповіси про цю неприємність? Напиши нижче.

12. У тебе болять зуби, і ти повинен піти до зубного лікаря, щоб вирвати хворий зуб. Ти підеш один? Або з ким-небудь? Якщо підеш із ким-небудь, то хто ця людина? Напиши.

13. Ти здав іспит. Кому першому ти розповіси про це? Напиши нижче.

14. Ти на прогулянці за містом. Познач хрестиком, де перебуваєш.



15. Інша прогулянка. Познач, де ти цього разу.



16.



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

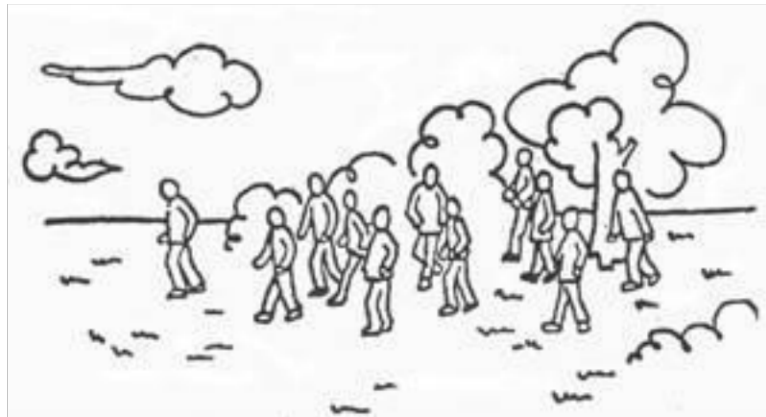
17. Тепер на цьому малюнку розмісти кілька людей і себе. Намалюй або познач хрестиками. Підпиши, що це за люди.



18. Тобі й деяким іншим дітям дали подарунки. Хтось одержав подарунок набагато кращий за інших. Кого б ти хотів бачити на його місці? А може тобі однаково? Напиши.

19. Ти збираєшся в далеку дорогу, їдеш далеко від своїх рідних. За ким би ти сумував сильніше за всіх? Напиши нижче.

20. Ось твої товариші йдуть на прогулянку. Познач хрестиком, де перебуваєш ти.



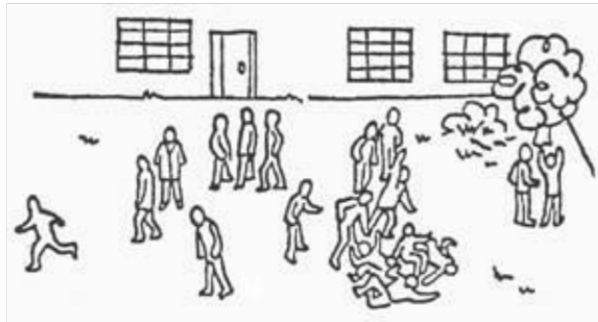
21. З ким ти любиш гратися? З товаришами твого віку, молодшими за тебе, старше тебе? Підкресли одну із можливих відповідей.

22. Це площадка для ігор. Познач, де перебуваєш ти.



Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

23. От твої товариші. Вони сваряться з невідомої тобі причини. Познач хрестиком, де будеш ти.

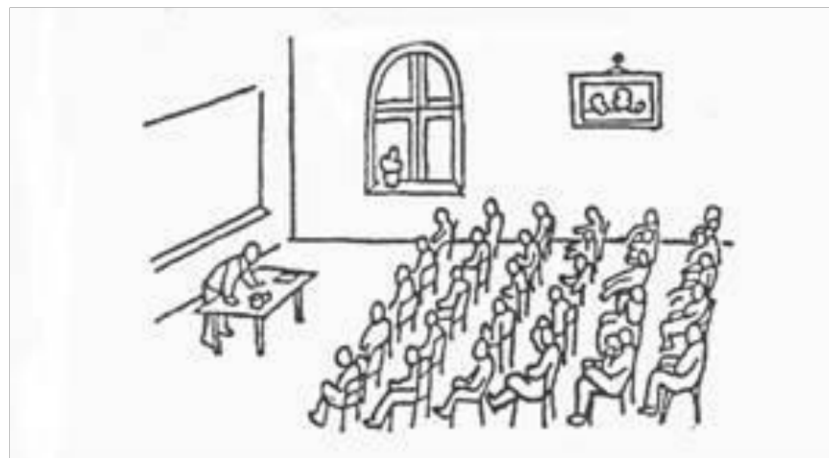


24. Це твої товариші, що сваряться через правила гри. Познач, де ти.



25. Товариш навмисно штовхнув тебе й звалив з ніг. Що будеш робити: будеш плакати? Поскаржишся вихователю? Ударити його? Зробиш йому зауваження? Не скажеш нічого? Підкресли одну з відповідей.

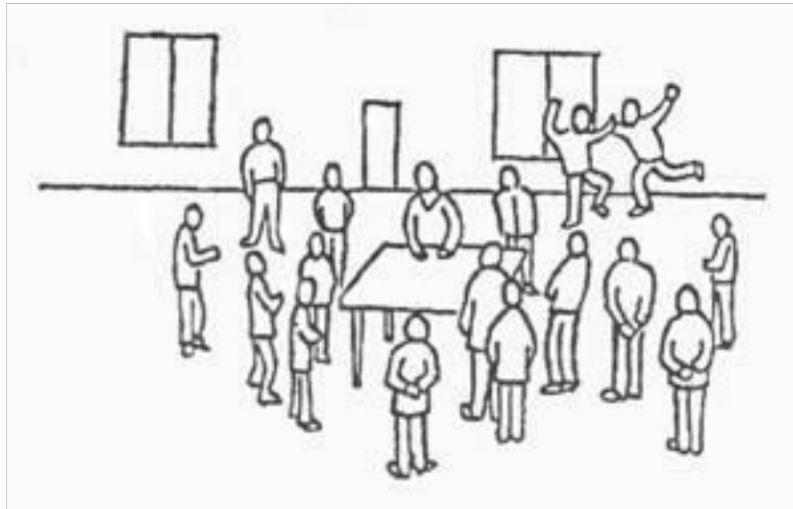
26. Ось людина, добре тобі відома. Вона щось говорить тим, що сидять на стільцях. Ти перебуваєш серед них. Познач хрестиком, де ти.



27. Ти багато допомагаєш мамі? Мало? Рідко? Підкресли одну з відповідей.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

28. Ці люди стоять навколо стола, і один з них щось пояснює. Ти перебуваєш серед тих, які слухають. Познач, де ти.



29. Ти й твої товариші на прогулянці, одна жінка вам щось пояснює. Познач хрестиком, де ти.

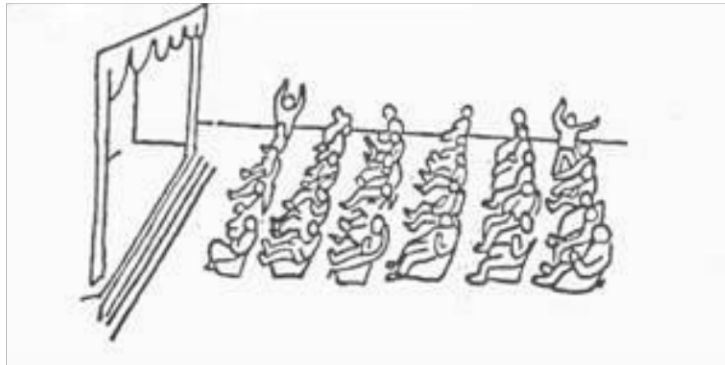


30. Під час прогулянки все розташувалися на траві. Познач, де перебуваєш ти.

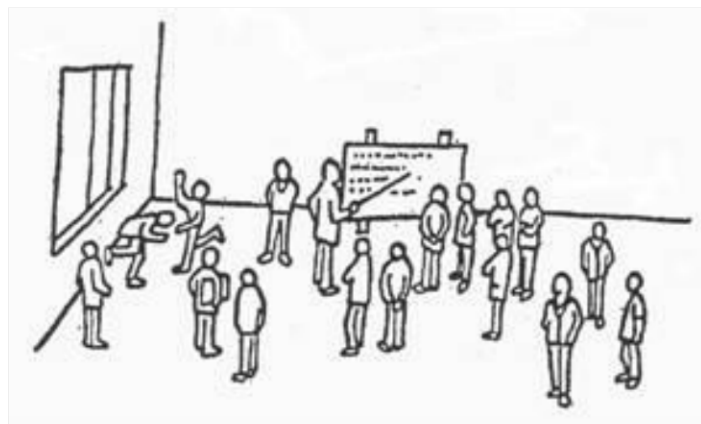


Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

31. Це люди, які дивляться цікавий спектакль. Познач хрестиком, де ти.



32. Це показ у таблиці. Познач хрестиком, де ти.



33. Один з товаришів сміється з тебе. Що будеш робити? Будеш плакати? Знизаєш плечима ? Сам будеш глузувати з нього? Будеш обзивати його, бити? Підкресли одну з відповідей.

34. Один з товаришів сміється з тебе з іншими. Що зробиш? Будеш плакати? Знизаєш плечима ? Сам будеш глузувати з нього? Будеш обзивати його, бити? Підкресли одну з відповідей.

35. Товариш взяв твою ручку без дозволу? Що зробиш? Будеш плакати? Скаржитися? Кричати? Спробуєш відібрати? Почнеш його бити? Підкресли одну з цих відповідей.

36. Ти граєш у лото (або в шашки, або в іншу гру), і два рази підряд програєш. Ти незадоволений? Що будеш робити? Плакати? Продовжувати грати? Нічого не скажеш? Почнеш злитися? Підкресли одну із цих відповідей.

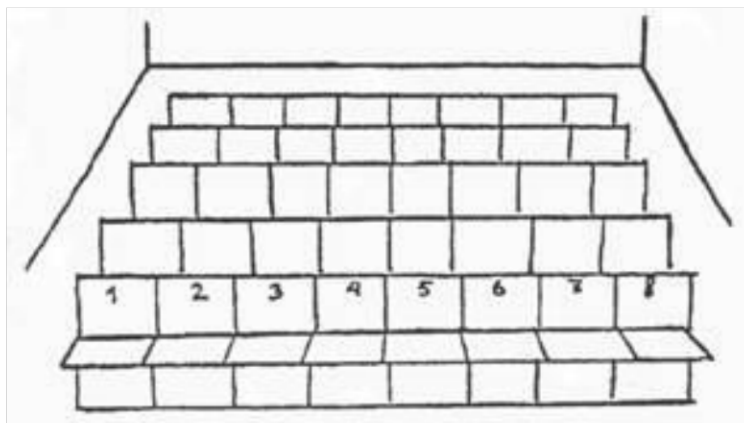
37. Батько не дозволяє тобі йти гуляти. Що будеш робити: нічого не відповіси? Надмешся? Почнеш плакати? Запротестуєш? Спробуєш піти всупереч забороні? Підкресли одну з цих відповідей.

38. Мама не дозволяє тобі йти гуляти. Що будеш робити: Нічого не відповіси? Надмешся? Почнеш плакати? Запротестуєш? Спробуєш піти всупереч забороні? Підкресли одну з цих відповідей.

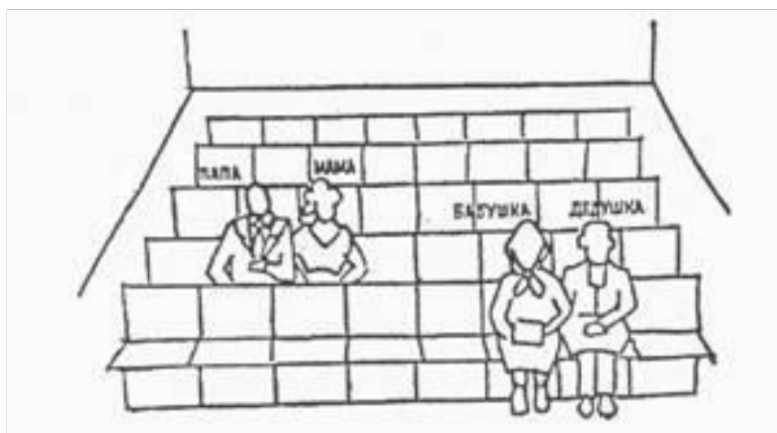
Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

39. Вихователь вийшов і довірив тобі нагляд за групою. Чи здатний ти виконати це доручення? Напиши нижче.

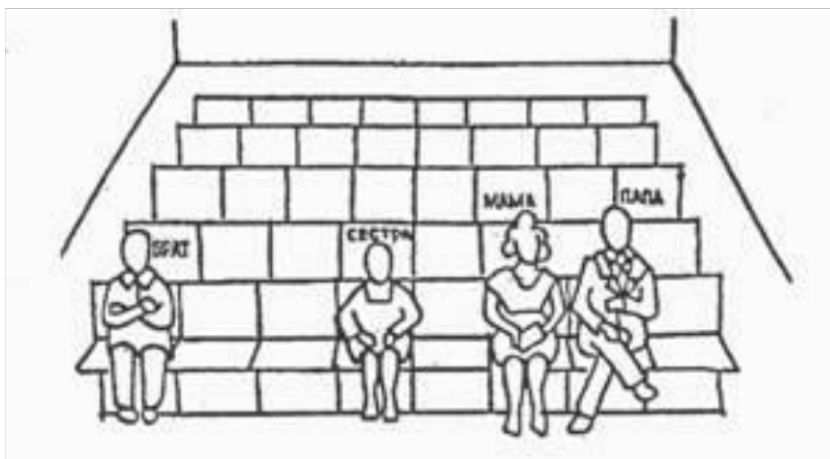
40. Ти пішов у кіно разом зі своєю родиною, у кінотеатрі багато вільних місць. Де ти сядеш? Де сядуть ті, хто прийшов разом з тобою?



41. У кінотеатрі багато порожніх місць. Твої родичі вже зайняли свої місця. Познач хрестиком, де сядеш ти.



42. Знову в кінотеатрі. Де ти будеш сидіти?



СТАВЛЕННЯ ДИТИНИ ДО ОДНОЛІТКІВ

(анкета для батьків і вихователів)

Якщо відмічена особливість поведінки властива дитині, відповідне твердження оцінюється в 1 бал, якщо ні – 0 балів.

1. Старається уникнути активної участі у грі
2. Не проявляє приязні і доброзичливості до інших дітей.
3. Ніколи не ділиться з іншими дітьми іграшками і солодощами.
4. Не надає допомоги іншим, навіть якщо її про це попросять.
5. Погоджується на другорядні ролі, ніколи не висловлює бажання бути головною у грі.
6. У неї немає друзів ні в дитячому садку, ні на подвір'ї.
7. Уникає спілкування з іншими дітьми.
8. У грі завжди прагне отримати значиму роль, а якщо не отримує відмовляється гратися.
9. Не проявляє зацікавленості до колективних ігор, грається наодинці.
10. Часто жаліється дорослим, що її ображають інші діти.

Оцінка результатів

7 – 10 балів – у дитини серйозні труднощі в спілкуванні, пов'язані з негативним ставленням до інших дітей, ці труднощі можуть виявитися у стосунках з однокласниками у школі.

4 – 6 балів – труднощі зумовлені невмінням встановлювати контакти з однолітками, частіше за все через недостатній досвід спілкування чи через невпевненість в собі.

1– 3 бали – труднощі в спілкуванні ситуативні чи зумовлені деякими індивідуальними особливостями дитини, які, як правило, коректуються під впливом дитячого колективу.

КІНЕСТЕТИЧНИЙ МАЛЮНОК СІМ'Ї

Мета: Діагностика внутрішньо родинних стосунків. Тест допомагає виявити ставлення дитини до членів своєї сім'ї, те, як вона сприймає кожного з них і свою роль в сім'ї, а також ті взаємостосунки, які викликають у неї тривожні і конфліктні почуття.

Ситуація в сім'ї, яку батьки оцінюють позитивно, може бути сприйнята дитиною як цілком протилежна. Дізнавшись, яким вона бачить навколишній світ, сім'ю, батьків, себе, можна зрозуміти причини виникнення багатьох проблем дитини й ефективно допомогти їй при вирішенні цих проблем.

Необхідний матеріал: аркуш білого паперу (21х29 см), шість кольорових олівців (чорний, червоний, синій, зелений, жовтий, коричневий), гумка.

Інструкція. „Намалюй, будь ласка, свою сім'ю так, щоб всі чимось були зайняті”.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Ні в якому разі не можна роз'яснювати, що означає слово «сім'я», тому що це спотворює саму суть дослідження. Якщо дитина запитує, що їй малювати, психолог повинен просто повторити інструкцію.

Час виконання завдання не обмежується (у більшості випадків воно триває не більше 35 хв). При виконанні завдання варто відзначати в протоколі: послідовність малювання деталей; паузи більші 15 секунд; витирання деталей; спонтанні коментарі дитини; емоційні реакції і їх зв'язок зі змістом, що зображується.

Із бесіди з дитиною, що за традицією проводиться після процесу малювання, варто дізнатися:

1) чия сім'я зображена нею на малюнку – її, якогось друга (або вигаданого героя);

2) де знаходяться зображені персонажі і чим займаються в даний момент;

3) якщо брати кожен персонаж окремо, то якої він статі і яка його роль у сім'ї;

4) хто з них найприємніший і чому, хто найщасливіший і чому, хто найсумніший і чому, кому віддає перевагу сама дитина з усіх персонажів і чому.

При опитуванні психолог повинен намагатися з'ясувати зміст намальованого дитиною: почуття до окремих членів сім'ї; чому дитина не намальовала кого-небудь із членів сім'ї (якщо так сталося); що означають для дитини певні деталі малюнка (птахи, тваринки тощо). При цьому по можливості варто уникати прямих запитань, не наполягати на відповіді, тому що це може ідентифікувати тривогу, захисні реакції. Часто продуктивними є проєктивні питання (наприклад: «Якщо замість пташки була б намальована людина, то хто б це був?», «Хто б виграв у змаганнях між братом і тобою?», «Кого мама покличе йти з собою?» тощо).

Після опитування ми пропонуємо дитині вирішити 6 ситуацій: три з них повинні виявити негативні почуття до членів сім'ї, три – позитивні:

1. Уяви собі, що ти маєш два квитки в цирк. Кого б ти покликав іти з собою?

2. Уяви, що уся твоя сім'я йде в гості, але один із вас захворів і повинен залишитися вдома. Хто він?

3. Ти будуєш із конструктора будинок (вирізуєш паперову сукню для ляльки) і в тебе це не виходить. Кого ти покличеш на допомогу?

4. Ти маєш на цікаву кінокартину квитків на один менше, ніж членів сім'ї. Хто залишиться вдома?

5. Уяви собі, що ти потрапив на безлюдний острів. З ким би ти хотів там жити?

6. Ти одержав у подарунок цікаве лото. Вся сім'я сіла грати, але вас на одну людину більше, ніж потрібно. Хто не буде грати?

Для інтерпретації також треба знати: вік досліджуваної дитини; склад її сім'ї, вік братів і сестер; якщо можливо, мати дані по поведінку дитини в сім'ї, дитячому садку або школі.

Інтерпретація отриманих даних:

Інтерпретація малюнка умовно ділиться на три частини:

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

- 1) аналіз структури «Малюнка сім'ї»;
- 2) інтерпретацію особливостей графічних презентацій членів сім'ї;
- 3) аналіз процесу малювання.

Аналіз структури «Малюнка сім'ї» і порівняння складу намальованої і реальної сім'ї».

Очікується, що дитина, яка переживає емоційне благополуччя у сім'ї, буде малювати повну сім'ю. Близько 85% дітей 6-8 років з нормальним інтелектом, які мешкають спільно зі своєю сім'єю, в малюнку зображують її повністю. Спотворення реального складу сім'ї завжди заслуговує пильної уваги, тому що за цим майже завжди криється емоційний конфлікт, невдоволення сімейною ситуацією.

Крайніми варіантами є малюнки, у яких: взагалі не зображено людей; зображені тільки непов'язані з сім'єю люди. Таке захисне уникнення завдання зустрічається у дітей достатньо рідко. За такими реакціями частіше усього криються:

- 1) травматичні переживання, пов'язані із сім'єю;
- 2) почуття відторгнутості, покинутості (тому такі малюнки часто зустрічаються у дітей, які нещодавно прийшли в інтернат із сімей);
- 3) аутизм;
- 4) почуття небезпеки, великий рівень тривоги;
- 5) поганий контакт психолога з досліджуваною дитиною.

У практичній роботі частіше можна зустрітися з менш вираженими відхиленнями від реального складу сім'ї. Діти зменшують склад сім'ї, «забуваючи» намалювати тих членів сім'ї, які їм менш емоційно привабливі, з якими склалися конфліктні взаємини. Не малюючи їх, дитина ніби розряджає неприйнятну емоційну атмосферу в сім'ї, уникає негативних емоцій, які пов'язані з певними людьми. Найбільш часто у малюнку відсутні брати або сестри, що пов'язано з ситуаціями конкуренції в сім'ях.

Дитина таким способом у символічній ситуації «монополізує» відсутню любов і увагу батьків. Відповіді на питання, чому не намальовано того чи іншого члена сім'ї, бувають, як правило, захисними: «Не намальовав тому, що не залишилося місця»; «Він пішов гуляти» і тощо. Але іноді на задане питання діти дають і більш емоційно насичені реакції: «Не хотів – він б'ється»; «Не хочу, щоб він із нами жив», і тощо.

У деяких випадках замість реальних членів сім'ї дитина малює маленьких тваринок, птахів. Психологу завжди слід уточнити, з ким дитина їх ідентифікує (найбільш часто так малюються брати або сестри, чий вплив у сім'ї дитина прагне зменшити).

Наприклад, дівчинка І., 8 років, намалювала себе, а поруч – маленького зайчика. Свій малюнок вона пояснила таким чином: «Зараз піде дощ, я втечу, а зайчик залишиться і намокне. Він не вміє ходити». На питання: «Кого тобі нагадує зайчик?» – дівчинка відповіла, що він схожий на сестричку, котрій немає ще й року і яка не вміє ходити. Таким чином, у малюнку знецінює свою сестру, здійснює проти неї символічну агресію.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Трапляється, що дитина замість реальної сім'ї малює сім'ю тваринок. Наприклад, хлопчик Н., 7 років, що відчуває відторгнення, фрустрацію потреби в близьких емоційних контактах, у малюнку зобразив тільки тата й маму, а поруч детально намалював сімейство зайців, яке за складом ідентичне складу сім'ї Н. Таким чином, у малюнку дитина, розкриваючи почуття відкинутості (не намалював себе), висловила і сильне прагнення теплих емоційних контактів, відчуття спільності (зобразив близький контакт сімейства тваринок).

Великий інтерес викликають ті малюнки, у яких дитина не малює себе або замість сім'ї малює тільки себе. У обох випадках вона не включає себе до складу сім'ї, що свідчить про відсутність почуття спільності. Відсутність у малюнку «Я» більш характерно дітям, які почувають відторгнення, неприйняття.

Презентація в малюнку тільки «Я» може вказувати на різноманітний психічний зміст в залежності від контексту інших характеристик малюнка. Якщо показаній презентації властива і позитивна концентрація на малюванні самого себе (велика кількість деталей тіла, квіти, декорування одягу, великий розмір фігури), то це разом із несформованим почуттям спільності вказує і на певну егоцентричність, істероїдні риси характеру. Якщо ж малюнок себе має маленький розмір, схематичність, якщо в малюнку іншими деталями і кольоровою гамою створено негативний емоційний фон, то можна припускати наявність почуття відторгнутості, покинутості, іноді – аутичних тенденцій.

Інформативним є і збільшення складу сім'ї. Як правило, це пов'язано з незадоволеними психологічними потребами в сім'ї.

Прикладами можуть служити малюнки дітей-одинаків – вони частіше включають у малюнок сім'ї сторонніх людей. Вираженням потреби в рівноправних, кооперативних зв'язках є малюнок дитини, у якому додатково до членів сім'ї намальована дитина того ж віку (двоюрідний брат, дочка сусіди і тощо). Презентація більш маленьких дітей вказує на незадоволені потреби, бажання зайняти керуючу, батьківську позицію по відношенню до інших дітей (таку ж інформацію можуть дати і додатково до членів сім'ї намальовані собачки, кішки і тощо).

Намальовані додатково до батьків (або замість них) дорослі, які не зв'язані з сім'єю, вказують на сприйняття неінтегративності сім'ї, на пошук людини, спроможної задовольнити потребу дитини в близьких емоційних контактах. У деяких випадках – на символічне руйнування цілісності сім'ї, помста батькам внаслідок відчуття відкинутості, непотрібності.

Розташування членів сім'ї.

Воно вказує на деякі психологічні особливості взаємин у сім'ї. Сам аналіз розташування по своєму змісту співзвучний із проксемічною оцінкою групи людей, із тієї різницею, що малюнок – це символічна ситуація, створення і структурування якої залежить тільки від однієї людини – автора малюнка. Ця обставина робить необхідним (як і при інших аспектах аналізу) розрізняти, що відбиває малюнок – суб'єктивно реальне (те, що сприймається), бажане або те, чого дитина боїться, уникає і тощо.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Згуртованість сім'ї, малювання членів сім'ї зі з'єднаними руками, об'єднаність їх у загальній діяльності є індикаторами психологічного добробуту, сприйняття інтегративності сім'ї, включеності в сім'ю.

Малюнки з протилежними характеристиками (роз'єднаністю членів сім'ї) можуть вказувати на низький рівень емоційних зв'язків.

Обережності в інтерпретації потребують ті випадки, коли близьке розміщення фігур обумовлено задумом помістити членів сім'ї в обмежений простір (човен, маленький будиночок і тощо). Тут близьке розташування може, навпаки, говорити про спробу дитини об'єднати, згуртувати сім'ю (з цією метою дитина звертається до зовнішніх обставин, тому що відчуває даремність такої спроби).

Психологічно цікавіші ті малюнки, у яких частина сім'ї розташована в одній групі, а одна або декілька осіб – віддалено. Якщо відокремлено дитина малює себе, це вказує на почуття невключеності, відчуженості. У випадку відокремлення іншого члена сім'ї можна припускати негативне ставлення дитини до нього, іноді можна судити про погрозу, яка йде від нього. Частими є випадки, коли така презентація пов'язана з реальним відторгненням члена сім'ї, з малою його значимістю для дитини.

Угрупування членів сім'ї в малюнку іноді допомагають виділити психологічні мікроструктури сім'ї, коаліції. Так, наприклад, дівчинка Р., 6 років, намалювала себе поруч із матір'ю і окремо від батька з братом, ілюструючи в такий спосіб існуючу в цій сім'ї конфронтацію на ґрунті рольових розбіжностей «мужності» і «жіночності».

Як зазначалося раніше, дитина може виражати емоційні зв'язки в малюнку за допомогою фізичних відстаней. Те ж значення має і відділення членів сім'ї об'єктами, розподіл малюнка на осередки, по яких розподілені члени сім'ї. Такі презентації вказують на слабкість позитивних міжособистісних зв'язків.

Аналіз особливостей намальованих, фігур.

Особливості графічних презентацій окремих членів сім'ї можуть дати інформацію великого діапазону: про емоційне відношення дитини до окремого члена сім'ї, про те, яким дитина його сприймає, про «Я – образ» дитини, її статеву ідентифікацію і тощо.

При оцінці емоційного ставлення дитини до членів сім'ї варто звертати увагу на такі моменти графічних презентацій:

1) кількість деталей тіла. Чи присутні: голова, волосся, вуха, очі, зіниці, вії, брови, ніс, щоки, рот, шия, плечі, руки, долоні, пальці, ноги, ступні;

2) декорування (деталі одягу і прикраси): шапка, комір, краватка, банти, кишені, ремінь, гудзики, елементи зачіски, складність одягу, прикраси, візерунки на одязі і тощо;

3) кількість використаних кольорів для малювання фігури.

Як правило, гарні емоційні взаємини з людиною супроводжуються позитивною концентрацією на її малюванні, що в результаті відбивається в більшій кількості деталей тіла, декоруванні, використуванні різноманітних кольорів. І навпаки, негативне ставлення до людини веде до більшої

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

схематичності, незакінченості його графічної презентації. Іноді пропускання в малюнку істотних частин тіла (голови, рук, ніг) може вказувати поряд з, негативним ставленням до неї, також і на агресивні прояви відносно цієї людини.

Про сприйняття інших членів сім'ї і «Я – образу» того, хто малює, можна судити на основі порівняння розмірів фігур, особливостей презентації окремих частин тіла і усієї фігури в цілому.

Діти, як правило, самими більшими малюють батька або матір, що відповідає реальності. Проте іноді співвідношення розмірів намальованих фігур явно не відповідає реальному співвідношенню розмірів членів сім'ї – семирічна дитина може виявитися вищою і ширшою своїх батьків і тощо. Це пояснюється тим, що для дитини (як і для древнього єгиптянина) розмір фігури є засобом, при допомозі якого він виражає силу, перевагу, значимість, домінування.

Так, наприклад, у малюнку дівчинки Н., 6 років, мама намальована на 1/3 більшою батька і вдвічі більшою за інших членів сім'ї. Для цієї сім'ї була характерна велика домінантність матері, яка була дійсно авторитарним керівником сім'ї. Деякі діти самими більшими або рівними за розміром з батьками малюють себе. Це пов'язано з:

а) егоцентричністю дитини;

б) змаганням з батьком за любов матері або навпаки, виключаючи або зменшуючи при цьому «конкурента».

Значно меншими, ніж інші члени сім'ї, себе малюють діти, які:

а) відчувають свою незначність, непотрібність і тощо

б) потребують опіки, турботи з боку батьків.

Ілюстрацією до цієї ситуації може служити малюнок хлопчика Я., 6,5 років. У малюнку сім'ї він намальовав себе ненатурально маленьким, до того ж майже вдвічі меншим, ніж намальовав себе в інших ситуаціях. Аналогічна трансформація характерна і для його поведінкою. Активний у групі ЗДО, хлопчик займав позицію «маляти» вдома. Тут він використовував свою плаксивість, безпомічність як засіб привернення уваги батьків. Взагалі, при інтерпретації розмірів фігур психолог повинен звертати увагу тільки на значні спотворення, а при оцінці розмірів фігур виходити з реального співвідношення величин (наприклад, семирічна дитина в середньому на 1/3 нижча своїх батьків).

Інформативним може бути й абсолютний розмір фігур. Великі, через увесь аркуш, фігури малюють імпульсивні, упевнені в собі, схильні до домінування діти. Дуже маленькі фігури пов'язані з тривожністю, почуттям небезпеки.

При аналізі особливостей презентацій членів сім'ї потрібно звертати увагу і на малювання окремих частин тіла. Справа в тому, що окремі частини тіла, які пов'язані з певними сферами активності, є засобами спілкування, контролю, пересування і тощо. Особливості їхньої презентації можуть вказувати на певний, із ними пов'язаний, чуттєвий зміст. Коротко проаналізуємо найінформативніші в цьому плані частини тіла.

Руки є головними засобами впливу на світ, фізичного контролю поведінки інших людей. Якщо дитина малює себе з піднятими вгору руками, з довгими пальцями, то це часто пов'язано з його агресивними бажаннями. Іноді такі

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

малюнки малюють і зовнішньо спокійні, слухняні діти. Можна припустити, що дитина почуває ворожість стосовно оточуючих, але її агресивні пориви витіснені. Таке малювання себе також може вказувати на прагнення дитини компенсувати свою слабкість, бажання бути сильним, панувати над іншими.

Ця інтерпретація більш достовірна тоді, коли дитина на додаток до «агресивних» рук малює й широкі плечі або інші атрибути, символи «мужності» і сили. Іноді дитина малює всіх членів сім'ї з руками, але «забуває» намалювати їх собі. Якщо при цьому дитина малює себе ще й непропорційно маленькою, то це може бути пов'язано з почуттям *безсилля, власної незначності в сім'ї, з відчуттям, що навколишні* подавляють її активність, надмірно її контролюють. Цікаві малюнки, у яких одного із членів сім'ї намальовано з довгими руками, більшими пальцями. Частіше всього це вказує на сприйняття дитиною агресивності цього члена сім'ї. Те ж значення може мати і презентація члена сім'ї взагалі без рук – такими символічними засобами дитина обмежує його активність.

Голова - центр локалізації «Я», інтелектуальної і перцептивної діяльності; **обличчя** - найважливіша частина тіла в процесі спілкування. Вже діти 3 років у малюнку обов'язково малюють голову, деякі частини тіла. Якщо діти старші п'ятилітнього віку (нормального інтелекту) у малюнку пропускають частини обличчя (очі, рот), це може вказувати на серйозні порушення у сфері спілкування, відгородженість, аутизм. Якщо при малюванні інших членів сім'ї пропускається голова, риси обличчя або штрихується все обличчя, то це часто пов'язано з конфліктними стосунками з даною особою, ворожим ставленням до неї.

Вираз обличчя намальованих людей також може бути індикатором почуттів дитини до них. Проте треба мати на увазі, що діти схильні малювати усміхнених людей, це своєрідний «штамп» у їхніх малюнках, але це зовсім не означає, що діти так сприймають оточуючих. Для інтерпретації малюнка сім'ї вираз обличчя значимим є тільки в тих випадках, коли різні особи відрізняються одна від одної виразом обличчя.

У цьому випадку можна думати, що дитина свідомо або несвідомо використовує вираз обличчя як виразний засіб – це характерно для старших. Наприклад, хлопчик Р., 9 років, останній син у сім'ї, який має на відміну від своїх братів фізичний дефект і не має таких, як вони, успіхів у навчанні і спорті, у малюнку висловив своє почуття неповноцінності, зображуючи себе значно меншим, з опущеними вниз краями губ. Ця графічна презентація «Я» явно відрізнялася від інших членів сім'ї – великих і усміхнених.

Дівчатка більше за хлопчиків приділяють увагу малюванню обличчя, зображують більше деталей. Вони помічають, що матері багато часу приділяють догляду за обличчям, косметиці і самі поступово засвоюють цінності дорослих жінок. Тому концентрація на малюванні обличчя може вказувати на статеву ідентифікацію дівчинки. У малюнках хлопчиків цей момент може бути пов'язаний із занепокоєністю своєю фізичною красою, прагненням компенсувати свої фізичні вади, формуванням стереотипів жіночої поведінки.

Презентація **зубів** і виділення **рота** зустрічається в дітей, які схильні до агресії. Якщо дитина так малює не себе, а іншого члена сім'ї, то це часто

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

пов'язано з почуттям страху, ворожістю цієї людини до дитини.

Існує закономірність, що з віком малюнок людини збагачується все новими деталями. Діти 3,5 років у більшості випадків малюють «головонога», а в 7 років – презентують уже багату схему тіла. Кожному віку характерні певні деталі і їхнє пропускання в малюнку, як правило, пов'язане із запереченням якихось функцій, із конфліктом. Якщо дитина 7 років не малює однієї з цих деталей: голови, ока, носа, рота, рук, тулубу, ніг, на це треба звернути увагу.

Прикладом можуть бути малюнки хлопчика Г., 7 років. Він ніколи не малював нижньої частини тіла. У бесіді з батьками з'ясувалося, що в них велику тривогу викликав інтерес Г. до своїх статевих органів. Декілька разів він був навіть покараний за таку «пізнавальну» діяльність, яку батьки сприйняли як мастурбацію. Таке поведіння батьків індукувало в дитини почуття вини, заперечення функцій нижньої частини тіла, що вплинуло на його «Я – образ».

У дітей старших 5,5-6 років у малюнках виділяються дві різні схеми малювання індивідів різної статевої приналежності. Наприклад, тулуб чоловіка малюється овальної форми, жінки – трикутної або статеві розходження виражаються іншими засобами. Якщо дитина малює себе так само, як і інші фігури тієї ж статі, то можна говорити про адекватну статеву ідентифікацію. Аналогічні деталі і колір у презентації двох фігур, наприклад, сина і батька, можна інтерпретувати як прагнення сина бути схожим на батька, ідентифікацію з ним, гарні емоційні контакти.

Аналіз процесу малювання

При аналізі процесу малювання варто звертати увагу на:

1. послідовність малювання членів сім'ї;
2. послідовність малювання деталей;
3. стирання;
4. повернення до вже намальованих об'єктів,
5. деталей, фігур;
6. паузи;
7. спонтанні коментарі.

Інтерпретація процесу малювання в загальному реалізує тезу про те, що за динамічними характеристиками малювання криються зміни думки, актуалізація почуттів, напруги, конфлікти, вони відбивають значимість певних деталей малюнка дитини. Інтерпретація процесу малювання потребує творчого підключення всього практичного досвіду психолога, його інтуїції. Незважаючи на великий рівень непевності, саме цей рівень аналізу часто дає найбільш змістовну, глибоку, значиму інформацію. У своєму аналізі намітимо лише деякі загальні тенденції.

Близько 38% дітей першими малюють фігуру матері, 35% – себе, 17% – батька, 8% – братів і сестер. Як при розповіді дитина починає з головного, так і в малюнку першим зображує найбільш значиму, головну або найбільш емоційно близьку людину. Такий частотний розподіл, напевно, обумовлений тим, що в нашій культурі мати часто є ядром сім'ї, виконує найбільш важливі функції в сім'ї, більше часу буває з дітьми; більше, ніж інші, приділяє їм уваги. Те, що часто

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

діти першими малюють себе, напевно, пов'язано з їхнім егоцентризмом як віковою характеристикою. Виходячи з цього, послідовність малювання більш інформативна в тих випадках, коли дитина в першу чергу малює не себе і не матір, а іншого члена сім'ї. Частіше усього це найбільш значима особа для дитини або людина, до якої вона прив'язана.

Примітними є випадки, коли дитина останньою малює матір. Часто це пов'язано з негативним ставленням до неї.

Послідовність малювання членів сім'ї може бути більш вірогідно інтерпретована в контексті аналізу особливостей графічної презентації фігур. Якщо намальована першою фігура являється найбільшою, але намальована схематично, не декорована, то така презентація вказує на значимість цієї особи, силу, домінування в сім'ї, але не вказує на позитивні почуття дитини до неї. Проте, якщо перша фігура намальована старанно, декорована, то можна думати, що це найбільш улюблений член сім'ї, що дитина шанує її і на яку хоче бути схожою.

Як правило, діти, отримавши завдання намалювати сім'ю, починають малювати членів сім'ї. Деякі ж діти спочатку малюють різноманітні об'єкти, лінію основи, сонце, меблі і тощо. і лише в останню чергу приступають до зображення людей. Є підстава вважати, що така послідовність виконання завдання є своєрідною захисною реакцією, за допомогою якої дитина відсуває неприємне йому завдання в часі.

Частіше всього це спостерігається в дітей із неблагополучною сімейною ситуацією, але це також може бути наслідком поганого контакту дитини з психологом.

Повернення до малювання тих же членів сім'ї, об'єктів, деталей вказує на їхню значимість для дитини. Як мимовільні рухи людини іноді показують актуальне утримання психіки, так повернення до малювання тих же елементів малюнка відповідає «руху» думки, ставленню дитини і може вказувати на домінуюче переживання, яке пов'язане з певними деталями малюнка.

Паузи перед малюванням певних деталей, членів сім'ї частіше усього пов'язані з конфліктним ставленням і є зовнішнім проявом внутрішнього дисонансу мотивів. На несвідомому рівні дитина немовби вирішує, малювати їй чи ні людину або деталь, які пов'язані з негативними емоціями.

Стирання намальованого, перемальованого може бути пов'язаним як із негативними емоціями по відношенню до члена сім'ї, що малюється, так і з позитивними. Вирішальне значення має кінцевий результат малювання. Якщо стирання і перемальовування не призвели до помітної кращої графічної презентації – можна судити про конфліктне ставлення дитини до цієї людини.

Спонтанні коментарі часто прояснюють зміст того, що малюється.

Тому до них треба уважно прислухатися. Також треба мати на увазі, що коментарі все ж таки є засобом ослаблення внутрішньої напруги, і їхня поява супроводжує найбільш емоційно «заряджені» місця малюнка. Це може допомогти направити в потрібне русло і питання після малювання, і сам процес інтерпретації.

МАЛЮНОК СІМ'Ї ЗА МЕТОДОМ Л. КОРМАНА

Інструкція. «Намалюй якусь сім'ю так, як ти собі її уявляєш. Якщо хочеш, можеш додати до малюнка інші деталі».

Інтерпретація результатів:

Структура малюнка

Щодо основної структури малюнка, то можна сказати, що у найраціональніших натур переважають ізольовані фігури, які не входять між собою в контакт, у той час як найбільш чутливі діти схильні зображати сім'ю з більшою динамікою, наприклад, зайнятою якоюсь діяльністю, що знаходиться в русі.

Найпривабливіший персонаж

Якщо такий є на малюнку, то його можна визначити по таких ознаках: найважливіший, найпривабливіший персонаж малюється першим, причому першим зліва, на першому плані; він вищий і більший за інші персонажі; виконаний із більшою любов'ю, кожна окрема деталь доведена до кінця; інші фігури повернені в його бік і дивляться на нього.

Найближчого досліджуваному члена сім'ї можна пізнати за одягом, що відрізняє його від інших, але схожий на одяг персонажа, із яким ототожнює себе досліджуваний. Звичайно це один із братів або сестер, із якими у нього склалися добрі стосунки.

Найменш привабливий персонаж

Протилежний, найнепривабливіший персонаж на малюнку найменший з усіх, виконується останнім і знаходиться осторонь від інших фігур, ніби забутий усіма. Цей персонаж наприкінці роботи може бути перекреслений декількома штрихами олівця або стертий гумкою.

Стосунки між персонажами

Варто звернути увагу на таке: чи існує взаємозв'язок між тим, що зобразила дитина, і реальним життям сім'ї. Якщо, наприклад, персонажі тримаються за руки, або, навпаки, стоять спиною один до одного, це може відповідати, або суперечити реальній ситуації в сім'ї.

Якщо два персонажі зображені поруч, це повинно бути зрозуміле як сприймання дитиною їх особливої близькості, якій вона надає значення і яка може відповідати або не відповідати дійсності. Якщо якийсь персонаж, віддалений на малюнку від інших фігур, це може говорити про дистанцію, яку дитина помічає в житті.

Іноді дитина малює себе набагато яскравіше і детальніше, ніж батьків, які ніби створюють їй фон. Такі малюнки часто виявляють ставлення дитини до себе як до когось важливого, унікального, а до інших - як до менш важливих і привабливих. Це може бути пов'язано з тим, що батьки, незадоволені собою, життям і навколишнім світом, починають реалізувати свої надії через свою дитину, ставлячи себе на другорядну позицію відносно неї.

Мізерно маленька, безвладна фігурка в оточенні батьків, у якій дитина визнає себе, може виражати її безпомічність, необхідність турботи про себе. Це може бути пов'язано з тим, що дитина звикла до атмосфери постійної і надмірної

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

опіки, що оточує її в сім'ї (часто це спостерігається в сім'ях із єдиною дитиною), тому вона відчуває себе слабкою і навіть може зловживати цим, маніпулюючи батьками і постійно вимагаючи від них допомоги й уваги.

До малюнка сім'ї дитина може додати як людей, так і тварин для заповнення пустот, що відчуває в реальному житті. Так, єдині діти, наприклад, дуже часто включають у свій малюнок двоюрідних сестер або братів, кішок, собак та ін., що виражає дефіцит близького спілкування з іншими дітьми і потребу мати постійного супутника в іграх, з яким можна було б спілкуватися на рівних.

Фігура людини, розташована поруч із фігурою батька, вказує на сильне почуття суперництва і бажання дитини зайняти таке ж важливе й авторитетне місце в сім'ї, як і батько. Кіт, зображений поруч з одним із членів сім'ї (якщо, звичайно, у будинку немає ніякого кота), говорить про бажання великої любові й прив'язаності з боку зображеного поруч із котом персонажа.

Батьки

Зазвичай батьки зображуються парою, батько вище і зліва, мати нижче і праворуч, за ними випливають інші фігури в порядку значимості. Необхідно пам'ятати, що зображення сімейної пари може мати різний зміст у залежності від того, об'єднана пара чи ні. Дитина, що живе з одним із батьків, але зображує їх разом, виражає цим своє бажання того, щоб їхній союз відновився. Якщо дитина малює одного із батьків, з яким живе, то це означає прийняття нею реально існуючої ситуації, до якої дитина більш-менш адаптувалася, оскільки явище окремого проживання батьків у нашому суспільстві поширене, і діти до цього звикають.

За допомогою ізольованого розташування фігур батьків дитина виражає своє неусвідомлене бажання. Скажемо, у тому випадку, коли осторонь зображена фігура одного з батьків тієї ж статі, що і дитина, то це можна інтерпретувати як бажання дитини знаходитися з тим із батьків, хто має протилежну стать. Ревнощі, які викликані едіповим комплексом, є цілком нормальним явищем для дитини до досягнення нею періоду статевого дозрівання. Зворотнє явище, коли фігура дитини і одного із батьків протилежної статі віддалені один від одного, може розглядатися як порушення, хоча і незначне, проявів нормальних почуттів і бажань, виражене у відмові від кращих стосунків саме з одним із батьків іншої статі.

Іноді мати, яка для стороннього спостерігача й у власних очах виглядає турботливою, високоморальною, люблячою, для дитини є психотравмуючим фактором, тому що сприймається нею як людина, що не дозволяє дитині бути самостійною. Якщо у дитини склався образ одного з батьків як домінуючої, агресивної людини, то вона схильна зобразити таку фігуру більших розмірів у порівнянні з фігурами інших членів сім'ї, без урахування їх реальних фізичних розмірів. Якщо хтось із батьків сприймається загрозливим, то його образ доповнюється великими руками, і навпаки: слабкі, що не сприймається всерйоз, батьки малюються з маленькими руками або взагалі без них.

Ідентифікація

Дитина здатна відносно просто ототожнювати себе з тими персонажами, які

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

зображує. Зазвичай це персонаж, у якому вона себе бачить, її віку, її статі і який розміщується у віковому порядку в сім'ї.

Крім того, вона може ототожнювати себе і з іншим персонажем - батьком, матір'ю, старшим або молодшим братом. Ідентифікація з одним із батьків своєї статі відповідає реальній ситуації і бажанню мати кращі стосунки з тим із батьків, хто має протилежну стать.

Ідентифікація зі старшим братом незалежно від статі також є нормальним явищем, особливо якщо є суттєва різниця у віці.

Зверніть увагу на такий факт: дитина може ототожнювати себе і з додатковими персонажами, що не входять до складу сім'ї.

Коли дитина зображує на малюнку найменш привабливий персонаж (малюється зазвичай осторонь від усіх, має нечіткі обриси фігури, стирається гумкою після початку малювання), це не означає, що вона не ідентифікує себе з ним, не стає на його місце. Цю помилку часто допускають навіть психологи, вважаючи, що дитина може ідентифікувати себе з чітко вималюваними, завершеними фігурами персонажів, але не з тими, які ніби знаходяться в тіні. Якщо ви уважно поспостерігаєте за її малюнками, послухаєте пояснення, то ви побачите, що вона може ідентифікувати себе навіть із найменш привабливими персонажами. Саме тут і криється проблема: дитина, що ідентифікує себе з ізольованим від усіх персонажем, нечітко зображеним або стертим, відчуває великі труднощі і напруженість у стосунках в сім'ї і самим собою.

Наявність або відсутність того чи іншого члена сім'ї

Іноді в малюнках дітей, яким з тих чи інших причин прийшлося розлучитися зі своїми батьками, не зустрічається жодного члена сім'ї.

Для них типове детальне зображення будинку – символу сім'ї, на який дитина дивиться з ностальгічним, але прихованим бажанням; сонця - символу материнської турботи і любові. Цим символічно виражається значимість для дитини сім'ї і тих стосунків, що існували. Не малюючи членів сім'ї, дитина ніби відмовляється, відвертається від них, оскільки спогади про них пов'язані з негативними переживаннями (почуття покинутості, нелюбові), і дитина уникає цієї теми.

Якщо між персонажем, із яких ідентифікує себе дитина, і персонажем, поруч із яким вона зображена, є підкреслена дистанція або сама дитина взагалі відсутня на малюнку то, швидше за все, інтерпретація така: дитина страждає від ізоляції і самотності в сім'ї, проте часто почуття ці згодом зникають, оскільки призводять до мук, страждань.

Виключення себе спостерігається в малюнках дітей із почуттям неповноцінності або відчуттям відсутності спільності. Батьківське невдоволення, надмірна критичність, порівняння з братами чи сестрами в не вигідному для неї світлі призводить до зниження самоповаги і пригнічення в дитини ініціативності і волі до досягнень.

Менш помітна демонстрація тих же проблем спостерігається, коли дитина малює себе останньою з усіх членів сім'ї. Це не скромність, а занижений статус. Це особливо значимо, якщо всі інші розташовані в хронологічному порядку (по

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

старшинству) і автор малюнка не є наймолодшим.

Ці спостереження підводять нас безпосередньо до проблеми тривожного стану. Занепокоєння, тривожність проявляються у дитини так як і у дорослого (як наслідок страху перед уявлюваною загрозою, що виходить від певного джерела, яке легко можна впізнати).

Тривожність сприймається дитиною як реальність, яку неможливо винести, оскільки вона є причиною страждань.

Розглянемо декілька прикладів із клінічного досвіду. Ось досить поширена ситуація: дитина ревнує до маленького брата через те, що тому дістається частина любові й уваги батьків, але вона стримує прояви агресивності, бо відчуває, що батькам це може не сподобатися; вона відчуває страх, що її ревності будуть помічені і вона буде покарана позбавленням любові з боку батьків надалі. Яким буде малюнок такої дитини? Молодший брат просто не буде зображений на малюнку. Заперечуючи його існування, дитина знімає проблему, усунувши її джерело.

Вона може також зобразити на малюнку тільки молодшого брата, виключивши себе зі складу сім'ї, ідентифікуючи себе із суперником, який користується увагою і любов'ю батьків. Звільняючи себе від сімейних зв'язків і ідентифікуючись з молодшим братом, дитина одночасно заперечує існування проблеми і пов'язаного з нею почуття тривожності.

Тривожність і агресивність часто виражаються в тому випадку, коли вони не пов'язані з почуттям провини, що змушує дитину малювати себе в образі малоцінного персонажу, який знаходиться в оточенні великих і кровожерливих тварин, котрі символізують зовсім інший зміст, ніж образи маленьких і ніжних тварин. У одному із дитячих малюнків був вовк, зображений між дитячим ліжком брата досліджуваного і персонажем, із яким він ідентифікував себе, - це бажання «з'їсти» молодшого брата.

**СХЕМА СПОСТЕРЕЖЕННЯ
ЗА ЛЮДИНОЮ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТУ**

I. Психомоторика:

1. Моторні компоненти дій;
2. Мовні акти;
3. Міміка й пантоміміка;
4. Експресія звуків;
5. Зовнішні прояви вегетативних реакцій.

II. Типологічні особливості:

1. Сила нервових процесів;
2. Рухливість нервових процесів;
3. Урівноваженість нервових процесів.

Сильний збудливий тип (холерик):

☐ здатність тривалий час виконувати важку роботу, не знижуючи продуктивності;

☐ уміння переборювати труднощі й невдачі в роботі, наполегливість і завзятість у досягненні мети;

☐ підвищення працездатності й наполегливості в екстремальних ситуаціях;

☐ прагнення до самостійності, особливо в нових, незнайомих ситуаціях;

Прояв протилежних якостей є підставою до віднесення до слабого типу (меланхолік).

Сильний гальмівний тип (флегматик):

☐ висока працездатність у монотонній справі;

☐ стриманість у спілкуванні, уміння зберігати таємниці;

☐ неквапливість в ухваленні рішення;

☐ міцне формування різних навичок, особливо пов'язаних з диференційованою працею;

☐ неквапливість у рухах, мові, скупа міміка й пантоміміка.

Прояв протилежних якостей є підставою до віднесення до слабого типу.

Рухливий тип (сангвінік):

☐ швидкий темп діяльності, навіть при освоєнні нової роботи;

☐ швидке засвоєння матеріалу й швидке його забування;

☐ легкість, активність у встановленні контактів, прагнення до нових вражень;

☐ швидка адаптація в новій обстановці;

☐ жива мова, міміка й загальна рухливість.

III. Особливості інтелектуальної сфери (гірші):

1. Явна відсутність системності у викладі якого-небудь матеріалу

2. Явно поверхневий аналіз фактів

3. Явно необґрунтовані висновки

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

4. Примітивність висновків
 5. Протиріччя власним судженням і посилам
 6. Категоричність тверджень, ні на чому не заснованих
 7. Нездатність зрозуміти переносне значення жартів, анекдотів, прислів'їв
 8. Надмірна уразливість через явно незначний привід.
- Протилежні якості є підставою для віднесення до кращих особливостей.

IV. Емоційна збудливість:

1. Яскраві мімічні реакції
2. Яскраво виражена пантоміміка
3. Яскраво виражені пози
4. Сильний тремор щік, рук, губ
5. Помітні зміни у фонації, артикуляції мови
6. Помітні вегетативні зрушення
7. Метушливість, нестриманість, надмірне емоційне фарбування питань і відповідей
8. Неадекватні емоційні реакції радості й прикrostі
9. Погіршення результатів у сильних емоційних ситуаціях
10. Прагнення уникати емоційно насичених ситуацій.

V. Психопатичні риси особистості:

1. Не коригуюча безглузда впертість, повна відсутність ефекту від бесід і стягнень
2. Надмірна зміна настроїв
3. Часті сварки, конфлікти, невмотивована злість і брутальність
4. Надмірна догідливість, слашави піддатливість
5. Позерство, прагнення звернути на себе увагу будь-яким шляхом, яскравий егоїзм, бравування погрозами самогубств
6. Самоприпинення, пригніченість, неадекватна лякливість, наполеглива думка про самогубство
7. Явна неадекватність поводження, навіть на шкоду собі
8. Перекручений гіпертрофований педантизм
9. Цинічність, підкреслена мерзенність, бравування розбещеністю
10. Гіпертрофована сором'язливість до протилежної статі.

ДІАГНОСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Готовність дитини до шкільного навчання – це сукупність фізіологічних і психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематично організованого шкільного навчання.

Своєчасна діагностика готовності дитини до навчання у школі дозволяє:

- визначити ступінь готовності дитини до шкільного навчання;
- покращити процес адаптації дитини до школи;
- запобігти втомлюваності й захворюваності молодших школярів, надмірній нервово-психічній напрузі під час виконання шкільних завдань;
- спрямувати увагу вихователів, вчителів і батьків на необхідність проведення додаткової розвиваючої та корекційної роботи із дітьми, які мають низький рівень готовності до навчання у школі.

Вимоги до проведення процедури діагностики дітей шестирічного віку

- Діагностика проводиться протягом 20-25 хвилин (не більше).
- Завдання даються в послідовності, зручній для дитини (якщо немає вербального контакту, то на початку пропонуються завдання невербального плану).
- Під час діагностики обов'язкова присутність батьків, але вони не повинні бути в полі зору дитини.
- Перед початком бесіди потрібно дати дитині можливість звикнути до нової для неї ситуації.
- Під час обстеження батьки повинні сидіти позаду віддалік, щоб дитина спілкувалась не з ними, а з педагогом.
- Розмовляючи з особливо сором'язливою і боязкою дитиною, можна запропонувати комусь із батьків сісти з нею поряд, узяти її за руку, щоб заспокоїти. При цьому треба стежити, щоб батьки не відповідали за дитину, не підказували їй відповідь.
- Розмовляти з дитиною потрібно неофіційно, довірливо.
- Запитання бажано ставити в усній формі, не ведучи записів. Якщо дитині важко відповісти, її слід підбадьорити.
- Ні в якому разі не можна лаяти дитину чи виявляти невдоволення за неправильну відповідь або коли відповіді немає взагалі.

При роботі з дітьми перехідного періоду від дошкільного до молодшого шкільного віку проводиться експрес-діагностика психологічної готовності дітей до школи. Ця експрес-діагностика містить такі показники: загальна готовність; інтелектуальна (пізнавальна) готовність; мотиваційно-вольова готовність; особистісна готовність.

Під час експрес-діагностики перевіряються такі психологічні показники готовності дитини до навчання у школі: розумова активність дитини; здатність дитини до саморегуляції; фонематичний слух; словниковий розвиток; пам'ять; логічне мислення. Експрес-діагностика відбувається в присутності батьків.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Для реалізації поставлених завдань використовуються такі методики:

Розпочати роботу з дитиною можна з питань для перевірки її умінь орієнтуватися у навколишньому середовищі, а саме:

1. Як тебе звати? Твоє прізвище?
2. Скільки тобі років?
3. Як звати твоїх батьків?
4. Чи є в тебе дома тварини? Яких ти знаєш домашніх тварин?
5. Яких ти знаєш диких тварин?
6. Чи любиш ти кататись на санчатах? У яку пору року діти катаються на санчатах?
7. Коли на небі світить сонце, а коли – місяць?
8. Що залишається на асфальті після дощу?
9. Чи хочеш ти ходити до школи? Чому?

Оцінка виконання завдання:

За кожен вірну відповідь ставимо 1 бал (якщо дитина назвала 1-2 тварини – 1 бал, якщо 4-5 – до 1 балу додається ще 0,5 бала).

Високий рівень: 9-10 балів;

Досить високий рівень: 7-8 балів;

Середній рівень: 5-6 балів;

Низький рівень: 4 бали і нижче.

Показники психофізіологічної готовності дітей 6-7 років до навчання в школі

1	Фізична готовність	1. Розвинута тонка моторика пальців рук та долоні. Великий палець руки повинен мати прямий кут по відношенню до решти пальців. 2. Добре розвинуті м'язи спини, відсутність патології в розвитку хребта. 3. Вміння координувати рухи і зір. 4. Повноцінний зір. 5. Добре розвинуте слухове сприйняття. 6. Зрівноважені сили нервових процесів збудження та гальмування. 7. Вміння застосовувати вольові зусилля в різних ситуаціях.
2	Інтелектуальна готовність	1. Наявність наочно-образного мислення (в початковій стадії розвитку). 2. Володіння системою уявлень про живу і неживу природу та соціальні явища, відповідно до вимог програми. 3. Наявність творчої уяви, як новоутворення дошкільного дитинства. 4. Розвиток монологічної і діалогічної мови. Уміння довільно вступати в діалог, складати прості, складносурядні та складнопідрядні речення, короткі оповідання. 5. Наявність словникового запасу, що відповідає даному віку.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

		Добре розвинута звукова культура мови. 6. Виявлення допитливості і пізнавальної активності. Вміння та бажання задавати питання і вимагати на них об'єктивної відповіді. 7. Вміння прийняти навчальне завдання і виконувати його, відповідно вимогам дорослого. Володіння різними способами виконання завдання.
3	Мотиваційна готовність	1. Адекватність бажання ходити до школи. Наявність позитивних мотивів.
4	Соціальна готовність	1. Відсутність шкільної фобії. 2. Розуміння соціальної ролі вчителя, що відрізняється від функцій вихователя і мами. 3. Розуміння своєї соціальної ролі учня, для якого ведучою діяльністю є не гра, а навчання, що базується на праці і нових обов'язках.
5	Рівень розвитку спілкування	1. Довільність в спілкуванні з дорослими :вміння прийняти навчальне завдання і вказівки дорослого. 2. Відсутність безпосередності та імпульсивності в спілкуванні. 3. Розуміння іронічного і жартівливого тону та адекватна реакція на нього. 4. Вміння будувати взаєностосунки з ровесниками, приймати двійну позицію в процесі спільної діяльності. 5. Чітке дотримання правил гри. 6. Вміння самостійно організовувати спільну діяльність.
6	Особистісний розвиток	1. Адекватність самооцінку і вміння об'єктивно оцінювати вчинки оточуючих. 2. Володіння нормами поведінки. 3. Глибина і стійкість у вияві почуттів. Довільність в управлінні емоціями і почуттями.

МЕТОДИКА «БЕСІДА» (ЗА Т. НЄЖНОВОЮ)

Мета: Визначити рівень мотиваційної готовності до школи, уявлення про школу та співвідношення уявлень і бажання навчатися.

Інструкція виконання: визначення мотиваційної готовності дитини до навчання у школі відбувається шляхом бесіди.

Запитання бесіди	Варіанти відповідей	Бали
1. Чи хочеш ти йти до школи?	А – дуже хочу	2
	Б – так собі, не знаю	1
	В – не хочу	0
2. Чому ти хочеш іти до школи?	А – інтерес до навчання, занять, хочу навчитись читати, писати, стати грамотним, розумним, багато знати, довідатись про нове	2

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

	Б – інтерес до зовнішньої шкільної атрибутики: нова форма, книги, портфель	1
	В – позашкільні інтереси: у садку набридло, у школі не сплять, там весело, усі діти йдуть до школи	0
3. Чи готуєшся ти до школи? Як ти готуєшся (тебе готують) до школи?	А – освоєння деяких навичок читання, письма, лічби: з мамою вчили літери, лічили, розв'язували задачки	2
	Б – придбання форми, шкільного приладдя	1
	В – заняття, що не стосуються школи	0
4. Чи подобається тобі в школі? Що тобі найбільше подобається? (Попередньо в дитини запитати, чи була вона у школі).	А – уроки, шкільні заняття, що не мають аналогів у дошкільному житті дитини	2
	Б – позашкільні заняття та інші, не пов'язані з навчанням, моменти: перерва, заняття в позаурочний час, особистість учителя, зовнішній вигляд школи, оформлення класу	1
	В – уроки художньо-фізкультурного циклу, знайомі і близькі дитині в дошкільному дитинстві	0
5. Якби тобі не треба було ходити до школи та у дитячий садок, чим би ти займався вдома, як би проводив свій день?	А – заняття навчального типу: писав би літери, читав	2
	Б – дошкільні заняття: малювання, конструювання	1
	В – заняття, що не мають відношення до школи: ігри, допомога по господарству, догляд за тваринами	0

Інтерпретація результатів:

Рівні сформованості внутрішньої позиції	Характеристика	Результат (бали)
Достатній	Шкільно-навчальна орієнтація дитини і позитивне ставлення до школи (внутрішня позиція школяра досить сформована)	10 – 9
Початковий	Інтерес дитини переважно до зовнішньої атрибутики шкільного життя (початкова стадія формування внутрішньої позиції школяра)	8 – 5
Низький	Дитина не виявляє інтересу до школи (внутрішня позиція школяра не сформована)	4 – 0

Оцінка результатів.

Високий рівень (5 балів) — відповіді, в яких бажання йти до школи, стати школярем, вчитися подається з адекватним уявленням про школу.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Наприклад, діти відповідають: “Усім потрібно навчатися у школі, щоб, коли виростеш, добре працювати”, “Хто добре навчається в школі, той зможе стати лікарем, учителем, бізнесменом, юристом”.

Достатній рівень (4-3 бали) — відповіді, в яких бажання йти до школи, прагнення стати школярем з поверховим уявленням про школу, з окремими яскравими враженнями, неістотними для вимог школи: “У школі цікаво, там багато дітей”, “Мені вже купили форму і портфель”.

Низький рівень (2-0 балів) — відповіді свідчать про начебто правильне уявлення дітей про вимоги, які ставить школа, і водночас викривають їхні побоювання, навіть страх: “Я боюся, що не почую, що говорить учителька”, “Я, напевне, не зумію зробити те, що вчителька каже”.

ТЕСТ «ВПІЗНАВАННЯ ФІГУР»

(варіант тесту Бернштейна)

Мета: Діагностика зорової короткочасної пам’яті.

Матеріал: Секундомір або годинник із секундною стрілкою. Дві таблиці з геометричними фігурами (табл.1 і табл.2).

Тест має три форми – А, Б і В. Для дітей 5 років використовуйте форми А і В.

Інструкція для дорослого:

Спершу ви читаєте дитині інструкцію. І лише коли вона зрозуміє зміст гри, пропонуєте подивитися на таблицю 1 (таблиця 2 у цей час повинна бути закрита). Демонструйте її протягом 10 секунд. Завдання дитини — запам’ятати зображені на ній фігури. Потім закрийте першу таблицю і покажіть другу. Дитина повинен впізнати серед зображених на ній фігур ті, що були на першій таблиці, і відзначити ці фігури олівцем, або показати.

Повторне тестування рекомендується проводити через 2-3 місяці. Для нього можна використати ту ж або іншу форму тесту. Результати заносьте в протокол.

Інструкція для дитини: Зараз я покажу тобі на короткий час таблицю з різними фігурками. Будь дуже уважним(-ою) і постарайся їх запам’ятати. Потім я заберу цю таблицю і покажу тобі іншу. На ній буде вже більше фігурок, але серед них будуть й ті, що ти запам’ятаєш. Тобі потрібно буде лише знайти їх і показати мені. Якщо ти готовий почати гру, скажи: «Готовий!»

Оцінювання результатів: Показник для реєстрації: кількість правильно відтворених фігур. За кожен таку фігуру — 1 бал. Максимальний результат — 9 балів.

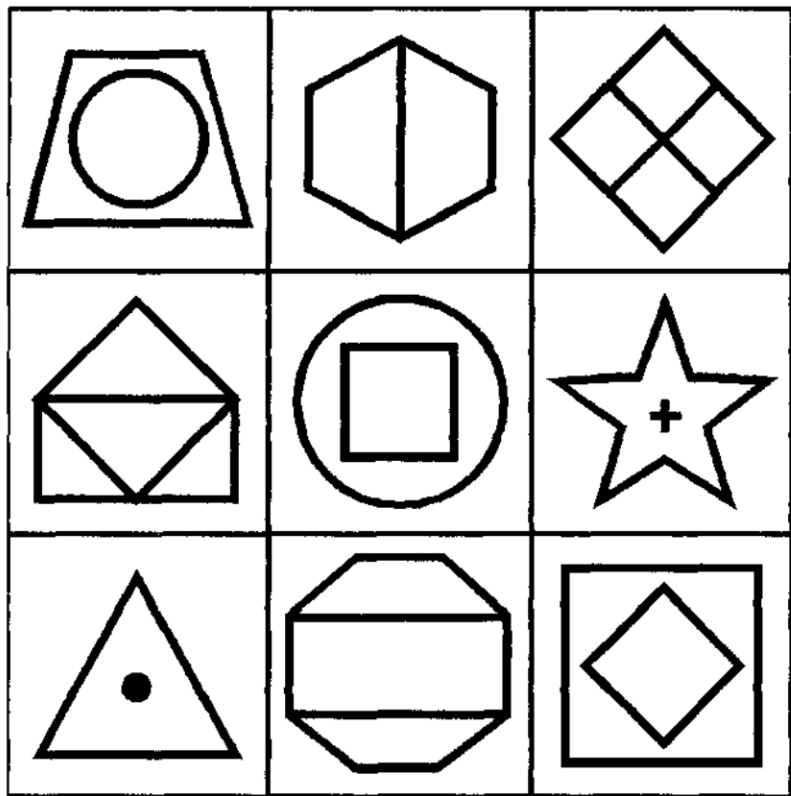
Оцінка результатів:

Дуже високий результат - дев’ять фігур упізнані правильно.

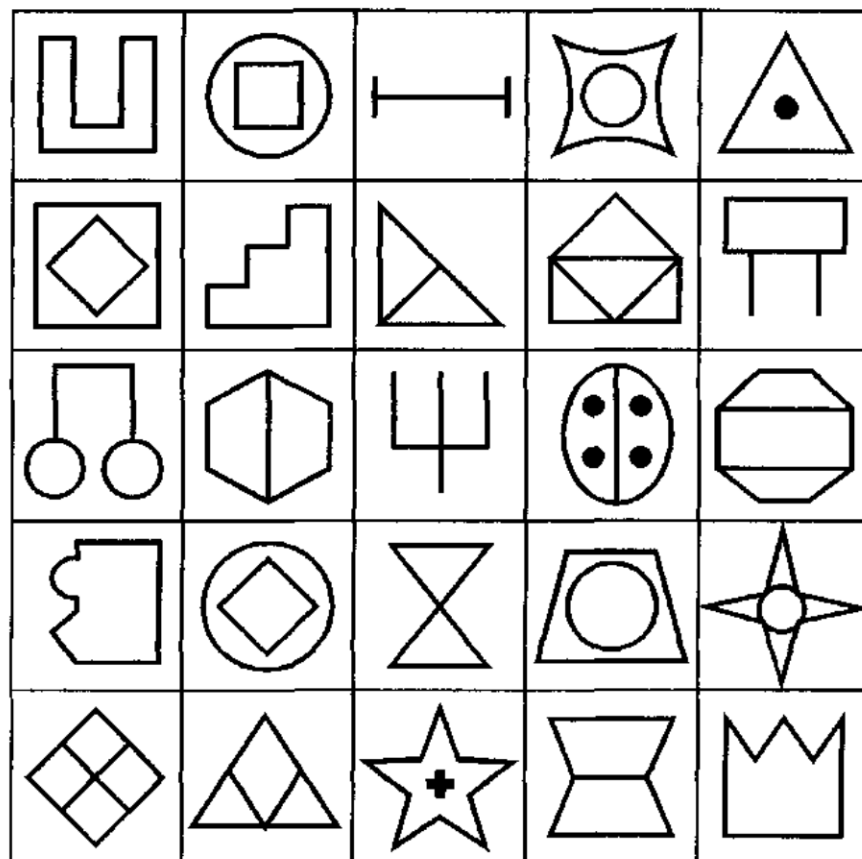
Норма - 7- 8 фігур (для 7 років).

Низька норма - 6 фігур (для 7 років, для 6 років - норма).

Низький результат - менше шести фігур.

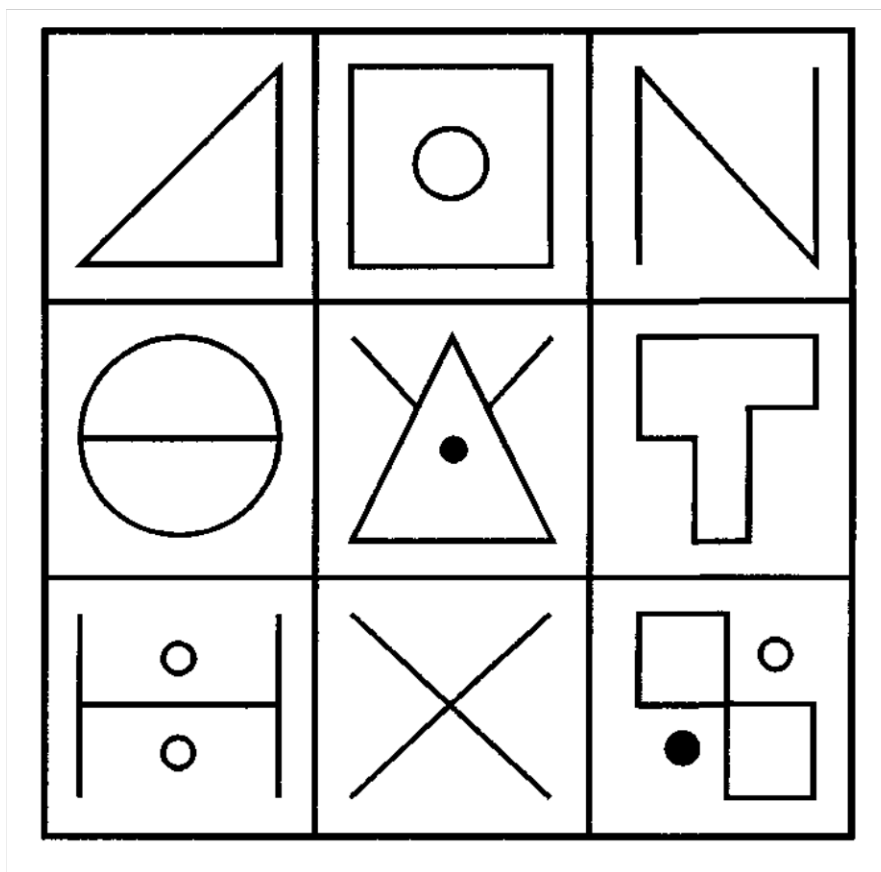


Форма А. Таблиця 1.

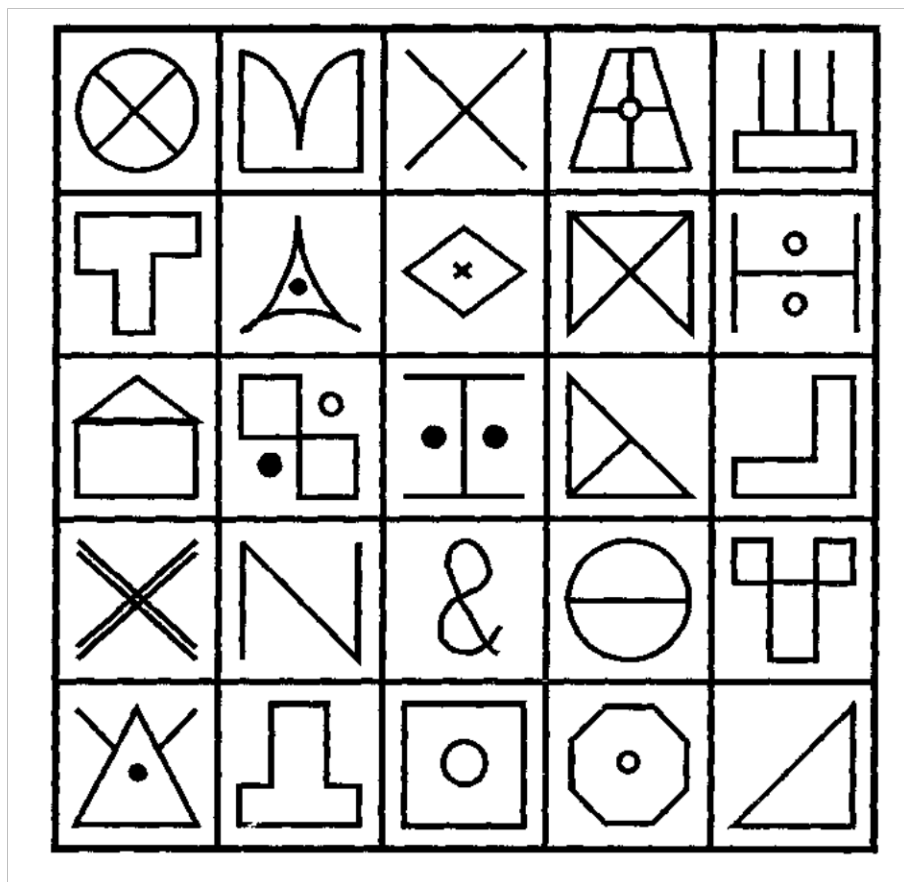


Таблиця 2

Форма В. Таблиця 1.



Таблиця 2



ТЕСТ «ЗАПАМ'ЯТАЙ 10 СЛІВ»

З. М. Істоміної

Мета: Діагностика слухової вербальної пам'яті.

Матеріал: 10 слів, не пов'язаних одне з одним за змістом.

Тест має три форми – А, Б і В. Для дітей 5 років використовуйте лише форми А і В.

Слова до тесту форми А: *груша, око, лев, береза, чобіт, окуляри, диван, лелека, чашка, ранець.*

Слова до тесту форми Б: *яблуко, ніс, слон, дуб, лампа, голка, книга, машина, ворона, молоток.*

Слова до тесту форми В: *сіно, стіл, ворона, зошит, комп'ютер, конструктор, годинник, картина, човен, яблуко.*

Добираючи слова самостійно, потрібно слідкувати за тим, щоб вони називали знайомі дітям предмети і не були пов'язані за змістом.

Слова до тесту: яблуко, ніс, слон, дуб, лампа, голка, книга, машина, ворона, молоток.

Добираючи слова самостійно, потрібно слідкувати за тим, щоб слова називали знайомі дітям предмети, не були пов'язані за змістом, були односкладові чи двоскладові.

Слова слід вимовляти не поспішаючи, в одному темпі. Після того як ви голосно і виразно прочитали слово, зробіть паузу на 1-2 секунди і лише після неї вимовте наступне слово, зробіть паузу на 1-2 секунди і лише після неї вимовте наступне слово. Зверніть увагу, як дитина слухає слова, чи намагається їх запам'ятати, як часто відволікається. Не варто у цю хвилину робити їй зауваження. Після проведення тесту результати спостережень можуть допомогти вам проаналізувати, що перешкоджало, а що допомагало дитині під час запам'ятовування слів.

Повторне тестування бажано проводити не раніше, ніж через 2-3 місяці. Відповіді дитини фіксуйте в протоколі.

Інструкція

Послухай уважно слова, які я прочитаю, і постарайся їх запам'ятати. Після того, як закінчу їх читати, ти назвеш ті слова, які запам'ятав.

Оцінювання результатів

Показник для реєстрації: кількість правильно відтворених слів (незалежно від їх послідовності). За кожне правильно відтворене слово нараховується 1 бал.

Максимальний результат – 10 балів.

Високий рівень – 6 - 10 балів.

Середній рівень – 4 - 5 балів.

Низький рівень – 1 - 3 бали.

МЕТОДИКА «ГРАФІЧНИЙ ДИКТАНТ» Д. ЕЛЬКОНІНА

Мета: Вивчення рівня розвитку довільності регуляції діяльності, вміння

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

уважно слухати і точно виконувати найпростіші вказівки дорослого, самостійно діяти, правильно відтворювати на аркуші паперу напрямок лінії. Завдання дає змогу виявити змогу дитини орієнтуватися у своїй роботі на зразок, точно його скопіювати, виявляє особливості розвитку довільної уваги, просторового сприйняття, сенсомоторної координації та тонкої моторики руки.

(Максимальна кількість балів – 2)

Тест має дві форми – А і Б. Перше тестування проводять за формою А, друге – за формою Б.

В подальшому ці форми можна чергувати. Кожне повторне тестування (починаючи з другого) бажано проводити щомісяця.

Матеріал: ручка або олівець. Аркуш із зошита в клітинку, на якому попередньо проставлені 3 крапки у лівій його частині. Вони знаходяться одна під одною на відстані 5-7 клітинок між ними. Від лівого краю аркуша вони віддалені на 2-3 клітинки.

Інструкція для дорослого:

Завдання дитини полягає в тому, щоб, починаючи з вказаних крапок, спершу намалювати візерунок, який їй повідомлять під час диктанта, а потім продовжити малювання цього візерунку самостійно. Для кожної крапки диктують окремий візерунок. Тому виходить три диктанти. Дитині наголошують на тому, що під час малювання не можна відривати олівець від паперу.

Інструкція для дитини:

Форма А

Диктант №1.

Постав олівець на верхню крапку і не відривай його від аркуша, поки не накреслиш той візерунок, який я тобі продиктую. Увага!

Почали: одна клітинка вгору, одна – вправо (дитина пересуває олівець на одну клітинку вгору, потім повертає рух вправо), одна клітинка вниз, одна – вправо, одна – вгору, одна – вправо, одна – вниз...

Тепер продовжуй креслити самостійно точнісінько такий самий візерунок. А потім покажеш, що у тебе вийде.

Диктант №2.

Постав олівець на другу крапку, починай креслити: одна клітинка вгору, дві клітинки – вправо, одна – вгору, одна – вправо, одна – вниз, дві – вправо, одна – вниз, одна – вправо, одна – вгору, дві – вправо, одна – вгору, одна – вправо, одна – вниз, дві – вправо, одна – вниз, одна – вправо...

Далі продовжуй креслити точнісінько такий самий візерунок самостійно.

Диктант №3.

Постав олівець на третю крапку і кресли: одна клітинка вниз, одна – вправо, одна – вниз, дві клітинки вправо, одна вгору, одна – вправо, одна – вгору, три клітинки вправо, одна – вниз, одна – вправо, одна – вниз, дві – вправо, одна – вгору, одна – вправо, одна – вгору, три – вправо, одна – вниз, одна – вправо, одна – вниз, дві – вправо... Далі продовжуй креслити точнісінько такий самий візерунок самостійно.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Інструкція для дитини:

Форма Б

Диктант №1.

Постав олівець на верхню крапку і не відривай його від аркуша, поки не накреслиш той візерунок, який я тобі продиктую. Увага! Почали: одна клітинка вправо, одна вгору (дитина пересуває олівець на одну клітинку вправо, потім повертає рух вгору), дві клітинки вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вверх, дві - вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вверх, дві — вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вверх...Тепер продовжуй креслити самостійно точнісінько такий самий візерунок.

Диктант №2.

Постав олівець на другу крапку, починай креслити: дві клітинки вгору, одна — вправо, одна — вгору, дві — вправо, одна — вниз, одна — вправо, дві вниз, одна — вправо, дві — вгору, одна — вправо, одна — вгору, дві — вправо, одна — вниз, одна вправо, дві — вниз... Далі продовжуй креслити точнісінько такий самий візерунок самостійно.

Постав олівець на третю крапку і кресли: одна клітинка вниз, одна — вправо, одна — вгору, одної— вправо, дві — вгору, одна — вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вгору, одна — вправо, дві — вниз, одна — вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вгору, одна — вправо, дві — вгору, одна — вправо, одна — вниз, одна — вправо, одна — вгору, одна — вправо, дві — вниз.

Оцінювання результатів:

Показники для реєстрації: кількість допущених помилок і наявність самостійно зображених ідентичних фігур. Помилковим вважається лише той елемент (лінія), який не відповідає певному місцю в диктанті (наприклад, в диктанті «одна — вгору», а дитина накреслив «одна — вниз»). Якщо дитина в якомусь місці помилилася, але після помилки далі виконала диктант правильно, то, незважаючи на те, що весь візерунок спотворився, їй зараховується лише одна помилка.

5 балів — в трьох диктантах не зроблено жодної помилки і є хоча б одна ідентична фігура, зображена дитиною самостійно (після диктанту).

4 бали — допущено 1-2 помилки.

3 бали — допущено 3-4 помилки.

2 бали — більше, ніж 4 помилки, але менше, ніж половина усіх елементів.

1 бал — помилок більше, ніж правильно виконаних елементів.

ПЕРЕВІРКА ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ

(варіант тесту Кондратенко Л.О.)

Мета: Діагностика рівня розвитку фонематичних умінь, визначення рівня розвитку слухово-вимовних умінь.

(Максимальна кількість балів: завдання №1 — 3; завдання №2 — 4)

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Експериментатор пропонує дитині: «Давай пограємося у школу: ти будеш учителем, а я учнем». Отримавши згоду, продовжує: «Я буду повторювати яке-небудь слово, а якщо зіб'юся, зроблю помилку і ти почуєш інше слово, відразу - раз - долонькою по столу, ось так (показує). Цим ти начебто покажеш мені на мою помилку. А далі назвеш те слово, яке я сказала помилково.

Якщо ж буду називати тільки те слово, яке ми вибрали, то, коли я закінчу, ти скажеш: «Все правильно.» Отже, слухай: «Стіл, стіл, вікно». Почувши «вікно» учень стукає долонею по столу і говорить: «Ви сказали «вікно». Переконавшись, що завдання зрозуміле, екзаменатор переходить до іспиту. Якщо дитина не зрозуміла завдання, то слід продовжувати гру, використовуючи фонематичне схожі слова до повного розуміння суті роботи.

Іспит включає чотири завдання.

1. Рама, рама, рама, рама, лама, рама, рама, рама, рама.

Поріг, поріг, поріг, поріг, політ, поріг, поріг, поріг, поріг.

Рампа, рампа, рампа, рампа, рампа, рампа, лампа, рампа.

2. Коса, коса, коса, коса, коса, коза, коса, коса, коса, коса.

Сірка, сірка, сірка, зірка, сірка, сірка, сірка, сірка, сірка.

Світ, світ, світ, світ, світ, світ, світ, світ, цвіт, світ.

Ситий, ситий, ситий, ситий, шитий, ситий, ситий, ситий.

3. Шар, шар, шар, шар, шар, шар, шар, шар, жар, шар, шар, шар.

Пошити, пошити, пошити, пошити, пожити, пошити, пошити.

Шашка, шашка, шашка, шашка, чашка, шашка, шашка, шашка.

Шукати, шукати, сукати, шукати, шукати, шукати, шукати.

4. Гора, гора, гора, гора, гора, кора, гора, гора, гора, гора, гора.

Гірка, гірка, гірка, гірка, гірка, гірка, зірка, гірка.

Голос, голос, голос, голос, колос, голос, голос, голос.

Догодити, догодити, догодити, доходити, догодити, догодити.

Якщо за дещо пришвидшеного темпу промовляння (1 слово за 1 сек.) дитина не змогла виявити «зайве» слово чи припустилася помилки, то через 1-2 наступних завдання треба знову повернутися до нього ряду, повторивши його в повільнішому темпі (1 слово за 1,5 сек.).

Шкала оцінок

Система оцінювання у цьому тесті має суттєву особливість: а одного боку, вища оцінка (3 бали) виставляється лише за бездоганного виконання всіх чотирьох завдань; з другого боку, не має значення, в скількох завданнях вихованець припустився тієї чи іншої помилки - в одному чи чотирьох.

Якщо наявні помилки, то оцінка за виконання тесту виставляється по тому завданню, яке виконане найгірше (тобто помилки, допущені в декількох завданнях, не додаються).

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Використовується чотирибальна шкала оцінок:

0 балів – якщо хоча б в одному завданні дитина не змогла правильно помітити «зайве» слово навіть під час повторного, з уповільненим темпом зачитування;

1 бал – помітила «зайве» слово лише під час повторення ряду в уповільненому темпі;

2 бали – помітила «зайве» слово за звичайного темпу, але відразу не стукнула долонею по столу, «зайве» слово назвала лише після прослуховування всього ряду;

3 бали – в усіх завданнях з першого пред'явлення вчасно стукнула долонею по столу і правильно назвала «зайве» слово.

Шкала ця застосовується як до тестування шестирічок, так і до семирічок. Адже сам по собі вік мало впливає на розвиток даної здібності.

Її рівень визначається за такими єдиними критеріями:

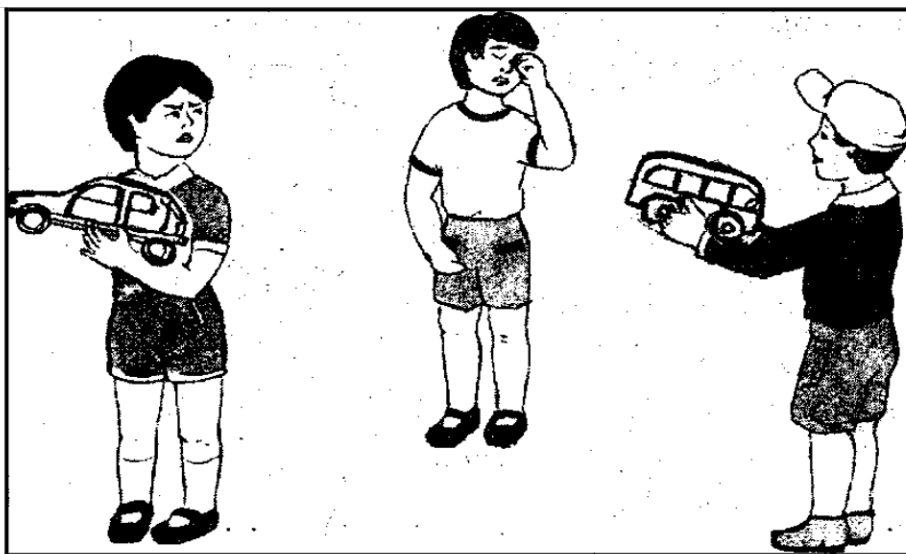
Кількість отриманих балів	Рівень розвитку фонематичного слуху
0	низький
1-2	Середній
3	високий

ТЕСТ «У ЧОМУ ПОМИЛИВСЯ ХУДОЖНИК»

Мета: Діагностика сталості уваги.

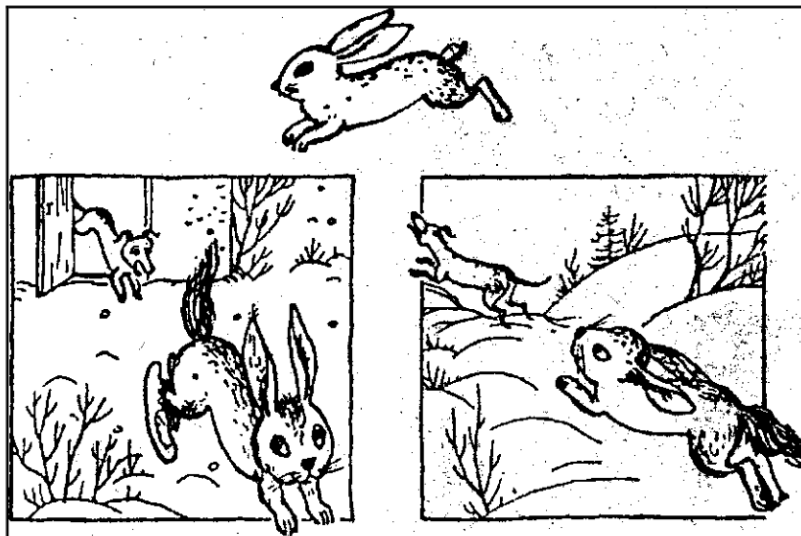
(Максимальна кількість балів – 3) Пропонується дітям із 3,5–4 років.

Мета дослідження. Виявлення розуміння змісту і сенсу сюжетних картинок, здібності на основі аналізу і синтезу зробити прості узагальнення, виділити зв'язки, зрозуміти почуття людей за їх мімікою і жестами. Емоційна реакція на безглуздість в зображенні (сміх, посмішка, здивування). Визначення запасу уявлень про оточуючий світ.

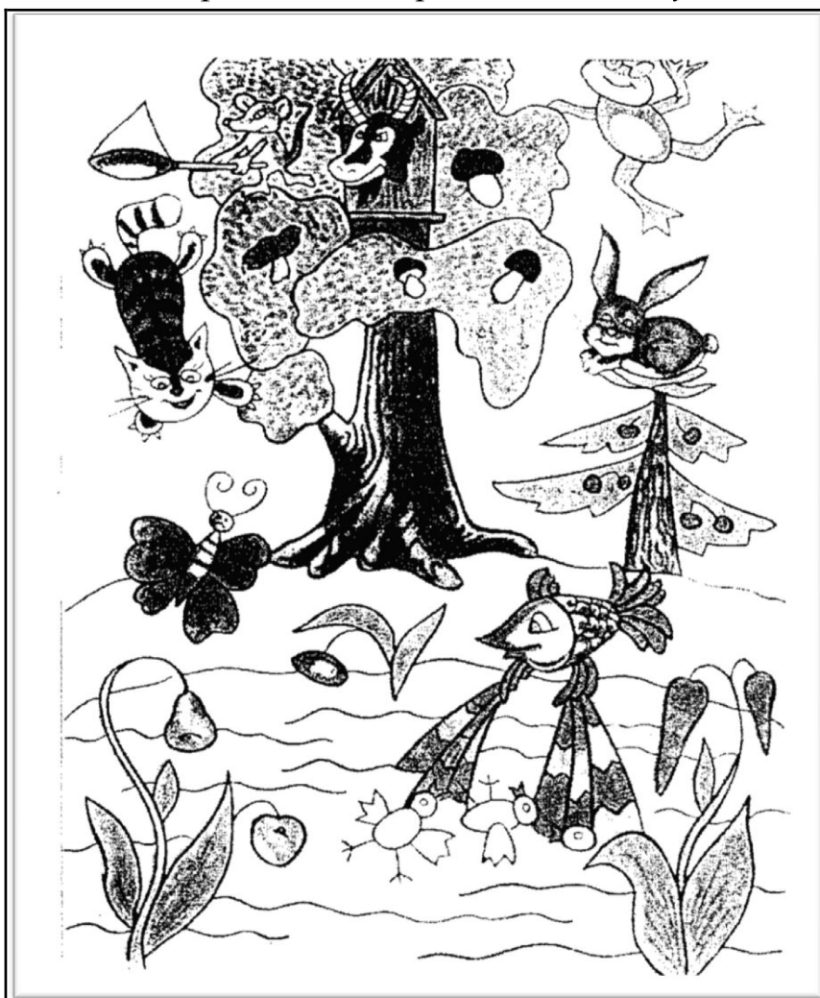


Мал. 2.6. Картинка з прихованим значенням

Устаткування. Картинка з прихованим значенням (мал. 2.6);
картинки із зображенням безглуздостей (мал. 2.7, 2.8).



Мал. 2.8. Картинка із зображенням безглуздостей



Мал. 2.7. Картинка із зображенням безглуздостей

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Процедура виконання. Перед дитиною кладуть першу картинку.

Інструкція. Подивися і скажи; що тут відбулося (мал. 2.6).

Можуть бути поставлені додаткові питання: Чому плаче хлопчик? Хто забрав у нього машинку? Покажи, який хлопчик тобі більше подобається, чому? (або Який хлопчик добріший?).

Другу і третю картинку (мал. 2.7 і 2.8) кладуть перед дитиною без коментарів. Дається 1-2 хв. на розгляд (дослідник стежить за емоційними проявами). Якщо з боку дитини немає якої-небудь реакції, то її запитують: «Що переплутав художник?» При роботі з першою картинкою діти відразу сприймають дитину, яка плаче, але для розуміння причини сліз потрібні навідні запитання, після чого вірно оцінюють вчинки хлопчиків. Але до 3,5–4-х років ще бідний словниковий запас, зв'язну розповідь вони дають до 4,5–5 років.

У роботі з безглуздостями – виражені емоційні реакції (сміх, репліки: «Так не буває»). Наголошується активність розгляду.

ТЕСТ ДЛЯ БАТЬКІВ «ЧИ ГОТОВА ВАША ДИТИНА ДО ШКОЛИ?»

1. Чи хоче ваша дитина йти до школи?
2. Чи думає ваша дитина про те, що у школі вона багато дізнається й навчатися буде цікаво?
3. Чи може ваша дитина самостійно сидіти над якоюсь справою, яка потребує зосередженості впродовж 30 хвилин (наприклад, збирати конструктор)?
4. Чи ваша дитина у присутності незнайомих анітрохи не соромиться?
5. Чи вміє ваша дитина складати розповіді за картинкою не коротші, ніж із п'яти речень?
6. Чи може ваша дитина розповісти напам'ять кілька віршів?
7. Чи вміє вона відміняти іменники за числами?
8. Чи вміє ваша дитина читати по складах або цілими словами?
9. Чи вміє ваша дитина рахувати до 10 і назад?
10. Чи може вона розв'язувати прості задачі на віднімання й додавання одиниці?
11. Чи правильно, що ваша дитина має тверду руку?
12. Чи любить вона малювати і розфарбовувати картинки?
13. Чи може ваша дитина користуватися ножицями і клеєм (наприклад, робити аплікації)?
14. Чи може вона зібрати пазли з п'яти частин за хвилину?
15. Чи знає дитина назви диких і свійських тварин?
16. Чи може вона узагальнювати поняття (наприклад, назвати одним словом овочі: помідори, морква, цибуля)?
17. Чи любить ваша дитина самостійно працювати — малювати, збирати мозаїку тощо?

18. Чи може вона розуміти і точно виконувати словесні інструкції?

Результати тестування залежать від кількості позитивних відповідей на запитання тесту. Отже, якщо їх:

15–18 – дитина готова йти до школи. Ви не дарма з нею працювали, а шкільні труднощі, якщо і виникнуть, можна легко подолати;

10–14 – ви на правильному шляху, дитина багато чого навчилася, а запитання, на які ви відповіли «ні», підкажуть вам, над чим іще потрібно попрацювати;

9 і менше – почитайте спеціальну літературу, постарайтеся приділяти більше часу заняттям з дитиною і зверніть увагу на те, чого вона не вміє. Результати можуть вас розчарувати. Але пам'ятайте, що всі ми — учні у школі життя. Дитина не народжується першокласником, готовність до школи — це комплекс здібностей, що піддаються корекції.

Результати можуть бути й не зовсім радісними. Та слід пам'ятати, що всі ми – учні в школі життя. Дитина не народжується першокласником. Готовність до школи – це комплекс здібностей, що піддаються вправам. Вправи, завдання, ігри, що вибрали для розвитку дитини, легко і весело можна виконувати з мамою, папою, бабусею, дідусем, старшим братом чи сестрою – всі ми, хто має вільний час і бажання займатись з меншими.

Але слід пам'ятати декілька простих правил:

- Заняття повинні бути добровільними;
- Проводьте їх не більше 35 хвилин;
- Не пропонуйте завдання, коли дитина перевтомилася;
- Намагайтесь, щоб заняття з дитиною мали регулярний характер.

Треба намагатися створити здоровий настрій у дитини перед школою. Настрій, за якого дитина прагнула б до знань і була впевнена в тому, що вона обов'язково оволодіє ними.

Поняття «готовності до школи» закріпилось в педагогічній психології порівняно недавно. Це зумовлено появою зразу декількох варіантів вступу дошкільнят в шкільне життя – шести чи семи років, по трьох чи чотирьохрічній програмі навчання в початковій школі, а також відносна свобода шкіл при виборі програми навчання в початковій школі, так як і при виборі дітей. Це зробило актуальним завдання розробки окремих критеріїв, за котрими для кожного учня персонально повинні вирішуватись питання, приймати його до школи чи ні та по якій програмі навчати. Для визначення цього кола проблем і було введено загальне поняття «готовності до школи». Готовність дитини до навчання в школі визначає лікар дитячих дошкільних закладів або дитячої лікарні, виходячи з медичних і психофізіологічних критеріїв. Психофізіологічні обстеження дають можливість виявити в дітей відставання функцій, потрібних для навчання в школі: моторики, аналітичних і синтетичних функцій кори головного мозку за тестами.

ТЕСТ «ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ»

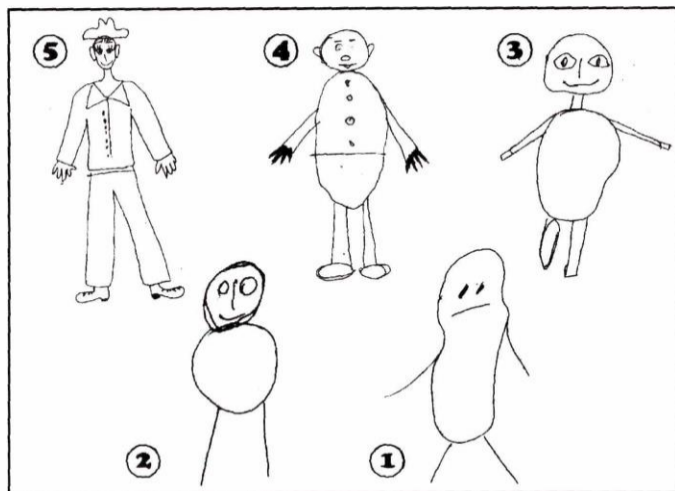
ТЕСТ КЕРНА-ЙРАСЕКА (СУБТЕСТ 1 «МАЛЮВАННЯ ЛЮДИНИ»)

Мета: визначити певні інтелектуальні та психомоторні здібності.

Хід проведення. Дитині пропонується аркуш паперу і простий олівець. Далі експериментатор просить дитину намалювати людину, чоловіка. Допомога не надається, можна заохочувати дитину, якщо вона не наважується розпочати малювання. Намальоване зображення людини оцінюється, визначається рівень розвитку психомоторики та готовності до шкільного навчання.

Інструкція для дитини. «Намалюй, будь ласка, людину, чоловіка, дядька. так, як ти вмієш».

Оцінювання результатів: Для визначення рівня сформованості психомоторики та готовності до шкільного навчання, намальоване дитиною зображення людини порівнюється із зразком та характеристикою виконання завдання, після чого.



Зразок виконання:

Оцінювання результатів

Характеристика виконання завдання	Бали	Рівень розвитку психомоторики
Намальовані голова, шия, тулуб, кінцівки з пальцями. На голові волосся чи капелюх, ніс, очі, рот. Присутні ознаки одягу.	5	Високий рівень
Синтетичний спосіб зображення (окремо намальована голова, тулуб, кінцівки). Допускається відсутність трьох частин тіла: ший, волосся, одного пальця. Проте не повинна бути відсутня якась частина обличчя.	4	
Намальована голова, тулуб; кінцівки двома лініями. Відсутні вуха, волосся, пальці, ступні.	3	Середній рівень
Примітивний малюнок голова з тулубом. Кінцівки зображені однією лінією.	2	Низький рівень
Каракулі	1	

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Субтест 2 «Копіювання письмових літер»

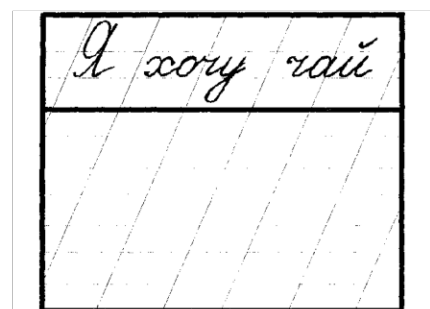
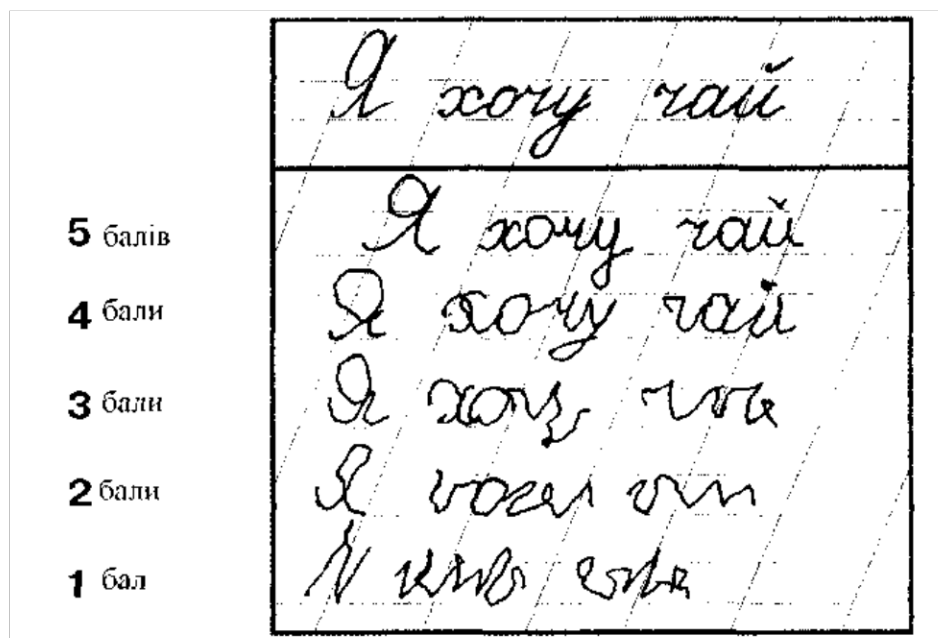
Мета: оцінити здібності до наслідування і витонченої координації рухів.

Матеріал: ручка або олівець, бланк, на якому написані слова гри «Я хочу чай».

Інструкція для дорослого: Покажіть дитині написаний текст і зачитайте інструкцію. Якщо під час виконання завдання дитина не розрахує довжину граfi і третє слово у неї не буде поміщатися в рядку, слід підказати їй, що можна написати нижче або важче.

Інструкція для дитини: Подивися, тут щось написано. Гарненько придивися, як це написано і напиши теж сам.

Зразок виконання:



Оцінювання результатів:

Характеристика виконання завдання	Бали	Рівень розвитку психомоторики
Імітація, яку можна прочитати. Літери можуть бути більшими у 2 рази, ніж ті, що на зразку (але не більше). Літери утворюють три слова. Речення відхилене від горизонтальної лінії не більше, ніж на 30 градусів.	5	Високий рівень
Речення можна прочитати. Розмір літер і дотримання горизонтальної лінії не враховуються.	4	
Помітне розділення напису як мінімум на дві частини. Можна зрозуміти хоча б чотири літери зі зразка.	3	Середній рівень
Із зразком співпадають хоча б дві літери. Відтворений зразок все ще утворює рядок напису.	2	Низький рівень
Каракулі.	1	

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Субтест 3 «Копіювання групи крапок»

Мета: дослідити зорово-моторну координацію та вираженість витонченої координації рухів

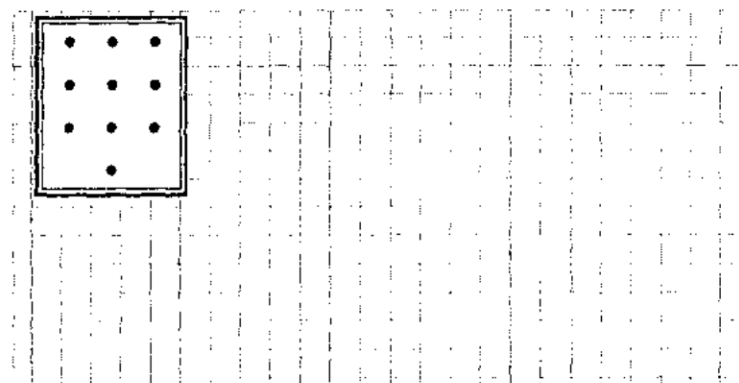
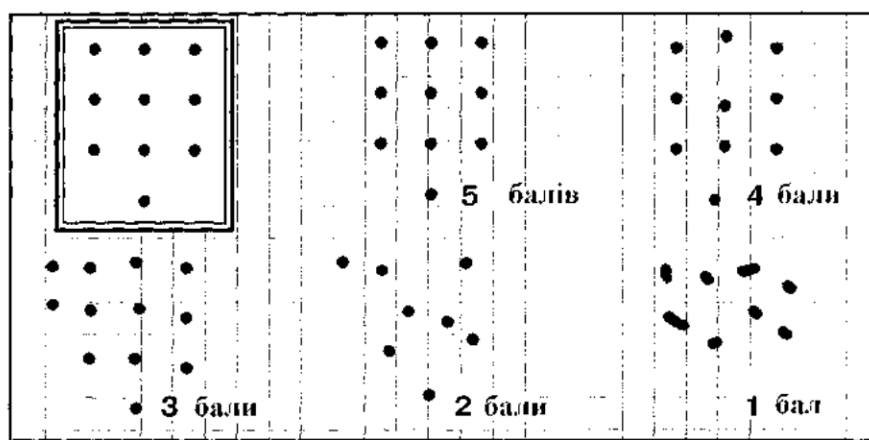
Обладнання: Бланк тесту і ручка або олівець.

Методика проведення: Дитині пропонують намалювати такі самі крапки, як на зразку праворуч в неї.

Інструкція для дорослого: Покажіть дитині малюнок і зачитайте інструкцію.

Інструкція для дитини: Тут намальовані точки. Спробуй намалювати їх так само.

Зразок виконання:



Оцінка результатів:

Характеристика виконання завдання	Бали	Рівень розвитку психомоторики
Докладне відтворення зразка. Одна точка може виходити за межі стовпчика або рядка. Допустиме зменшення зразка – не більше, ніж у півтора рази	5	Високий рівень
Кількість і розміщення точок повинні відповідати зразковій. Не більше, ніж три точки можуть бути відхилені на 0,5 ширини пробілу між рядками чи стовпчиками	4	

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Малюнок в цілому відповідає зразкові, не відхиляючись по висоті і ширині більше, ніж у два рази. Кількість точок може не відповідати зразкові, але їх має бути не більше 20 і не менше 7.	3	Середній рівень
Контур рисунка не відповідає зразкові, але все ж складається з точок. Розміри і кількість точок на рисунку можна не враховувати. Інші зображення, наприклад, лінії, не допускаються.	2	
Каракулі.	1	

Психологічна готовність дитини до школи характеризується у першу чергу рівнем розумового розвитку.

Бланк тестових завдань за методикою Керна-Ірасека

Ім'я, прізвище дитини

Вік дитини _____

Стать _____

Дата обстеження

№ з/п	Завдання	Бали
1	Малюнок чоловічої фігури	
2	Копіювання речення	
3	Копіювання крапочок	
Загальна сума:		

Висновки та рекомендації

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Опитувальник Керна-Ірасека

Мета: виявити загальний рівень мислення, кругозір, розвиток соціальних якостей.

Вік досліджуваного: 6 – 7 років.

Інструкція. Проводиться у вигляді бесіди «питання-відповідь». Завдання може звучати так: «Зараз я буду задавати питання, а ти постарайся відповісти на них». Якщо дитині важко відразу відповісти на питання, можна допомогти їй декількома навідними питаннями. Відповіді фіксуються в балах, потім сумуються.

Питання	Оцінювання
Яка тварина більше – кінь чи собака?	Кінь = 0 балів; неправильна відповідь = -5 балів
Вранці ми снідаємо, а вдень ...	Обідаємо, їмо суп, м'ясо = 0; вечеряємо, спимо, інші неправильні відповіді = -3 бали
Вдень світло, а вночі ..	Темно = 0; неправильна відповідь = -4
Небо блакитне, а трава ...	Зелена = 0; неправильна відповідь = -4
Черешні, груші, сливи, яблука – це що?	Фрукти = 1; неправильна відповідь = -1
Чому раніше, ніж пройде поїзд, опускається шлагбаум?	Щоб поїзд не зіткнувся з автомобілем; щоб ніхто не постраждав і т.д. = 0; неправильна відповідь = -1
Що таке Київ, Одеса, Львів? (Назвати будь-які міста)	Міста = 1; станції = 0; неправильна відповідь = -1
Котра година? (Показати на годиннику, справжньому чи іграшковому)	Правильно названо = 4; названо тільки цілу годину або чверть години = 3; не знає годин = 0
Маленька корова – теля, маленька собака – ..., маленька овечка – ...?	Щеня, ягня = 4; тільки одна правильна відповідь = 0; неправильна відповідь = -1
Собака більше схожа на курку або кішку? Чим? Що у них спільного?	На кішку, тому що у них по 4 ноги, шерсть, хвіст, пазурі (досить одної подібності) = 0; на кішку без пояснення = -1 на курку = -3
Чому у всіх автомобілях гальма?	Вказано дві причини: гальмувати з гори, зупинятися, уникати зіткнення і так далі = 1; одна причина = 0; неправильна відповідь = -1
Чим схожі один на одного молоток і сокира?	Дві загальні ознаки: вони з дерева і заліза, це інструменти, ними можна забивати цвяхи, у них є рукоятки і т.д. = 3; одна ознака = 2; неправильна відповідь = 0
Чим схожі один на одного кішка і білка?	Визначення, що це тварини або приведення двох спільних ознак: у них 4 лапи, хвости, шерсть, вони можуть лазити по деревах і т.д. = 3; одна ознака = 2; неправильна відповідь = 0

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Чим відрізняються цвях і гвинт? Як би ти пізнав їх, якби вони лежали перед тобою на столі?	У гвинта нарізка (різьба –закручена лінія навколо) = 3; гвинт вкручується, а цвях забивається або у гвинта є гайка = 2; неправильна відповідь = 0
Футбол, стрибки у висоту, теніс, плавання – це ...	Спорт (фізкультура) = 3; ігри (вправи, гімнастика, змагання) = 2; неправильна відповідь = 0
Які ти знаєш транспортні засоби?	Три наземних транспортних засоби + літак, корабель = 4; тільки три наземних транспортних засоби чи повний перелік з літаком, кораблем, але тільки після пояснення, що транспорт – те, на чому можна пересуватися = 2; неправильна відповідь = 0
Чим відрізняється стара людина від молоді? Яка між ними різниця?	Три ознаки (сиве волосся, відсутність волосся, зморшки, погано бачить, часто хворіє і т.д.) = 4; одна або дві відмінності = 2; неправильна відповідь (у нього палиця, він курить ...) = 0
Чому люди займаються спортом?	З двох причин (щоб бути здоровими, загартованими, щоб не були товстими і т.д.) = 4; одна причина = 2; неправильна відповідь (щоб щось вміти, щоб заробити гроші і т.д.) = 0
Чому це погано, коли хтось відхиляється від роботи?	Інші повинні працювати за нього (або інший вираз того, що хтось несе збиток внаслідок цього) = 4; він ледачий, мало заробляє, не може нічого купити = 2; неправильна відповідь = 0
Чому на лист потрібно наклеювати марку?	Так платять за пересилання цього листа = 5; той хто отримає, повинен був би заплатити штраф = 2; неправильна відповідь = 0

Підсумовуємо бали:

- сума + 24 і вище – високий вербальний інтелект (кругозір).
- сума від + 14 до 23 – вище середнього.
- сума від 0 до + 13 – середній показник вербального інтелекту.
- від -1 до – 10 – нижче середнього.
- від - 11 і менше – низький показник.

Якщо показник вербального інтелекту низький або нижче середнього, необхідно додаткове обстеження нервово-психічного розвитку дитини.

Бланк опитувальника Керна-Ірасека

Ім'я, прізвище _____
Вік дитини _____
Стать _____

Питання	Відповідь дитини	Бали
Яка тварина більше – кінь чи собака?		
Вранці ми снідаємо, а вдень ...		
Вдень світло, а вночі ...		
Небо блакитне, а трава ...		
Черешні, груші, сливи, яблука –це що?		
Чому раніше, ніж пройде поїзд, опускається шлагбаум?		
Що таке Київ, Одеса, Львів? (Назвати будь-які міста)		
Котра година? (Показати на годиннику, справжньому чи іграшковому)		
Маленька корова – це теля, маленька собака – це ..., маленька овечка – це ...?		
Собака більше схожа на курку або кішку? Чим? Що у них спільного?		
Чому у всіх автомобілях гальма?		
Чим схожі один на одного молоток і сокира?		
Чим схожі один на одного кішка і білка?		
Чим відрізняються цвях і гвинт? Як би ти пізнав їх, якби вони лежали перед тобою на столі?		
Футбол, стрибки у висоту, теніс, плавання – це ...		
Які ти знаєш транспортні засоби?		
Чим відрізняється стара людина від молодшої? Яка між ними різниця?		
Чому люди займаються спортом?		
Чому це погано, коли хтось відхиляється від роботи?		
Чому на лист потрібно наклеювати марку?		
Загальна сума балів		

Висновки та рекомендації

ТЕСТ «РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК»

Цей тест складається з питань, які даються майбутнім першокласникам.

1. Чи хочеш ти йти до школи? Чому?
2. Як ти готуєшся до школи?
3. Що тобі більше подобається в школі?
4. Де тобі більше подобається в школі чи дитячому садку?
5. Чи хочеш ти стати вчителем?
6. Чому кожна дитина повинна вчитись?
7. Якби тобі запропонували відкласти вступ до школи на деякий час, ти б згодився?
8. На який час ти хотів би мати «відпустку» – на місяць, тиждень, рік чи більше від шкільних занять?

Якщо дитина позитивно відповідає на якусь кількість запитань дається рівень готовності її до навчання в школі.

ОРІЄНТОВНИЙ ДІАГНОСТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ СПІВБЕСІДИ З ДИТИНОЮ ПІД ЧАС ПРИЙОМУ ДО 1-ГО КЛАСУ

БЕСІДА ПСИХОЛОГА З ДИТИНОЮ

Мета: виявлення загальної поінформованості (прізвище, імена батьків, домашня адреса, вік і день народження) дитини, особливостей її взаємодії з незнайомими дорослими, особливостей поведінки в ситуації випробування.

Бесіда проходить у режимі індивідуального діалогу психолога та дитини.

а) Завдання психолога полягає не стільки у з'ясуванні даних, що дублюються запитаннями батьківської анкети, скільки у встановленні контакту з дитиною. Відповіді дитини максимально детально фіксуються прямо під час бесіди. За цими відповідями можна якісно оцінити рівень загальної поінформованості дитини, а також специфіку її мовлення, що може знадобитися у наданні рекомендацій батькам для подальшої підготовки дитини до школи.

ЛОГОПЕДИЧНИЙ ТЕСТ

Мета: У загальному вигляді оцінити особливості звуковимови і фонематичного слуху (уміння робити звукобуквений аналіз).

Тест складається з двох частин.

Частина І.

Психолог вимовляє по складах слово, наприклад: «со-ба-ка», супроводжуючи кожен склад плеском у долоні, а потім просить дитину зробити те саме із запропонованими словами

Частина ІІ.

«Назви перший і останній звуки в словах». Слова підібрані таким чином: у першому слові перший і останній звуки приголосні; у другому: перший – приголосний, останній голосний; у третьому: перший – голосний, останній – приголосний; у четвертому – обидва звуки голосні.

б) Виявлення особливостей внутрішньої позиції школяра. Бесіда про школу.

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ЗРІЛОСТІ ДИТИНИ

Мета: визначити біологічний вік дитини

а) Пропорції тіла і темпи росту.

Це найпростіший, але приблизний спосіб оцінювання біологічної зрілості. Як критерії використовуються не просто показники росту і ваги дитини, а, насамперед, пропорції тіла, що враховують співвідношення окремих його частин – голови, тулуба, кінцівок. Більш точне уявлення про ступінь біологічного дозрівання організму дають показники зміни пропорцій тіла в період так званих росткових стрибків. Так у дошкільному віці (5–6 років) діти переживають напівзростовий стрибок, що є суттєвим показником зрілості організму.

Щоб дізнатися, чи пройшла дитина цей важливий етап, використовують філіппінський тест. Попросіть дитину дістати правою рукою ліве вухо, провівши

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

руку над головою. Успішність виконання дитиною цього завдання показує ступінь сформованості її кістяка, нервової системи, здатність головного мозку сприймати і переробляти інформацію. Фізіологами і гігієністами встановлено, що коли дитина починає відвідувати школу до того, як у неї пройшов напівзростовий стрибок, це негативно позначається на її здоров'ї, особливо на психічному, і рідко приносить успіхи у навчанні.

1. Вимірюйте зріст і вагу дитини протягом року раз на 3 місяці. Визначте динаміку. Це допоможе вам стежити за гармонійністю її фізичного розвитку.

Ви можете самостійно розрахувати, яким має бути зріст Вашої дитини. Для цього використовуйте формулу для визначення зросту дітей (від 2 до 15 років):

$$100 + 6 * (n - 4), \text{ де } n - \text{вік дитини.}$$

2. Для орієнтованого оцінювання маси дитини можна використовувати такі обчислення:

Дитина зі зростом 125 см має масу тіла 25 кг. Отже, на кожні 5 см понад «середні» 125 см до 25 кг додавайте 3 кг.

3. Вимірюйте обвід грудей вашої дитини на початку і наприкінці року, порівнюйте отримані дані із середніми показниками, використовуючи формулу

$$63 - 1,5 * (10 - n), \text{ де } n - \text{вік дитини.}$$

4. Намастіть стопу дитини олією. Поставте ногу на аркуш паперу. У випадку плоскостопості на аркуші залишиться повний відбиток стопи.

ФІЛІППІНСЬКИЙ ТЕСТ

Мета: визначити ступінь розвитку кістяка, рівень дозрівання нервової системи, здатність головного мозку сприймати і переробляти інформацію.

Попросіть дитину дістати правою рукою ліве вухо, провівши руку над головою. Успішність виконання цього завдання дитиною показує ступінь розвитку кістяка, рівень дозрівання нервової системи, здатність головного мозку сприймати і переробляти інформацію. Фізіологами і гігієністами встановлено, що коли дитина починає відвідувати школу до того, як у неї пройшов напівзростовий стрибок, це негативно позначається на її здоров'ї, особливо на психічному, і рідко приносить успіхи в навчанні.

Філіппінський тест проводиться таким чином: дитина стоїть рівно, закидає руку через маківку голови, намагається дістати пальцями правої руки до лівого вуха або лівої руки – до правого вуха. Голова утримується прямо.

Суть тесту полягає у визначенні початку напівзростового стрибка у дітей внаслідок інтенсивного росту опорно-рухового апарату та мозкових структур центральної нервової системи. Адже відомо, що відповідні структурні зміни організму дитини є передумовою успішної адаптації до навчання.

Оцінка результатів. 1 бал – рука дістає до протилежного вуха, 2 бали – не дістає.

КІСТКОВА ЗРІЛІСТЬ

Мета: оцінити ступінь окостеніння кістяка лівої руки дитини

Окостеніння кістяка проходить через певні послідовні стадії. Це більш точний спосіб визначення біологічного дозрівання. Зазвичай перевіряють ступінь окостеніння кістяка лівої руки дитини таким чином: їй пропонують покласти руку на стіл долонею вниз і по черзі піднімати пальці над столом, не відриваючи кисті від поверхні. Після цього.

Виконати наступне завдання: повторити за дорослим двома руками вправи «Перемога» і «Ріжки».

«Перемога» – стиснути в кулак усі пальці, крім вказівного і середнього.

«Ріжки» – стиснути в кулак усі пальці, крім вказівного і мізинця. Запропонуйте дитині виконати ці вправи до 5 разів по черзі. Якщо стадії окостеніння проходять нормально, дитина впорається з цим завданням досить легко. У випадках утруднення визначення кісткового віку необхідно звернутися за допомогою до фахівців. Зробити рентгенограму кисті і зап'ястка лівої руки, одержати необхідну консультацію.

ЗУБНА ЗРІЛІСТЬ

Мета: оцінити зубну зрілість дитини.

Молочні. А потім постійні зуби з'являються у людини у певному порядку. Якщо підрахувати кількість зубів, що прорізалися (або змінилися), і співставити цю величину зі стандартами, можна оцінити так звану зубну зрілість.

Зубну зрілість є сенс визначати у 2 роки (чи з'явилися всі молочні зуби) і у 6 років (коли відбувається зміна молочних зубів на постійні). Достатньою для початку систематичного навчання у школі, вважається зміна чотирьох молочних зубів.

ТЕСТ «РУКИ»

(за М.Безруких, С.Єфімовою)

Мета: визначити зрілість кори головного мозку – функціонування тім'яно-потиличних відділів дитини.

Сядьте за столик навпроти дитини. Попросіть її простягнути вам одну руку. Закрийте від неї своєю рукою долоню і пальці простягнутої руки. Іншою рукою доторкніться до пальців цієї руки дитини. Попросіть її показати на іншій руці той палець, що ви торкаєте.

Вікові нормативи: трирічна дитина правильно визначає великий палець; п'ятирічна дитина розрізняє великий палець і мізинець; шестирічна дитина вільно розрізняє великий палець, мізинець і вказівний.

ЗАВДАННЯ 1

Зміст завдання: співвіднесення фігур різної форми з ідентичними, які потрібно скласти з двох частин.

Перед дитиною кладеться дошка із заглибленнями чи площинні зображення

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

та висипаються на стіл фігурки і дається **інструкція**: «Знайди потрібні фігурки та розклади їх усі на свої місця».

Дитина, **готова** до шкільного навчання, це завдання виконує без допомоги на рівні зорового орієнтування: спочатку розглядає фігурки, шляхом зорового порівняння знаходить відповідні та вкладає в отвори чи накладає на площинні зображення. Можливі окремі проби під час диференціації найбільш схожих фігур.

Дитина **не готова** до шкільного навчання, якщо вона виконує завдання шляхом багатьох проб, робить помилки, примірюючи не тільки схожі фігури, але й такі, що дуже відрізняються за формою, потребує зразка виконання та вказівок, які спрямовують її практичні дії. Це завдання досить легке, тому навіть тривалі паузи в орієнтуванні, виборі адекватної фігури, невпевнені дії є ознакою недостатньо сформованої довільності перцептивних дій.

ЗАВДАННЯ 2

Зміст завдання: відтворення площинного зображення фігури з окремих її частин. Це завдання складніше від попереднього: фігура, яку потрібно відтворити, містить більшу кількість деталей, при цьому дитині пропонують не лише основні деталі, необхідні для викладання «кораблика», але й зайві, подібні до основних.

Стимульний матеріал: два однакові кораблики, вирізані з картону чи пластику, один з яких суцільний, а другий розкреслений на деталі, і набір деталей. П'ять з них (основні) ідентичні складовим кораблика (човник, два вітрила – прямокутні трикутники, щогла, прапорець з двома зубцями) і п'ять лише схожі на них (щогла тонша, вітрила – гострокутний трикутник та прямокутний меншого розміру, прапорець більшого розміру).

Хід дослідження: перед дитиною кладеться не розкреслений «кораблик» і всі деталі. Вона добирає потрібні з них і складає «кораблик», ідентичний зразку. В разі невдачі їй пропонується розкреслений на окремі деталі зразок кораблика з тим же самим завданням. В міру необхідності надається допомога.

Інструкція: «Розглянь добре цей кораблик і фігурки, які лежать поруч. З них добери ті, з яких можна скласти такий самий кораблик, і склади його».

Готова до навчання дитина самостійно викладає кораблик шляхом візуального порівняння деталей із зразком або примірює до нього окремі деталі. Можливе конструювання і за розкресленим зразком, який дається дитині, якщо вона не може успішно скористатися суцільним. Але при цьому вона повинна демонструвати здатність орієнтуватися у схемі, якою є розкреслений зразок, і відповідно діяти: добирати деталі, співвідносити їх між собою, вибирати потрібний ракурс.

Ознакою **неготовності** дитини до навчання є неспроможність відтворити фігуру за цілісним зразком, а також недостатнє орієнтування в схемі, якою є розкреслене зображення фігури (її демонстрація мало поліпшує результати відтворення зразка), невміння точно добирати необхідні деталі, значні труднощі з вибором ракурсу. Усе це не дозволяє дитині без суттєвої допомоги виконати завдання і свідчить про недостатню сформованість перцептивного аналізу і

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

порівняння (нездатність побачити ідентичність форм). Це означає суттєве відставання розвитку дитячого мислення від вікової норми, оскільки мисленнєві дії на перцептивному рівні (у плані сприймання) передують формуванню наочно-образних дій і в старшому дошкільному віці уже повинні бути сформованими. Актуальним стає формування на їх основі словесно-логічних мисленнєвих дій. Невміння скласти фігуру, відповідну даному віку складності, з окремих частин свідчить про бідність, неточність просторових уявлень дитини, що негативно позначиться на формуванні математичних уявлень, графічних навичок.

Наступні три завдання (№ 3, № 4, № 5) різної складності спрямовані на вивчення здатності дитини узагальнювати змістовний матеріал з опорою на наочність. Об'єднує їх те, що у всіх випадках потрібно виділити певну суттєву ознаку для групування. Здійснити це дитина може, лише маючи необхідні знання, які вона здобуває спонтанно, спілкуючись з дорослими, однолітками чи у процесі цілеспрямованого навчання в дошкільному закладі.

ЗАВДАННЯ 3

Зміст завдання: утворення пар предметів за функціональними знаками.

Стимульний матеріал: на довгій смужці розміщено ряд малюнків.

На окремих картках дано малюнки, кожен з яких функціонально пов'язаний з певним зображенням на довгій смужці.

Хід дослідження: перед дитиною викладається довга смужка із зображеннями і в довільному порядку кладуться окремі картки та дається **інструкція:** розглянути малюнки. До кожного малюнка на довгій смужці підходить один з тих, що намальовані на окремих картках. Їх потрібно знайти і поєднати: підкласти малюнки на маленьких картках до малюнків на довгій смужці та пояснити, чому так потрібно було їх розкласти.

Дане завдання є найпростішим з названої групи і **готова до навчання дитина** повинна виконувати його без будь-яких труднощів: самостійно утворювати пари та пояснювати свої дії. Можливі окремі помилки, які дитина сама виправляє.

Неготові до навчання діти мають особливості перебігу процесу виконання завдання: не зразу встановлюють принцип поєднання пар зображень (функціональну ознаку як спільну), діють інтуїтивно-практичним шляхом, добираючи найбільш відомі з досвіду пари (наприклад: молоток і цвяхи) і лише поступово, а часом з допомогою, усвідомлюють спосіб дії. Недостатність його усвідомлення часто позначається і на якості звіту: замість пояснення функціонального зв'язку (наприклад: заєць їсть моркву) діти просто називають обидва предмети (заєць і морква). Кращим є варіант пояснення, в якому вказується ситуативна близькість предметів («до рюкзака – книжку»), але в ній також відсутня доказовість – не обґрунтовується зв'язок речей.

ЗАВДАННЯ 4

Зміст завдання: утворення пар зображень предметів за родовими ознаками.

Хід дослідження: перед дитиною викладається довга смужка із зображеннями і в довільному порядку кладуться окремі картки та дається **інструкція:** розглянути малюнки та до кожного з тих, що на довгій смужці, підкласти малюнок на окремій картці так, щоб їх можна було назвати одним словом. Після виконання завдання дитині пропонується пояснити свої дії: «Чому так потрібно було покласти малюнки?»

Як бачимо, це завдання і способом подання матеріалу, і інструкцією та формальним способом виконання (підкласти одні зображення до інших) дуже подібне до попереднього. Проте зміст його інший і полягає у встановленні родових зв'язків між парами. Трудність його для дитини виявляється в необхідності переключитися на новий принцип узагальнення (з функціонального на родовий).

Готові до навчання діти в одних випадках зразу знаходять новий правильний спосіб групування, в інших — вони, починаючи діяти старим способом (утворювати пари за функціональними зв'язками), далі знаходять його невідповідність, і це стає поштовхом до знаходження адекватного способу дії. Якісно різним може бути і звіт. Одні діти володіють родовими поняттями і самотійно називають ними більшість утворених пар (найчастіше — одяг, взуття, овочі, тварини, меблі). Інші діти, хоч практично не менш успішно утворюють родові пари, але не володіють узагальнюючими поняттями. Такі поняття у дітей дошкільного віку є результатом цілеспрямованого навчання в дошкільному закладі чи спонтанно засвоюються у відповідному культурному середовищі. Діти, які спеціально не навчались, можуть узагальнюючих слів не знати. Проте достатній інтелектуальний розвиток дає їм можливість побачити логіку зв'язків між предметами і пояснити її (наприклад, не знаючи слова «транспорт», дитина говорить «це потрібно, щоб людей перевозити»).

Неготові до навчання діти мають великі труднощі в переході до нового способу дії. Це пов'язано з інтелектуальною пасивністю, поверховістю їхнього мислення: вони самотійно не шукають нового принципу групування і з легкістю застосовують уже використаний раніше. Численних помилок діти самотійно не знаходять. Допомога у вигляді актуалізації узагальнюючих слів (як можна назвати ці предмети одним словом? Чи можна назвати ці предмети одним словом?), часто виявляється неефективною: пояснення залишаються функціональними або ситуативними. Розгорнутіша допомога, розрахована на актуалізацію пасивного словника («знайди овочі, меблі» і тощо), виявляє пасивне володіння заданими узагальнюючими поняттями.

ЗАВДАННЯ 5

Зміст завдання: класифікація множини зображень. На відміну від двох попередніх завдань, це завдання є складнішим, оскільки виконуючи його,

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

потрібно виявити спільну ознаку у більшій кількості зображень. Це вимагає глибшого і різнобічнішого аналізу ознак об'єктів для виділення підстави поділу їх на групи.

Стимульний матеріал: десять окремих карток, на яких зображені сюжетні малюнки, де діти виконують різні дії. На п'яти з них зображено дітей, що бавляться, на інших — що працюють.

Хід дослідження: перед дитиною довільно розкладаються малюнки та дається **інструкція:** розглянути картки і поділити їх на дві групи так, щоб у кожній з цих груп малюнки чимось підходили один до одного. Пояснити, чому утворені саме такі групи. Якщо дитина не може самостійно виконати завдання, їй надається допомога.

Готові до навчання діти здебільшого самостійно виконують це завдання після більш чи менш тривалої паузи, необхідної для різнобічного аналізу зображених ситуацій, і пояснюють підставу виконаної класифікації: «Тут діти граються, а тут працюють». Бувають випадки, коли дитина не одразу знаходить правильну основу для групування. При цьому можна спостерігати процес її пошуків. Наприклад, вона намагається утворити дві групи, в одній з яких зображені хлопчики, а в другій дівчата. Такий поділ неможливий, і дитина сама помічає помилку чи на неї вказує психолог. Якщо і далі продовжуються безуспішні проби, то можна їй надати допомогу в початку поділу: в один бік кладуться дві картки, на яких зображені діти, що працюють, а в інший — що граються. При цьому підстава поділу не коментується, її дитина повинна побачити сама. Тепер це завдання для неї полегшене, бо створюються умови для порівняння двох груп, до того ж зменшена кількість об'єктів для аналізу. Це дозволяє їй успішно виконати завдання.

Неготові до навчання діти мають значні труднощі в розв'язанні цього завдання, які виявляються в непродуктивному пошуку ознаки для поділу, втрачають поставлене перед ними завдання, наприклад, ділять картки не на дві групи, а по дві, утворюючи таким чином п'ять груп без виділення спільної ознаки. У випадках поділу на дві групи вони роблять помилки, які самостійно не виправляють. Описані вище форми допомоги виявляються неефективними. Тому виникає потреба допомоги в актуалізації ключових слів (граються — не граються, працюють). Для цього порівнюються малюнки, які представляють протилежні групи: демонструється окремий малюнок, наприклад, хлопчик лікує ведмедика, і ставиться запитання: «Що робить хлопчик?». Якщо дитина одразу не говорить, що хлопчик грається, а відповідає: «Лікує ведмедика», то запитують: «Чи справді хлопчик — лікар?», і таким чином домагаються актуалізації необхідного ключового слова «грається», що забезпечує алгоритм узагальнення. Лише після такої розгорнутої допомоги дітям вдається здійснити правильний поділ, часто не зовсім усвідомлений, що виявляється в особливостях звіту: називається лише одна з груп, замість одного узагальнюючого слова «граються» чи «працюють», послідовно називаються конкретні дії.

ЗАВДАННЯ 6

Зміст завдання: класифікація геометричних фігур: трикратне групування тих самих геометричних фігур, які мають три ознаки. Необхідність тричі самостійно змінювати суттєву ознаку для узагальнення, відволікаючись від двох несуттєвих, ставить високі вимоги до гнучкості мислення, яка є свідченням високого рівня сформованості мисленнєвих операцій, їх довільності, усвідомленості. Тому завдання вважається одним із складних.

Стимульний матеріал: вісім фігур, що відрізняються за кольором (2 кольори), за формою (2 форми), за величиною (більші і менші).

Хід дослідження: перед дитиною розкладаються всі фігури та дається **інструкція:** розкласти їх на дві купки так, щоб у кожній були чимось схожі. У разі успішного поділу дитина заохочується схвальною оцінкою. Далі їй пропонується пояснити, чому фігури поділені саме так. Потім перед нею ставиться нове завдання: поділити фігури так само на дві групи, але іншим способом. Після успішного його виконання дитині формулюється третє завдання: ще раз поділити фігури на дві групи уже третім способом.

Серед **готових** до шкільного навчання дітей шестилітнього віку певна частина може виконати поділ фігур усіма трьома способами. Проте на такий рівень виконання завдання у цьому віці не можна орієнтуватися. Усі діти цієї категорії самостійно спроможні поділити фігури на дві групи одним, рідше – двома способами. Для повного виконання завдання вони потребують допомоги. Допомога може бути такою:

1) порівняння фігур з метою актуалізації нової ознаки: дитині демонструються дві фігури, що відрізняються однією ознакою, яку треба виявити, наприклад, два великих квадрати різного кольору, і питають, чим вони відрізняються. Після того, як дитина назве ознаку, демонстровані фігури змішуються з усіма іншими і, не акцентуючи уваги на щойно актуалізованій ознаці, їй пропонується виконати поділ;

2) зразок виконання: визначаються дві групи поділу – в кожную сторону кладеться по одній фігурі і пропонується продовжити розкладання.

Скориставшись цими видами допомоги, дитина повинна не тільки виконати практичний поділ фігур, але й назвати суттєві ознаки, за якими здійснювався поділ, наприклад, «тут усі блакитні, а тут – рожеві» або «тут усі великі, а тут – маленькі». При цьому зауважимо, що кожний наступний поділ відбувається з більшими труднощами, ніж попередній. Так, якщо для другого поділу буває достатньо порівняння фігур, то для третього найчастіше застосовується зразок.

Неготові до навчання діти здатні самостійно здійснити класифікацію геометричних фігур за якоюсь однією ознакою. Типовим для них є виражені труднощі у виборі нової підстави для поділу. Тому, отримавши завдання розкласти фігури іншим способом, вони, як правило, інертно повторюють перший спосіб розкладання або ділять фігури не на дві, а на чотири групи, що є результатом мисленнєвої операції порівняння, а не узагальнення. Це свідчить про недостатній рівень сформованості операції абстрагування суттєвої ознаки від

несуттєвих для кожного окремого способу поділу фігур. Слабкість абстрагування та не усвідомлення спільної ознаки для групи фігур заважають дитині у виборі нової підстави групування. Це зумовлює недостатню гнучкість її мислення. Тому для **неготових** до навчання дітей бувають неефективними описані вище види допомоги. Їм властиве недостатнє усвідомлення принципу класифікації, якщо навіть завдання з допомогою дорослого виконано успішно: замість називання узагальнюючої ознаки (рожеві-блакитні, квадрати-круги, великі-маленькі) діти без системи послідовно називають ознаки, які ними безпосередньо сприймаються.

ЗАВДАННЯ 7

Зміст завдання: інтерпретація серій сюжетних малюнків: розкриття причиново-наслідкових зв'язків у наочно зображених ситуаціях та знаходження схожого в їх змісті.

Розуміння змісту малюнків пред'являє високі вимоги до різних психічних функцій і властивостей особистості дитини. Тому під час роботи з малюнком виявляються, по-перше, особливості уваги дитини: стійкість, переключення, довільність; по-друге, сформованість процесу сприймання тобто здатність впізнавати предмети, по-різному зображені в просторі, різноманітні форми, розміри, кольори, рухи; по-третє, загальна обізнаність дитини – її знання про предмети і явища, зображені на малюнку. Одержання цих відомостей має певну самостійну цінність, однак особливого значення набуває розкриття смислових зв'язків між подіями і вчинками персонажів. В тому, як дитина буде розповідь за малюнками чи відповідає на запитання, з'ясовуються особливості її мовленнєвого розвитку: лексична наповнюваність словника, граматична правильність оформлення висловлювань, активність мовлення (самостійність висловлювань чи завдяки стимуляції).

Стимульний матеріал: дві серії малюнків (по чотири в кожній серії, зафіксовані на планшеті) під умовною назвою «Жабка», «Зайчик».

Хід дослідження: дитині демонструються послідовно серії малюнків та дається інструкція: розглянути їх і пояснити, що сталося. Після інтерпретації подій, зображених в окремій серії, дитині ставиться запитання: «Якою виявилась жабка (зайчик)?». Відповідь на це запитання вимагає узагальненого розуміння сюжету. Після з'ясування змісту обох серій малюнків дитині ставиться додаткове завдання, яке вимагає ще ширшого узагальнення: «Чи є щось схоже в двох розповідях за малюнками?».

Готові до навчання діти повинні повністю самостійно розкрити зміст серій малюнків, побудувати невеличку розповідь. Вона може бути розгорнутою чи стислою, але відображати розуміння дитиною логіки подій. Деякі діти мають певні труднощі у побудові зв'язної розповіді, проте вони успішно відповідають на послідовно поставлені запитання, тим самим демонструючи добре розуміння змісту малюнків. Вони успішно знаходять спільне в змісті серій малюнків, демонструючи здатність до узагальнення.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Неготові до навчання діти мають помітні труднощі в розумінні змісту серій малюнків. У них виявляється збідненість знань та уявлень про навколишній світ: вони не знають зображених персонажів (наприклад, не знають лелеки, того, що він їсть жаб), інших предметів, зображених на малюнках. Це ускладнює встановлення відповідних причиново-наслідкових зв'язків. Деякі діти не вміють послідовно розглядати малюнки, самостійно зорієнтуватися в зображеннях, об'єднати їх єдиним змістом. Тому психологи доводиться розглядати малюнки разом з дитиною: виділяти й аналізувати окремі сюжетні ситуації, прослідковувати за діями персонажів на окремих малюнках, повідомляти дитині недостатні знання, пояснювати значущі для розкриття змісту зображеного деталі. Усе це зумовлює труднощі узагальнення змісту двох серій малюнків: дитина заявляє про несхожість зображених ситуацій чи знаходить схожість в несуттєвому. Проте бувають випадки, коли після розгорнутої допомоги у розумінні серій малюнків, діти успішно узагальнюють їх зміст. В таких випадках демонструється достатня функція узагальнення при недосконалості процесів сприймання і збідненості знань та уявлень про навколишній світ, що і вимагає відповідної допомоги.

У дітей з названими недоліками розуміння змісту серій малюнків звичайно виявляється недостатнім і розвиток мовлення: вони не можуть побудувати зв'язну розповідь, відповіді на запитання скупі, помітна бідність словника, часто трапляються аграматизми.

ЗАВДАННЯ 8

Зміст завдання: розуміння змісту оповідання: розкриття причиново-наслідкових зв'язків в оповіданні з підтекстом. Порівняно з попереднім це завдання складніше. Якщо під час розуміння змісту малюнків у дитини є опора на наочне зображення, то в процесі розуміння розповіді їй доводиться оперувати виключно словесним матеріалом: певними поняттями, уявленнями, що виникають на основі сприймання словесного повідомлення.

Хід дослідження: дитині читається чи дослівно розповідається оповідання. Після цього їй ставиться запитання на розуміння підтексту. Якщо відповідь на перше запитання виявляє недостатнє розуміння підтексту, ставляться інші запитання: допомога полягає в тому, щоб підвести її до розуміння підтексту.

Готові до шкільного навчання діти, під час інтерпретації оповідання, насамперед, виявляють достатні знання та уявлення про його персонажів і тому дають відповіді, в яких розкривається розуміння підтексту. Мовленнєве оформлення може бути різним. Одні діти самостійно розгортають міркування, демонструючи здатність побудувати зв'язне висловлювання. У інших дітей мовлення обмежується короткими правильними відповідями на запитання.

Неготові до навчання діти мають труднощі, насамперед, в розумінні підтексту оповідання, що пов'язано з обмеженими знаннями, збідненістю життєвого досвіду, поганою його актуалізацією. Тому потрібна буває система навідних запитань. Іноді через недостатню концентрацію уваги та недоліки запам'ятовування діти не можуть сприйняти в повному обсязі текст і потрібне

його повторення. Ці недоліки уваги та пам'яті можуть бути серйозною перешкодою до успішного навчання. Звичайно такі діти мають труднощі в мовленнєвому оформленні міркування, їх висловлювання однослівні, аграматичні.

ЗАВДАННЯ 9

Зміст завдання: визначення взаємозворотності відношень між величинами та розміщенням предметів у просторі. З'ясовується сформованість словесно-логічного мислення в процесі встановлення протилежних до даних відношень між величинами і розміщенням предметів у просторі без опори на наочність.

Стимульний матеріал: судження, що послідовно висловлюються психологом, наприклад:

1) олівець коротший від лінійки;

Хід дослідження: психолог висловлює судження та просить дитину висловити протилежне.

Інструкція: слухай уважно, щоб відповісти на запитання. Я говорю: «Олівець коротший від лінійки, а лінійка від олівця?» І так далі. У випадках, коли дитина не може відповісти, висловлюється розгорнуте міркування: «Якщо олівець коротший від лінійки, то лінійка ...» Іноді буває потрібний зразок відповіді у вигляді розгорнутого першого судження. Дитина повинна скористатися ним для побудови наступних суджень.

Дане завдання є досить складним для дітей шестилітнього віку, у яких словесно-логічне мислення перебуває у процесі становлення. Тому неповне виконання цього завдання не може свідчити про **неготовність** дитини до шкільного навчання. Показовим є використання допомоги у процесі удосконалення відповіді-судження.

Готові до навчання діти з високим рівнем розвитку можуть виконувати завдання самостійно у повному обсязі. Значній частині буває достатньо допомоги у вигляді розгорнутого судження, наприклад: «Якщо лінійка довша від олівця, то як сказати, який тоді олівець?» Якщо дитина не встановлює відношення, можна дати їй зразок виконання: «Якщо лінійка довша від олівця, то олівець коротший від лінійки». Далі дитині пропонується самостійно визначити інші відношення.

Готова до навчання дитина повинна скористатися наданими видами допомоги і далі самостійно встановити відношення. Під час визначення відношень вважається задовільним вживання неточного поняття, наприклад, замість «вищий – нижчий», «важчий – легший», «довший – коротший» вживається «більший-менший», що свідчить про розуміння взаємної оберненості відношень.

Неготові до навчання діти мають недостатньо сформовані уявлення про відношення між величинами і особливо просторові (два останніх завдання). Тому їм потрібна допомога до визначення кожного відношення. При цьому діти неточно вживають поняття. Значна частина **неготових до навчання дітей** це завдання не виконує.

ЗАВДАННЯ 10

Зміст завдання: з'ясування математичних уявлень дітей: виконання дитиною ряду математичних операцій - відтворення числового ряду, встановлення кількісних відношень, рахункові операції та розв'язання елементарної задачі.

Стимульний матеріал: лічильні палички чи натуральні об'єкти (гудзики, горіхи, квасоля та ін.).

Хід дослідження: дитині пропонується ряд математичних завдань з інструкцією, наприклад: поклади в одну купку сім паличок (горішків, квасолин), а в другу – п'ять. Скажи, де більше? На скільки більше? Зроби так, щоб у обох купках було порівну;

Готові до навчання діти повинні легко рахувати до десяти в прямому, оберненому порядку та від заданого числа. Вони також повинні самостійно утворювати задані множини та визначати кількісні відношення між ними (більше – менше, на скільки більше – менше, однаково). Окремі діти можуть мати труднощі у визначенні відношення «на скільки більше – менше». Проте вони повинні успішно скористатися допомогою у вигляді запитання: «Скільки потрібно забрати паличок, щоб стало порівну?» Діти також повинні самостійно розв'язувати задачі на одну дію на додавання та віднімання в межах шести.

Неготові до навчання діти натуральний ряд чисел відтворюють механічно. Про це свідчить нездатність дитини полічити від заданого числа в прямому і оберненому порядку. Вони не виконують завдання на встановлення кількісних відношень між множинами натуральних об'єктів, особливо під час з'ясування кількісного відношення «на скільки більше». При цьому допомога виявляється неефективною. Діти терплять труднощі в розумінні умови задачі. Окремі з них можуть розв'язувати задачу із залученням наочності.

ЗАВДАННЯ 11

Зміст завдання: відтворення трьох заданих візерунків за зразками. У методиці використані графічні зображення з відомої методики Д.Б. Ельконіна «Графічний диктант». Завдання спрямоване на виявлення умінь орієнтуватися на зразок та точно скопіювати його, а також на з'ясування сформованості довільної уваги, зорово-моторної координації та регуляції власних дій. Усі ці уміння становлять основу здатності дитини виконувати завдання, наближені до навчальних.

Стимульний матеріал: на аркуші паперу в клітинку дано по дві ланки трьох візерунків: Візерунки послідовно пред'являються дитині за такою інструкцією: «Розглянь візерунок та продовж його».

Готові до навчання діти повинні правильно відтворити ритм візерунка, дотримуючись клітинок. Допускається 1-2 помилки, які дитина виправляє, продовжуючи далі правильно відтворювати візерунок. Ознакою високої навчованості є поліпшення відтворення візерунків від першого до третього.

Неготові до навчання діти мають великі труднощі в дотриманні клітинок,

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

порушуючи тим самим розмір візерунка, та роблять численні помилки у відтворенні його ланок, не виявляють тенденції до поліпшення результатів роботи.

МЕТОДИКА «ДРІБНІ РУХИ»

Визначити рівень розвитку дрібних рухів можна за допомогою завдання «їзда по доріжці».

Перевіряючий пропонує дитині «проїхати по доріжці», з'єднавши лінії зображення машини і будинку. Дитині потрібно пояснити, що вона повинна проводити лінію, не відриваючи олівця від паперу. Інструкція звучить так: «Ти водій. Тобі треба проїхати до цього будиночка. Ти поїдеш ось так (на малюнку зразка психолог показує, як треба «їхати по доріжці»). Олівець увесь час повинен рухатися на папері, інакше вийде, що машина злетіла, як літак. Їдь акуратно, щоб машина не з'їхала з дороги».

Оцінка результатів.

Результат оцінюється як **високий**, якщо виходів за межі доріжки немає, олівець відривається від паперу не більше трьох разів, немає порушення ліній, описаних нижче. Результат оцінюється як **низький**, якщо є 3 і більше виходів за межі доріжки, навіть коли виходів немає, результат оцінюється як «низький», якщо в малюнку із зображенням людини чи завдання «їзда по доріжці» спостерігаються яскраво виражені порушення лінії:

- а) нерівна доріжка, «тремтяча лінія»;
- б) дуже слабка, майже невидима лінія;
- в) з дуже сильним натиском, який рве папір;
- г) з багаторазовим наведенням на одному й тому ж місці.

У проміжних випадках результат оцінюється як **середній**.

Якщо дитина олівець тримає в лівій руці, то це треба відзначити в примітках протоколу обстеження, щоб надалі враховувати в процесі навчання. Однак ліворукість не є показником низького розвитку руху, переучувати не слід: це може викликати підвищену збудливість і заїкуватість.

ЗАВДАННЯ 12

ПРОГРЕСИВНІ МАТРИЦІ РАВЕНА

За допомогою цього тесту вивчається рівень розвитку аналітико-синтетичних умінь.

Інструкція: Дитині надається можливість розглянути матеріал, а потім пропонується знайти вирізаний із килима шматочок (тренувальні задачі № 1, 2) і пояснюються виконання завдання. Далі діти виконують роботу самостійно.

ЗАВДАННЯ 13

МАЛЮНОК ЛЮДИНИ

Дитині пропонують намалювати людину якомога краще. Якщо дитина говорить, що не вміє малювати, треба її підбадьорити, пояснити, що в цьому віці

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

всі діти не дуже добре малюють, але все одно кожен малюнок по-своєму цікавий. При затятій відмові можна запитати: «Що в людини є?» і після відповіді «голова» - запропонувати намалювати голову – і так далі всі перераховані частини тіла. Наприкінці обов'язково запитати: «Ти намалював усе, що потрібно?»

Оцінка результатів

При оцінці намальованої людини враховується: 1. наявність основних частин, наявність другорядних деталей, спосіб зображення рук, ніг. 2. малюнок оцінюється як **високий** рівень, якщо у наявності всі сім основних частин і не менше трьох другорядних деталей, руки, ноги мають товщину. Малюнок оцінюється як **низький** рівень, якщо зображено п'ять чи менше основних частин незалежно від наявності додаткових деталей і від способу зображення рук, ніг. У проміжних варіантах малюнок оцінюється як **середній** рівень.

Загальні висновки

Висновок про **готовність чи неготовність** дитини до навчання в школі не може бути зробленим за результатами виконання одного-двох навіть найскладніших завдань, оскільки тут є висока ймовірність випадковості. Крім того, ніяке окреме завдання не може виявити всіх необхідних для навчання сторін психічного розвитку дитини. Тому дуже важливо прослідкувати виконання нею системи завдань, яке виявить і загальні особливості її інтелектуальної діяльності, які повторюються від завдання до завдання, і окремі труднощі, пов'язані з недостатньою сформованістю тих чи інших функцій. Дуже важливі особливості розвитку дитини виявляються саме на основі виконання багатьох завдань. Це, насамперед, здатність доволіно регулювати свою діяльність: приймати поставлене завдання як керівництво до побудови певного плану його виконання та послідовне здійснення необхідних дій, утримання доволіної уваги.

Так само тільки виконання системи завдань протягом більш-менш тривалого часу може дати уявлення про наявність у дитини необхідної витривалості до інтелектуальних навантажень чи, навпаки, про надмірну її втомлюваність.

Предметом пильної уваги протягом всього обстеження дитини є розвиток її мовлення. Якщо під час виконання нею різних завдань, в бесіді буде виявлено:

1) порушення звуковимови (р-л, с-з, с-ш, ч-ц);

2) неможливість побудувати поширене речення та зв'язне висловлювання;

3) порушення узгодження слів у реченні за родом, числом, відмінком, то це свідчить про недоліки мовленнєвого розвитку, які можуть стати серйозною перешкодою до успішного навчання в школі. Дітей з такими недоліками мовлення слід вважати **неготовими до навчання** в школі з шести років. Вони потребують консультації і корекційної допомоги логопеда.

Отже, висновок про **готовність дитини** до шкільного навчання за результатами діагностичного обстеження можна зробити за умови успішного виконання нею системи завдань. Кількість завдань, що виконуються на рівні **неготовності до навчання** не повинна перевищувати 2-3. Якщо на нижчому рівні виконується більша кількість завдань (до 5), питання про навчання дитини з шести років повинно в кожному окремому випадку розглядатися індивідуально з урахуванням інтересів дитини, можливостей надання їй допомоги в розвитку.

**ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ
ВОЛЬОВОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШКОЛИ**

Дає змогу визначити, наскільки у дитини розвинені вольові звички – стійкі способи саморегуляції діяльності (трудової, навчальної) та спілкування. Вони є основою довільного запам'ятовування, уваги, навичок мислення.

1. *Чи достатньо сформовані у дитини гігієнічні навички (чистить зуби вранці, мие руки перед їжею):*

- а) робить завжди сама, без нагадування;
- б) робить завжди, але інколи треба нагадувати;
- в) без спеціального нагадування не робить.

2. *Чи допомагає дитина вдома по господарству (мие посуд, прибирає постіль, накриває на стіл):*

- а) робить постійно;
- б) робить часто;
- в) робить дуже рідко.

3. *Чи є у дитини стійкі навички самообслуговування (може сама собі приготувати бутерброд, одягнутися відповідно до погоди, зав'язати шарф):*

- а) є достатньою мірою;
- б) є деякі;
- в) немає.

4. *Чи вміє дитина утримувати увагу досить тривалий час (15 – 20 хвилин), коли знаходиться сама (у читанні вголос, малюванні, грі):*

- а) дуже часто вміє;
- б) вміє зрідка;
- в) не вміє.

5. *Чи здатна дитина керувати своїми бажаннями (не їсть перед їжею цукерок, хоча вони їй доступні; не капризує, коли старші щось заборонили):*

- а) вміє достатньою мірою;
- б) вміє тільки зрідка;
- в) не вміє.

6. *Чи вміє дитина поводитися за столом (правильно сидить, охайно їсть):*

- а) як правило вміє;
- б) вміє, але робить далеко не завжди;
- в) не вміє.

7. *Чи є у дитини більш-менш стійкі інтереси: слухання музики, малювання, заняття мовами, конструювання, ліплення з пластиліну:*

- а) всі досить стійкі;
- б) інтереси є, але весь час змінюються;
- в) наявні інтереси відсутні.

8. *Чи вміє дитина поводитись у суспільстві (не перебиває старших, без нагадування вітається, прощається, дякує):*

- а) вміє;

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

б) вміє, але інколи доводиться нагадувати;

в) не вміє.

4. Чи дотримується дитина певного режиму дня (часу прогулянки, їжі):

а) як правил, так;

б) взагалі дотримується, але інколи порушує;

в) ні, не дотримується.

5. Якщо дитина ставить запитання, чи завжди вона вислуховує відповіді:

а) як правило, з цікавістю вислуховує пояснення;

б) інколи, відповідаючи на запитання, не слухає, відволікається;

в) інколи запитує просто так, не потребуючи відповіді.

6. Чи прибирає за собою іграшки після гри, альбом після малювання, книжки, зошити після читання, письма:

а) завжди прибирає;

б) завжди прибирає після нагадування;

в) не прибирає.

Аналіз результатів

Варіант відповіді (а) в кожному запитанні – 3 бали, другий (б) – 2 бали, третій (в) – 1 бал.

Потім знаходять суму балів, одержаних в усіх 11 запитаннях.

Рівень сформованості вольових звичок визначається за такими критеріями:

- високий – 33 – 27 балів;
- добрий – 26 – 22 бали;
- середній – 21 – 18 балів;
- низький – 18 балів і нижче.

ОЗНАКИ НЕГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

І. Відхилення в соматичному і нервово-психічному здоров'ї:

- ✓ наявність хронічних соматичних захворювань вуха, горла, носа; органів травлення; серцево-судинної системи; порушення опорно-рухового апарату;
- ✓ наявність ознак дитячої нервозної;
- ✓ хворобливість.

Методи вивчення:

Аналіз медичної картки дитини, бесіди з медичними працівниками ЗДО, з батьками. Безпосереднє спостереження за дитиною у процесі навчальних занять, особливо при виконанні робіт, що потребують уваги, зосередженості, розумового напруження.

Типові вияви:

- ✓ висока стомлюваність дитини, знижена активність, тривожність, роздратованість, надмірна неухважність, непосидючість чи загальмованість, розгальмування, уразливість, плаксивість, упертість, розбишакуватість.
- ✓ головні болі, запаморочення, поганий апетит, нудота, безпричинний підйом температури, несприймання різких звуків, задухи, спеки, холоду, пітливість, алергічні реакції; нетримання сечі, калу. Порушення сну; страх

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

темряви, самотності, інші хворобливі вияви.

- ✓ часті захворювання (більше чотирьох разів упродовж року).

II. Недостатній рівень соціальної і психолого-педагогічної готовності до школи:

- ✓ небажання йти до школи; відсутність мотивації до навчання;
- ✓ недостатня організованість і відповідальність дитини, невміння спілкуватися, адекватно поводитися;
- ✓ низька пізнавальна активність;
- ✓ низький рівень розвитку мовлення.

Методи вивчення:

Спостереження за дитиною у вільному спілкуванні, в ігровій і навчальній ситуаціях, в інших видах організованої діяльності. Бесіда з дитиною та її батьками. Організація сюжетних ігор шкільної тематики, математичних ігор. Що я знаю про наше місто, країну, тварин, рослини, моя родина. Аналіз мовленнєвої діяльності дитини (вільних висловлювань, розповідей на вільну тему, описів об'єктів, явищ чи їх зображень).

Типові вияви:

1. Небажання йти до школи, відсутність інтересу до навчальних занять, стійка перевага над ними ігрових видів діяльності.

2. Порушення загальноприйнятих норм у спілкуванні з однолітками і вихователем; відсутнє нормальне спілкування з ровесниками: дитину постійно кривдять, вона беззахисна, уникає ситуацій спільної діяльності, замкнена, надмірно сором'язлива чи сама є постійним джерелом конфліктів, усе робить навпаки:

– не розуміє соціальної позиції вихователя, спілкування з ним будується за моделями спілкування з ровесниками або батьками, близькими родичами. Соціальну позицію вихователя розуміє, але уникає прямих контактів із ним, сором'язлива, замкнена.

– неорганізованість, безвідповідальність.

– дитина не вміє поводитись у групі, співвідносити свої дії з діями інших дітей.

3. Легко забуває про доручення, не хвилюється з приводу невиконаної обіцянки.

4. Низький рівень чи відсутність допитливості та бажання якнайбільше довідатися про навколишній світ (дитина мало запитує, її нічого не цікавить).

5. Бідність, обмеженість, безсистемність знань і уявлень про довкілля (про країну, місто, село, у якому мешкає, про тварин і рослини, пори року).

6. Помітні утруднення в мовній діяльності (бідність мовних форм, обмеженість лексичного запасу, наявність граматичних фраз: дитина майже використовує у своєму мовленні речення, вимовляє лише окремі слова, має великі труднощі, характеризуючи об'єкти, явища, описуючи картинки).

III. Несформованість психологічних і психофізіологічних передумов навчальної діяльності:

- недостатня сформованість інтелектуальних умінь (уміння дитини слухати, сприймати і логічно переробляти навчальну інформацію: аналізувати, порівнювати, установлювати причинно-наслідкові зв'язки і закономірності, класифікувати);
- слабка довільність діяльності, недостатність довільної уваги;
- недостатній рівень розвитку дрібних м'язів руки;
- несформованість просторової орієнтації, зорового сприймання, координації рук, очей;
- низький рівень розвитку фонематичного слуху.

Методи вивчення:

Спостереження за дитиною впродовж навчальних музичних, фізкультурних занять, у довільній діяльності. Аналіз продуктів її творчої і навчальної діяльності (малюнків, виробів із пластиліну й інших матеріалів, конструктору, результатів виконання навчальних завдань). Організація виконання дітьми спеціальних діагностичних завдань.

Типові вияви:

1. Труднощі при виконанні завдань, спрямованих на аналіз, порівняння, виділення головного, установлення причинно-наслідкових зв'язків – закономірностей, класифікації (дитина не може самостійно дати адекватну назву прослуханому тексту чи зображенню, правильно відповісти на запитання, що зображено і про кого, про що мовиться). Передає зміст побаченого, почутого з перекручуванням суттєвих зв'язків і закономірностей. Погано розгадує загадки, розуміє значення лише простих прислів'їв. На низькому рівні виконує діагностичні завдання.

2. Не вміє зосередитися при виконанні навчальних завдань, утримати поставлене завдання, довести рішення до кінця, критично оцінити отриманий результат, самостійно знайти і виправити помилки.

3. Зазнає труднощів у роботі руками: з олівцем, ножицями, пластиліном і, як наслідок, - погана якість малюнків, виробів дитини.

4. Погана орієнтація під час сприймання наочних зображень, схем, труднощів у визначенні просторових взаємозв'язків геометричних фігур і ліній, у перенесенні зорового образу, сприйнятого на відстані, на папір.

5. Неправильне мовлення, перекручування при відтворенні простої мелодії, простукування ритму.

**УЗАГАЛЬНЕНИЙ «ПОРТРЕТ» ПЕРШОКЛАСНИКА,
НЕ ГОТОВОГО ДО ШКОЛИ**

- надмірна грайливість;
- недостатня самостійність;
- імпульсивність, безконтрольність поведінки, гіперактивність;
- не вміння спілкуватися з однолітками;
- труднощі контактів із незнайомими дорослими (стійке небажання контактувати) чи, навпаки, нерозуміння свого статусу;
- не вміння зосередитися на завданні, труднощі сприйняття словесної чи іншої інструкції;
- низький рівень знань про навколишній світ, не вміння зробити узагальнення, класифікувати, виділити подібність, розбіжність;
- поганий розвиток тонко координованих рухів руки, зорово-моторної координації (невміння виконувати різні графічні завдання, маніпулювати дрібними предметами);
- недостатній розвиток довільної пам'яті;
- затримка мовного розвитку (це може бути і неправильна вимова, і бідний словниковий запас, і не вміння виразити свої думки тощо).

Труднощі навчання і виховання першокласників та шляхи їх подолання

НЕУВАЖНІСТЬ

Можливі причини:

1. Низький рівень розвитку довільності.
2. Переважає ігрова мотивація навчання
3. Низький рівень концентрації та стійкості уваги
4. Інші психологічні причини

Критерії:

У дитини 6-7 років процеси збудження переважають над гальмуванням; чим менша дитина, тим більше гальмування. Тому у дітей 6 років мимовільна увага переважає довільну.

Діти у віці 5-7 років можуть зберігати активну увагу лише впродовж 10-15 хвилин, не більше.

Шестирічки за своїм психічним розвитком - дошкільники, провідна діяльність у них - гра; семирічки - молодші школярі, провідна діяльність - навчання.

Рекомендації: Формуванню довільної уваги сприяє участь дитини у сюжетно-рольових іграх, образотворчій діяльності, конструюванні, аплікаційній діяльності тощо. Утримати увагу може жвава, емоційна, виразна мова педагога.

Відомо, що у грі формуються передумови навчальної діяльності. Тому навчання шестирічок відбувається через гру!

Допомога психолога(діагностика, корекційно-розвивальна програма, вправи на розвиток уваги на уроці).

НЕПОСИДЮЧІСТЬ

Можливі причини:

1. Низький рівень розвитку довільності.
2. Індивідуально-психологічні особливості особистості.
3. Інші психологічні причини.

Критерії:

У дитини 6 -7 років процеси збудження переважають над гальмуванням; чим менша дитина, тим більше.

Діти з різним темпераментом поведуться по-різному.

Холерики, на відміну від флегматиків, наприклад, не можуть займатися однією справою. Гіперактивній дитині важко сидіти нерухомо.

Рекомендації:

Формуванню довільності сприяє участь дитини у сюжетно-рольових іграх, образотворчій діяльності, конструюванні, аплікаційній діяльності тощо.

Допомога психолога (психодіагностика типу темпераменту, корекційно-розвивальна програма, вправи на розвиток довільності).

Врахування у навчанні індивідуальних особливостей (тип темпераменту, гіперактивність тощо).

НЕ МОЖЕ ОДРАЗУ ЗРОЗУМІТИ ПОЯСНЕННЯ

Можливі причини:

1. Несформованість прийомів навчальної діяльності.
2. Слабка концентрація уваги.
3. Низький рівень розвитку сприйняття.
4. Низький рівень розвитку загального інтелекту.
5. Інші психологічні причини.

Критерії:

Для успішного навчання необхідна сформованість компонентів навчальної діяльності: навчальне завдання, навчальні дії та дії контролю й оцінки. Для сприйняття навчального завдання дитині необхідна опора не на наявну ситуацію, а на зміст, що складає її контекст, розуміння позиції дорослого та умовного змісту його запитань, підпорядкування поведінки і дій дитини певним нормам і правилам. Навчальна діяльність передбачає високий рівень контролю, який повинен базуватися на адекватній оцінці дій і можливостей.

Рекомендації:

Для прийняття навчального завдання потрібна система занять -сюжетно-рольових ігор.

Треба учить «бачити» інших, показати можливість переходу з однієї позиції на іншу в певній ситуації, допомогти дитині стати на позицію учителя, мами, вихователя. Тут можуть допомогти режисерські ігри.

Необхідна допомога психолога (діагностика інтелекту, пізнавальної сфери, складання корекційно-розвивальної програми).

НЕОХАЙНЕ ВЕДЕННЯ ЗОШИТА

Можливі причини:

1. Слабкий розвиток тонкої моторики пальців рук.
2. Несформованість прийомів навчальної діяльності.
3. Недостатній обсяг уваги.
4. Низький рівень розвитку пам'яті.
5. Інші психологічні причини.

Критерії:

Дрібні м'язи пальців і кистей рук ще слабо розвинені, тому швидко настає втома (через 1,5 - 2,5 хвилин під час безперервного письма). Пам'ять, як увага, має переважно мимовільний характер.

Рекомендації

Сприяють розвитку тонкої моторики руки уроки праці, малювання (ліплення, аплікаційна діяльність, складання мозаїки, плетіння з бісеру, в'язання, робота з глиною, квасолею тощо).

Продуктивність мимовільного запам'ятовування збільшується, коли завдання потребує від дитини активної орієнтації в матеріалі, виконання розумових операцій (придумування слів, встановлення конкретних зв'язків тощо).

Запам'ятовування має бути мотивованим, в умовах виконання дитиною доручень дорослого в ігровій діяльності.

БУДЬ-ЯКЕ ЗАВДАННЯ НЕОБХІДНО ПОВТОРИТИ КІЛЬКА РАЗІВ, ПЕРШ НІЖ УЧЕНЬ ПОЧНЕ ЙОГО ВИКОНУВАТИ

Можливі причини:

1. Низький рівень концентрації і стійкості уваги.
2. Низький рівень довільності.
3. Несформованість умінь виконувати завдання за усною інструкцією дорослого.
4. Несформованість передумов навчальної діяльності.
5. Інші психологічні причини.

Критерії:

У дитини 6-7 років процеси збудження переважають над гальмуванням; чим менша дитина, тим більше.

Для успішного навчання необхідна сформованість компонентів навчальної діяльності: навчальне завдання, навчальні дії та дії контролю й оцінки. Для сприйняття навчального завдання дитині необхідна опора не на наявну ситуацію, а на зміст, що складає її контекст, розуміння позиції дорослого та умовного змісту його запитань, підпорядкування поведінки та дій дитини певним нормам і правилам.

Навчальна діяльність передбачає високий рівень контролю, який повинен базуватися на адекватній оцінці дій та можливостей.

Рекомендації: Формуванню довільності сприяє участі дитини у сюжетно-рольових іграх, образотворчій діяльності, конструюванні, аплікаційній діяльності

тощо. Для сприймання навчального завдання потрібна система занять -сюжетно-рольових ігор.

Уміння розв'язувати завдання залежить від здатності стати на позицію іншого, яка формується у спілкуванні з іншими дітьми через систему занять - ігор з правилами.

Треба учити «бачити» інших, показати можливість переходу з однієї позиції на іншу в певній ситуації, допомогти дитині стати на позицію учителя, мами, вихователя. Тут можуть допомогти режисерські ігри.

Необхідна допомога психолога (діагностика пізнавальної сфери, складання корекційно-розвивальної програми).

ПОГАНО ОРІЄНТУЄТЬСЯ У ЗОШИТІ

Можливі причини:

1. Низький рівень розвитку сприйняття й орієнтування в просторі.
2. Низький рівень розвитку довільності.
3. Слабкий розвиток дрібної мускулатури кисті рук.
4. Інші психологічні причини.

Критерії:

У дитини 6 -7 років процеси збудження переважають над гальмуванням; чим менша дитина, тим більше.

Дрібні м'язи пальців і кисті рук у дітей 6-7 років ще слабо розвинені, швидко настає втома.

Рекомендації: Формування довільності сприяє участь дитини у сюжетно-рольових іграх, образотворчій діяльності, конструюванні, аплікаційній діяльності тощо.

Сприяють розвитку тонкої моторики руки уроки праці, малювання (ліплення, аплікаційна діяльність, складання мозаїки, плетіння з бісеру, в'язання, робота з глиною, квасолею тощо).

ПІДНОСИТЬ РУКУ, А ЗАМІСТЬ ВІДПОВІДІ МОВЧИТЬ

1. Несформованість ставлення до самого себе як до школяра.
2. Занижена самооцінка.
3. Низький рівень розвитку довільності.
4. Інші психологічні причини.

Критерії:

Дитина неадекватно сприймає конкретну ситуацію, не вміє подивитися на себе збоку і бачити інших з різних боків, не знає, як аналізувати і зіставляти свої та чужі роботи.

Рекомендації:

Не треба штучно знижувати самооцінку дитини.

Треба учити «бачити» інших, показати можливість переходу з однієї позиції

на іншу в певній ситуації, допомогти стати на позицію учителя, мами, вихователя. Тут можуть допомогти режисерські ігри.

ПОСТІЙНО ВІДВОЛІКАЄТЬСЯ НА УРОКАХ, ЗАЛАЗИТЬ ПІД ПАРТУ, ГРАЄТЬСЯ, ЇСТЬ

1. Переважає ігрова мотивація навчання.
2. Індивідуально-психологічні особливості.
3. Низький рівень розвитку концентрації і стійкості уваги.
4. Несформованість ставлення до себе як до школяра.
5. Низький рівень розвитку довільності.
6. Несформованість прийомів навчальної діяльності.
7. Інші психологічні причини.

Критерії:

У дитини 6 – 7 років процеси збудження переважають над гальмуванням; чим менша дитина, тим більше.

Гіперактивній дитині важко сидіти нерухомо.

Шестирічки за своїм психічним розвитком – дошкільники, провідна діяльність у них – гра, семирічки – молодші школярі, провідна діяльність – навчання.

Для успішного навчання необхідна сформованість компонентів навчальної діяльності: навчальне завдання, навчальні дії та дії контролю й оцінки. Для сприйняття навчального завдання дитині необхідна опора не на наявну ситуацію, а на зміст, що складає її контекст, розуміння позиції дорослого та умовного змісту його запитань, відповідність поведінки та дій дитини певним нормам і правилам. Навчальна діяльність передбачає високий рівень контролю, який має базуватися на адекватній оцінці дій і можливостей.

Рекомендації: Формуванню довільності сприяє участь дитини у сюжетно-рольових іграх, образотворчій діяльності, конструюванні, аплікаційній діяльності тощо. Для сприйняття навчального завдання потрібна система занять -сюжетно-рольових ігор.

Уміння розв'язувати завдання залежить від здатності стати на позицію іншого, яка формується у спілкуванні з іншими дітьми через систему занять - ігор за правилами. Треба учить «бачити» інших, показати можливість переходу з однієї позиції на іншу, допомогти дитині стати на позицію учителя, мами, вихователя. Тут можуть допомогти режисерські ігри.

БОЇТЬСЯ ОПИТУВАННЯ ВЧИТЕЛЯ

Можливі причини:

1. Знижена самооцінка.
2. Можливі проблеми в сім'ї.
3. Внутрішній стресовий стан.
4. Індивідуально-психологічні особливості особистості. \
5. Інші психологічні причини.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Критерії:

Дитина неадекватно сприймає конкретну ситуацію, не вміє подивитись на себе з боку і бачити інших з різних боків, не знає як аналізувати і зіставляти свої і чужі роботи.

Тривожна дитина швидко втомлюється, будь-яке завдання викликає в неї занепокоєння.

Рекомендації:

Не треба штучно знижувати самооцінку дитини.

Треба учити «бачити» інших, показати можливість переходу з однієї позиції на іншу, допомогти їй стати на позицію вчителя, мами, вихователя. Тут допоможуть режисерські ігри.

Емоційний стан учителя впливає на емоційний стан дитини на уроці. Авторитарний стиль учителя викликає стан тривоги в учня.

Дозволяти учням помилятися, бо вони ще вчаться. Ставитися до помилок спокійно. Створювати ситуацію успіху на уроці. Враховувати індивідуальні особливості учня.

ПІД ЧАС УРОКУ ВИХОДИТЬ І ДОВГО БУВАЄ ВІДСУТНІМ

Можливі причини:

1. Відсутня навчальна мотивація.
2. Несформованість ставлення до себе як до школяра.
3. Занижена самооцінка.
4. Внутрішній стресовий стан.
5. Труднощі із засвоєнням матеріалу, пов'язані із ЗПР.
6. Інші психологічні причини.

Критерії:

Дитина неадекватно сприймає конкретну ситуацію, не вміє подивитися на себе з боку і бачити інших з різних боків, не знає як аналізувати і зіставляти свої і чужі роботи.

Тривожна дитина швидко втомлюється, будь-яке завдання викликає в неї занепокоєння.

Рекомендації:

Не треба штучно знижувати самооцінку дитини. Треба учити «бачити» інших, показати можливість переходу з однієї позиції на іншу, допомогти їй стати на позицію вчителя, мами, вихователя. Тут можуть допомогти режисерські ігри. Емоційний стан учителя впливає на емоційний стан дитини на уроці.

Авторитарний стиль учителя викликає стан тривоги в учня. Дозволяти учням помилятися, бо вони ще вчаться. Ставитися до помилок спокійно. Створювати ситуацію успіху на уроці. Враховувати індивідуальні особливості учня.

Необхідна допомога психолога (діагностика інтелекту, пізнавальної сфери, складання корекційно-розвивальної програми).

ЯК ДОПОМОГТИ ДИТИНІ ВЧИТИСЯ

1. Намагайтеся займатися з дитиною так, щоб вона не нудьгувала під час занять. Інтерес – найкраща з мотивацій.
2. Повторюйте вправи. Розвиток розумових здібностей дитини визначають час і практика. Якщо якась вправа не виходить, зробіть перерву, поверніться до неї пізніше або запропонуйте дитині легший варіант завдання.
3. Не виявляйте зайвої тривоги з приводу недостатніх успіхів і незначного просування або, навіть, деякого регресу вашої дитини.
4. Будьте терплячими, не поспішайте, не давайте дитині завдань, що виходять за межі її інтелектуальних можливостей.
5. У заняттях з дитиною треба знати міру. Не змушуйте дитину виконувати вправу, якщо вона весь час крутиться, стомилася, не врівноважена. Спробуйте визначити межі витривалості дитини, збільшуйте тривалість занять щоразу на невеликий відрізок часу.
6. Бажано використовувати ігрову форму занять, оскільки діти погано сприймають чітко регламентовані, повторювані, монотонні заняття.
7. Уникайте несхвальної оцінки, знаходьте слова підтримки, частіше хваліть дитину за терпіння, наполегливість, тощо. Ніколи не порівнюйте свою дитину з іншими дітьми. Формуйте в неї впевненість у своїх силах, високу самооцінку.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ КУРСУ ДИТЯЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Абстрагування - загальнонауковий метод дослідження, який полягає в уявному відокремленні певної ознаки, властивості предмета від самого предмета чи інших його ознак, властивостей з метою глибшого вивчення складних психічних явищ.

Акцентуація характеру (лат. *accentus* - наголос) - надмірне вираження окремих рис характеру та їх поєднань, яке є крайнім варіантом норми і межує із психопатією.

Аналіз продуктів діяльності дитини - метод отримання інформації про внутрішній світ дитини, її психологічний стан на основі дослідження результатів її діяльності і творчості (малюнків, творів, аплікацій тощо).

Асинхронність - закономірність психічного розвитку, згідно з якою різні психічні функції мають різні сензитивні періоди і за тривалістю, і за віком їх настання.

Афективні (лаг. *affectus* - настрій, хвилювання) **реакції** - сильні короткочасні нервово-психічні збудження, пов'язані переважно з невдачами.

Біологічний вік - вік, який вказує на відповідність стану організму та його функціональних систем певному моменту життя людини.

Біологічні фактори - сукупність природних чинників, які впливають на індивідуальний розвиток людини як біологічного організму, зумовлюючи її спадкові особливості.

Відчуття - відображення властивостей предметів і явищ об'єктивного світу під час їх безпосереднього впливу на органи чуття.

Відчуття - елементарний психічний процес, що полягає у відображенні окремих властивостей предметів та явищ оточуючого, а також станів внутрішніх органів при безпосередньому впливі подразників на органи чуттів.

Вік психологічний - новий тип будови особистості й її діяльності, ті психічні й соціальні зміни, які вперше виникають на даному віковому етапі і які у найголовнішому і основному визначають свідомість дитини, її ставлення до середовища, її зовнішнє і внутрішнє життя, весь хід її розвитку в даний період (Л. С. Виготський).

Вікові кризи - періоди різких, стрибкоподібних змін, пов'язаних з відмиранням, зникненням попередніх і появою нових психологічних якостей, рис,

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

які змінюють дитину; нормативні процеси особистісного розвитку.

Вікові новоутворення - новий тип будови особистості та її діяльності, психічні зміни, що виникають у певному віковому періоді й визначають перетворення в свідомості дитини, її внутрішнє й зовнішнє життя.

Властивість психічна - система усталених, фіксованих і повторюваних ознак психічного факту (якості характеру, темпераменту, здібностей).

Воля - психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей.

Воля - властивість психіки, регуляція і організація людиною своєї поведінки, діяльності (внутрішніх і зовнішніх дій), спрямована на подолання труднощів при досягненні мети.

Вольова дія - внутрішнє зусилля, необхідне для виконання певної діяльності.

Вольова готовність дитини до шкільного навчання - рівень розвитку довільності в організації дитиною своєї пізнавальної діяльності.

Впізнавання - відтворення індивідом об'єкту при повторному його сприйманні.

Гальмівні рухи і дії - рухи і дії, які стримують розвиток, відсторонюють дитину від навколишнього світу.

Геніальність - найвищий рівень здібностей, проявом яких є відкриття особистістю нових напрямків, шляхів в галузі наукових досліджень, техніки, мистецтва.

Гетерохронність - закономірність психічного розвитку, що полягає у нерівномірному, хвилеподібному характері розвитку окремих психічних процесів.

Госпіталізм - глибока психічна і фізична відсталість, яка виникає в перші роки життя дитини внаслідок дефіциту виховання.

Гра - вид діяльності, ціллю якої виступає сам процес діяльності, а не предметний результат; джерелом якої слугує наслідування і досвід і спонукуваний потребою особистості в активності.

Дозрівання - прояв онтогенезу, визначений генотипом, що полягає у послідовному становленні всіх систем організму.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Діалектичне мислення - мислення, пов'язане зі здатністю обмірковувати, синтезувати протилежні думки, інтегрувати ідеальне і матеріальне, потенційне й актуальне, реальне і фантастичне.

Діти індиго – псевдонауковий термін, введений екстрасенсом Ненсі Енн Тепп для позначення обдарованих дітей, які, на її думку, мають ауру кольору індиго. Широку популярність термін отримав в кінці 1990-х завдяки згадкам в джерелах, що мають відношення до руху нью-ейдж. Дітям індиго приписують безліч різних властивостей, починаючи від високого рівня інтелекту та закінчуючи телепатичними здібностями. Стверджується також, що «діти індиго» представляють собою «нову расу людей». Явищу «дітей індиго» були присвячені декілька фільмів і велика кількість книг.

Дія - структурний елемент діяльності, процес, мотив якого не збігається з його предметом (з тим, на що вона спрямована), втілений у діяльності, у яку ця дія включена.

Діяльність - активність суб'єкта, спрямована на взаємодію з навколишнім середовищем з метою задоволення власних потреб.

Довільна пам'ять - процес запам'ятовування і відтворення матеріалу, що передбачає свідому постановку мети та вимагає вольових зусиль.

Довільна поведінка - поведінка, організована за власними правилами і зразками, узгодженими з нормами, прийнятими в суспільстві.

Довільна увага - вид уваги, який виникає внаслідок свідомо поставленої мети і вимагає певних вольових зусиль.

Довільна уява - цілеспрямоване, усвідомлене відтворення і перетворення отриманих раніше вражень.

Діяльність - внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність людини, що регулюється усвідомленою метою.

Діяльність мнемічна - система складних за структурою психічних процесів, керованих мнемічною метою, що формується у дошкільника на основі вроджених, біологічних форм пам'яті.

Діяльність продуктивна - образотворча й конструктивна діяльність дитини, націлена на отримання результату, що має творчий та оригінальний характер.

Егоцентризм (лат. ego - я і centrum - центр) - погляд на себе як на центр Всесвіту.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Егоцентрична емпатія - переживання страждання, страху, радості у відповідь на сум іншого, а також - суму у відповідь на радість іншого.

Егоцентричне (лат. ego - я і centrum - центр) мовлення - звернене до себе мовлення дитини, яке виникає під час її діяльності.

Ейдетична (грец, eidos - образ) пам'ять - особливий вид зорової пам'яті, який полягає у запам'ятовуванні і збереженні у всіх деталях образів предметів і ситуацій після їх сприйняття.

Емоції (лат. emovere - хвилювати, збуджувати) - психічні стани і процеси, виражені у формі безпосереднього переживання ставлення людини до світу, до того, що вона почуває і робить.

Емоції - психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвого сенсу явищ та ситуацій, обумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта.

Емоційне спілкування - спілкування за допомогою виразних рухів, які відповідають певному емоційному стану: пози, міміка, інтонація голосу, доторкання, погладжування, притискання до грудей, відштовхування тощо.

Емпатія (англ. empathy - співчуття, співпереживання) - здатність емоційно відгукуватися на переживання іншої людини, що виявляється у співчутті, співпереживанні, співстражданні.

Емпатія - один з механізмів взаєморозуміння, що полягає в емоційному відгукові на переживання іншої людини (співчуття, співпереживання).

Експеримент психологічний - один з основних дослідницьких методів психології, специфіка якого полягає у спеціальному створенні умов, за яких виникають очікувані психічні процеси, акти поведінки дитини, у повторенні їх для перевірки істинності експериментальних висновків, у зміні цих умов з метою виявлення їх впливу на перебіг досліджуваних процесів.

Еталони-зразки етичні - емоційно-когнітивні узагальнення щодо способів поведінки; відображають певну сферу життя дитини та містять у собі суспільну оцінку і емоційне ставлення.

Ефект шпитальності - уповільнення емоційного розвитку дитини, спричинене відривом від матері у період немовляти.

Ідентичність (лат. identicus - однаковий) - усвідомлена індивідом самототожність; потреба юнаків і дівчат зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Ідентифікація - один з механізмів взаєморозуміння, що полягає в уподібненні себе іншій людині, здатності розкрити її точку зору.

Індетермінізм - позиція, протилежна до принципу детермінізму, стверджує замкнений характер психіки, її повну незалежність від зовнішніх умов, заперечуючи, що можна дізнатись про внутрішній світ людини за її поведінкою; єдиною можливим методом при цьому проголошується самоспостереження або інтроспекція.

Індивід - це окремий представник виду живих істот, якому властиві і загальні, і часткові, і неповторні якості.

Індивідуальність - це сукупність особливостей, що відрізняють одну людину від інших.

Індивідуальність - неповторне, унікальне поєднання особливостей і рис людини, що зумовлює її несхожість на інших людей.

Індивідуально-психологічні відмінності - особливості психічних процесів, станів і властивостей, які розрізняють людей між собою.

Індивідуалістична акцентуація особистості - спрямованість активності на задоволення, насамперед, власних потреб, на особисте самоствердження.

Інтерес - форма вияву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і сприяє ознайомленню з новими фактами дійсності.

Інтерес - усвідомлюваний людиною мотив, що є емоційним проявом пізнавальних потреб та виявляється у бажанні більше дізнатися про об'єкт інтересу, глибше зрозуміти його. Задоволення інтересу не веде до зникнення потреби, а навпаки - до її посилення, тому його називають ненасичуваним мотивом.

Інтеріоризація - процес переходу від зовнішньої до внутрішньої сторони діяльності, яскраво проявляється у діяльності учіння.

Інтеграція психіки - закономірність психічного розвитку, що полягає у зміцненні та розширенні зв'язків між окремими психічними утвореннями.

Задатки - природна основа здібностей, ще нерозвинених, яка виявляється при перших спробах людини зайнятися діяльністю.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Здібності - система властивостей особистості, що відповідає вимогам діяльності та забезпечує високі досягнення в ній.

Здібності інтелектуальні - перші прояви здібностей дитини, основу яких складають дії наочного моделювання: заміщення, використання готових моделей і побудова моделі на основі встановлення відношень між замісником і заміщуваним об'єктом.

Здібності сенсорні - перші прояви здібностей дитини, пов'язані із сприйняттям дитиною предметів та їх якостей, що складають основу розумового розвитку; інтенсивно формуються з 3-4 років.

Здібності творчі - різновид здібностей дитини, пов'язаний з уявою, які дозволяють дитині знаходити оригінальні способи і засоби рішення задач, придумати казку або історію, створити задум гри або малюнка.

Знарядсві дії - дії, в яких один предмет (знаряддя) використовується для впливу на інші предмети.

Класифікація - загальнонауковий метод дослідження, який дає змогу на основі виокремлених головних і другорядних ознак визначити групи чи класи явищ.

Колектив - група об'єднаних спільними цілями і завданнями людей, що досягла в процесі соціально-цінної спільної діяльності високого рівня розвитку (А. В. Петровський).

Компетентність педагога професійна - особистісні можливості педагога, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу; єдність теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності. У педагогічній компетентності вирізняють такі гармонійно поєднані складові: знання, уміння, навички, способи й прийоми їх реалізації у діяльності, спілкуванні, розвитку особистості (Мітіна Л. М.).

Комплекс пожвавлення - важливе психічне новоутворення періоду новонародженості, що виникає під час контакту дитини з дорослим і включає емоційні та рухові реакції: посмішку, вокалізації, дитина тягнеться ручками і спрямовує погляд у напрямі дорослого.

Комплекс (лат. *complexus* - поєднання, зв'язок) пожвавлення - система позитивних емоційно-рухових реакцій дитини у відповідь на появу в полі зору людини, що нахиляється, розмовляє, усміхається.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Конкретизація - загальнонауковий метод дослідження, який полягає у застосуванні теоретичних знань до конкретної ситуації задля поглибленого її розуміння.

Конфлікт - зіткнення осіб, їхніх ідей, інтересів, потреб, оцінок, прагнень, рівня домагань.

Конформність (лат. *conformis* - подібний) - тенденція людини змінювати свою поведінку під впливом інших людей, пристосовувати її до їхніх вимог.

Криза (грец. *krisis* - рішення, перелом) - нормативний, нестабільний процес, який виникає під час переходу людини від одного вікового періоду до іншого, пов'язаний з якісними перетвореннями у соціальних відносинах, діяльності, свідомості і виявляється в цілісних психічних і особистісних змінах.

Криза новонародженості - відносно короткий період у житті дитини (1-2 місяці), який характеризується психологічними змінами, що виражені у позбавленні дитини основних засобів спілкування з дорослими, безпорадності, переході від пренатального до постнатального розвитку тощо.

Криза першого року життя - криза, обумовлена руйнуванням необхідності емоційної взаємодії дитини з дорослим і проявляється в плаксивості, похмурості, інколи в порушенні сну, втраті апетиту тощо.

Криза 3-х років - одна з криз психічного розвитку, що виникає на межі раннього та дошкільного вікових періодів; відзначається кризовими явищами у поведінці дитини (негативізм, протест, знецінення дорослих, свавілля, непокоря, впертість) і відбувається при невідповідності між операційно-технічною (володіння способами і засобами діяльності) і мотиваційною (прагнення, інтереси, бажання щодо виконання діяльності) сторонами предметно-маніпулятивної гри. Виникає при блокуванні дорослим прагнень дитини до самостійності.

Криза трьох років - зумовлена становленням самосвідомості дитини, це криза соціальних відносин, яка проявляється у негативізмі, впертості, непокірності, свавіллі, протесті, деспотизмі тощо.

Логічна пам'ять - пам'ять, яка ґрунтується на розумінні, осмисленні матеріалу.

Макросередовище - джерело психічного розвитку особистості, що становить суспільство, його соціально-економічну і політичну систему.

Мікросередовище - джерело психічного розвитку особистості, що включає її безпосереднє оточення, близьких дорослих, сім'ю.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Мезосередовище - джерело психічного розвитку особистості, що полягає у національно-культурних та соціально-демографічних особливостях населення за місцем проживання дитини.

Методи діагностичні (тести) - група методів психологічного дослідження, що використовуються для з'ясування того, наскільки психічні якості людини відповідають раніше виявленим нормам та стандартам.

Методи психології допоміжні - група методів психологічного дослідження (анкета, бесіда, інтерв'ю, самоспостереження), які самі по собі не відзначаються достатньою об'єктивністю та використовуються на доповнення до спостереження та експерименту.

Методи психологічного дослідження - певні шляхи збору наукових психологічних фактів, які відображають специфіку психічних фактів або явищ і слугують предметом теоретичного аналізу.

Мислення - процес пізнавальної діяльності людини, що характеризується узагальненням і опосередкованим відображенням дійсності.

Метод експерименту – загально психологічний метод дослідження, основними ознаками якого є створення дослідником умов, у яких виявляються психічні явища, контролювання їх перебігу.

Мимовільна пам'ять - запам'ятовування і відтворення матеріалу, яке здійснюється без контролю з боку свідомості і без докладання зусиль.

Мимовільна увага - вид уваги, який виникає незалежно від свідомого наміру людини і полягає в невимушеному її зосередженні на певному реальному або ідеальному об'єкті.

Мимовільна уява - цілеспрямоване відтворення і перетворення отриманих раніше вражень.

Мислення - процес опосередкованого і узагальненого пізнання людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях.

Мова - система знаків, що слугує засобом людського спілкування і діяльності мислення, способом вираження самосвідомості, передачі від покоління до покоління і зберігання інформації; мова існує і реалізується через мовлення.

Мовлення - це форма спілкування за допомогою мови, що склалась історично в процесі матеріальної перетворюючої діяльності людей.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Мовлення - процес спілкування, опосередкований мовою.

Мовлення жестикуляторне (лепет) - перша форма мовлення дитини немовлячого віку, що складається з перших слів, зрозуміти які дорослий може лише з врахуванням міміки, жестів дитини та ситуації.

Моральний еталон - зразок високоморальної особистості, наділеної доброчесністю, благородством тощо.

Моральні норми - суспільно вироблені правила поведінки, якими керуються люди у своєму житті і вчинках.

Мотив - спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб людини.

Мотивів підпорядкованість - важливе особистісне новоутворення; зумовлена прагненням відповідати вимогам дорослого здатність дитини обирати між мотивами «хочу» і «треба» другий як пріоритетний.

Мотивація - система усіх видів спонукань особистості (потреби, мотиви, інтереси, цілі установки, ідеали), які регулюють поведінку і діяльність людини.

Мотиваційна готовність дитини до шкільного навчання - бажання вчитися, ставлення до школи і навчання як до серйозної діяльності.

Мрія - форма прагнення особистості, змістом якого є створений фантазією образ бажаного майбутнього.

Навичка - дія, неодноразове виконання якої призвело до її автоматизації, ознаками якої є максимально швидке виконання, відсутність зайвих рухів, мінімальна психофізична напруга, зниження контролю при збереження якості виконання.

Навчання - процес взаємодії між тим, хто навчає (педагог), і тим, хто навчається (учень), у результаті якого в останнього формуються певні знання, вміння, навички.

Навчання - засвоєння дитиною знань, оволодіння уміннями і навичками, спроможність використовувати їх у житті, формування культури пізнання, створення фонду «можу».

Навчальна діяльність - цілеспрямована діяльність учнів, результатом якої є розвиток особистості, інтелекту, здібностей, засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Над-Я - психічне утворення, яке формується під впливом спершу сімейного, а потім цілісного культурного виховання (національних традицій, вимог соціального середовища) і яке виконує функцію заборон і покарань.

Настрій - форма переживання емоцій, що становить загальний емоційний стан, фон перебігу психічних процесів та поведінки людини (діяльність відбувається на певному емоційному фоні).

Научіння - стійкі доцільні зміни діяльності, які виникають завдяки попередній діяльності й не викликані безпосередньо-вродженими фізіологічними реакціями організму.

Научуваність - індивідуальні показники швидкості та якості засвоєння людиною знань, умінь і навичок у процесі навчання.

Наслідування - відтворення дій, ідеалів, рис характеру, творчої манери інших осіб.

Несвідоме - нижчий рівень психіки людини; форма відображення, при якій людина не контролює свою поведінку, неповно орієнтується в часі й просторі, порушується мовлення.

Новоутворення - центральні психічні зміни дитини, які виникають у провідній діяльності та завдяки ній і характеризують перебудову особистості на новій основі.

Обдаровані діти - діти, які відрізняються високим рівнем розвитку загальних та спеціальних здібностей, мають визначні досягнення або внутрішні задатки для них у певному (кількох) виді діяльності.

Обдарованість - якісно своєрідне поєднання здібностей, яке обумовлює діапазон інтелектуальних можливостей людини, своєрідність її діяльності і розвивається протягом усього її життя.

Обдарованість - сукупність здібностей, що зумовлюють особливо успішну діяльність людині в одній чи кількох сферах, які вирізняють її серед інших людей, що виконують ту ж діяльність у тих же умовах.

Обдаровані діти або вундеркінди - діти, які визнані освітньої системою вищими в рівні інтелектуального розвитку від інших дітей свого віку. Вундеркінди, як правило, виявляють свої здібності вже в ранньому віці. Ці здібності відносяться до всіх інтелектуальних сфер діяльності: математики, фізики, музики, енциклопедичним знанням і так далі. Уже в ранньому віці - вони можуть вступити в інститут, закінчити його і захистити дисертацію, тоді як їх

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

однолітки ще навчаються в школі; обдаровані діти з музичними здібностями пишуть опери; зі здібностями до шахів - стають чемпіонами.

Образ фізичного Я - уявлення про свій тілесний образ, порівняння та оцінювання себе з точки зору еталона «мужності» або «жіночості».

Обсяг уваги - кількість об'єктів, на яких індивід може зосереджуватися одночасно.

Онтогенез - розвиток живих істот у процесі їх індивідуального життя, що полягає у змінах, які носять закономірний, послідовний, прогресивний характер, як рух від нижчих до вищих рівнів життєдіяльності, її структурне та функціональне вдосконалення.

Особистість - людина, яка досягла певного рівня психічного розвитку, у якій склалися власні погляди на оточення, певний рівень саморозуміння, набули структури психічні процеси і властивості.

Особистість - суспільний індивід, об'єкт і суб'єкт історичного процесу (Б. Ананьєв); спосіб буття людини у суспільстві, індивідуальна форма існування і розвитку соціальних зв'язків (Л. Анциферова); система властивостей, яку набуває індивід у предметній діяльності і спілкуванні, що характеризує його з боку включення у суспільні відносини (А. Петровський); соціальна властивість індивіда (Б. Ломов); особлива якість, яку набуває індивід у суспільстві (О. Леонтьєв).

Особистісна рефлексія (лат. reflexio - відображення) - заглиблення у світ власних учинків, почуттів, переживань, співвіднесення їх з навколишньою дійсністю.

Особистісне самовизначення - процес свідомого визначення суб'єктом своєї сутності та місця у системі суспільних відносин, світі, що виявляється в активному ставленні людини до себе та навколишньої дійсності.

Пам'ять - запам'ятовування, збереження і відтворення індивідом його досвіду.

Педагогічно занедбані діти - учні, в яких під впливом несприятливих соціальних, психолого-педагогічних та інших умов сформувалося негативне ставлення до навчання, соціально цінних норм поведінки, які втратили почуття відповідальності за свої вчинки, зневірилися в собі.

Педагогічне спілкування - система взаємодії педагога з дітьми з метою здійснення на них виховного впливу, формування педагогічно доцільних взаємин, створення сприятливого для їхнього психічного розвитку мікроклімату.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Педологія (грец. *país* - дитина і *logos* - учення) - наука про дітей, яка охоплює результати досліджень різних наукових дисциплін (психології, анатомії, фізіології й педагогіки), що вивчають розвиток людини.

Переключення уваги - переміщення уваги з одного об'єкта або виду діяльності на інший.

Переконання - система усвідомлених потреб особистості, що спонукає її діяти у відповідності зі своїми поглядами, світоглядом, знаннями.

Передеталони предметні - конкретні предмети-мірки, використовувані дитиною у ході практичного співвіднесення предметів за певними ознаками (передовсім, за формою й величиною); виникають у ранньому віці.

Періоди психічного розвитку - відрізки життєвого шляху індивіда, яким притаманні специфічні потреби, інтереси, способи дії, ставлення до навколишньої дійсності.

Підкріплення - фактор розвитку дитини, який виявляється у винагороді, схваленні, позитивній оцінці.

Пізнавальна самодіяльність - самостійний пошук та набуття знань, формування корисних умінь і навичок.

Пізнавальний інтерес - виразна інтелектуальна спрямованість особистості на пошук нового у предметах, явищах, подіях, супроводжувана прагненням глибше пізнати їх особливості; майже завжди усвідомлене ставлення до предметів, явищ, подій.

Пізнавальна готовність дитини до шкільного навчання - готовність до шкільного навчання з боку інтелектуального розвитку дитини, що полягає в рівні розвитку пізнавальних процесів, у якісних особливостях дитячого мислення (вміння виділяти істотне; порівнювати, бачити подібне й відмінне; міркувати, знаходити причини явищ, робити висновки).

Післядовільна увага - увага, яка виникає на основі довільної і полягає в зосередженні на цікавому предметі, явищі.

Пластичність - здатність психіки до змін, яка лежить в основі психічного розвитку.

Поведінка польова - поведінка, безпосередню зумовлена переживаннями, бажаннями дитини, імпульсивна, ситуативна, непослідовна (О. М. Леонтьєв).

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Поняття - думка чи форма мислення, у якій відображаються загальні, суттєві та одиничні ознаки предметів та яка становить основу наукових знань (поняття математичні, граматичні, фізичні тощо); знання про загальні, суттєві і закріплені у словах ознаки предметів та явищ об'єктивної дійсності.

Порівняння - загальнонауковий метод дослідження, що полягає у зіставленні одних понять, явищ, фактів з іншими для встановлення їх подібності чи відмінності.

Поріг чутливості - величина подразника, який викликає або змінює яскравість сприйняття, силу відчуття.

Почуття - форма відображення дійсності, у якій виявляється ставлення людини до предметів і явищ, які вона пізнає і змінює відповідно до своїх потреб.

Почуття вищі - різновид емоцій особистості, що відображають ставлення особистості до явищ соціальної дійсності та є результатом формування в умовах навчання та виховання.

Потреба - стан нужди, що виражає залежність організму від конкретних умов існування, і виступає джерелом його активності .

Потяг - спонука діяльності, в основі якої знаходиться потреба, об'єкт задоволення якої особистість не усвідомлює.

Прагнення - це мотиви поведінки, у яких виявляється потреба людини в таких умовах існування і розвитку, що безпосередньо відсутні, але можуть бути створені у результаті діяльності.

Праця - вид діяльності, що спрямована на виробництво суспільно-корисних продуктів (матеріальних або ідеальних).

Предмети-атрибути - різновид ігрових предметів, що безпосередньо вказують на певну професійну діяльність дорослих і є їх обов'язковими ознаками (білий халат й шапочка у лікаря, указка й дошка у вчителя).

Предмети ігрові - предмети, використовувані в ігровому призначенні, за допомогою яких дитина унаочнює уявну ситуацію, як основу задуму гри; поділяються на три основних групи: іграшки, атрибути, предмети-замінники.

Пренатальний розвиток - дородовий, утробний розвиток індивіда, під час якого відбувається розгортання успадкованого ним потенціалу.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Пристрасть - форма прагнення, що відображає потреби непереборної сили; сильне, стійке, тривале почуття.

Провідна діяльність - діяльність, в якій формуються основні особистісні новоутворення, відбувається перебудова психічних процесів і виникають нові види діяльності (О. М. Леонтьєв).

Провідна діяльність - діяльність, що зумовлює головні зміни у психічних особливостях дитини на відповідний період її розвитку, в її межах виникають нові види діяльності, та новоутворення психіки й особистості. Провідною діяльністю може бути спілкування, гра, учіння, праця. У кожному періоді розвитку провідна діяльність дитини доповнюється іншими видами її діяльності.

Провина (дитяча) - порушення дітьми встановлених у суспільстві правил (Г. О. Люблінська).

Процес психічний - система процесуальних ознак психічного явища з виділенням початку, проміжних стадій, та завершення.

Професійна самооцінка - оцінка себе як суб'єкта професійної діяльності.

Професійна Я-концепція - уявлення особистості про себе як професіонала.

Психіка - це властивість високоорганізованої матерії, що є особливою формою відображення суб'єктом об'єктивної реальності (О. М. Леонтьєв).

Психіка (грец. psychikos- душевний) - функція мозку, сутність якої полягає в активному відображенні людиною об'єктивної реальності та регулюванні поведінки й діяльності.

Психічний розвиток - становлення дитини як суб'єкта життєдіяльності, соціальної істоти, спроможної бережливо ставитися до природи, людей, що її оточують, до себе, предметного світу, витворів мистецтва.

Психологічна готовність дитини до школи - здатність дитини виконувати навчальні завдання і шкільні обов'язки, зумовлена рівнем її загального розумового розвитку.

Психологічне тестування – загально психологічний метод дослідження, який полягає у виконанні досліджуваним певного завдання чи їх серій.

Психологічний вік - вік, який вказує на рівень адаптованості людини до вимог навколишнього світу, характеризує розвиток її інтелекту, здатність до навчання, рухові навички, а також такі суб'єктивні фактори, як ідентичність,

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

життєвий план, переживання, установки, мотиви, сенси тощо.

Психологія інтелекту - галузь психологічної науки, що вивчає закономірності та особливості інтелектуального розвитку, інтелектуальної діяльності людини.

Реакція зосередження - прояв поведінки дитини немовлячого віку, коли вона спрямовує погляд, завмирає, тягнеться до об'єкту, що викликав інтерес. Слугує передумовою розвитку уваги.

Рефлексія - здатність людини аналізувати власні дії, вчинки, мотиви і співвідносити їх із загальнолюдськими цінностями, діями, вчинками, мотивами інших людей.

Рефлексія - один з механізмів взаєморозуміння, що полягає в усвідомленні людиною того, як вона сприймається партнером у спілкуванні.

Рівень актуального розвитку – одне з основних понять культурно-історичної концепції розвитку Л.С.Виготського, що охоплює ті способи діяльності, якими дитина володіє самостійно, без допомоги дорослого (самостійно читає, пише, розв'язує задачі, відповідає на тестові запитання).

Рівень навчуваності - вміння виокремити навчальне завдання та перетворити його на самостійну мету пізнавальної діяльності.

Рівень психічного розвитку - зміна психічних процесів, виражена в кількісних, якісних і структурних перетвореннях.

Робоча (оперативна) пам'ять - вид пам'яті, що охоплює процеси запам'ятовування, збереження і відтворення інформації, яка опрацьовується під час виконання конкретної дії та необхідна тільки для досягнення мети цієї дії.

Розподіл уваги - здатність людини уважно виконувати одночасно кілька видів діяльності.

Розумові дії - система інтелектуальних операцій людини, спрямованих на виявлення ознак предметів, які безпосередньо не сприймаються.

Рольова гра - діяльність, у якій діти беруть на себе ролі дорослих людей, і узагальнено, у спеціально створених ігрових умовах відтворюють їхні дії і стосунки між ними.

Роль - суспільно прийнятий спосіб поведінки людей у різних ситуаціях (Д. Б. Ельконін).

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Рушійні сили психічного розвитку - внутрішні суперечності, що спонукають людину до активності, спрямованої на їх подолання. Г. С. Костюк вирізнив низку таких важливих внутрішніх суперечностей: 1. Між новими потребами, цілями, прагненнями та досягнутим людиною рівнем оволодіння засобами, необхідними для їх задоволення. Наприклад, внаслідок появи комунікативної потреби дитина оволодіває мовленням як засобом спілкування з оточуючими. 2. Між інертністю, стабільністю, стійкістю й мінливістю, гнучкістю. Розв'язання цієї суперечності веде до появи «гнучкої стабільності». Зокрема, узагальнення особистістю різних мінливих мотивів, способів поведінки призводить до її стійкості в різноманітних життєвих обставинах. 3. Між досягнутим рівнем психічного розвитку індивіда й образом його життя. 4. Між перспективними й близькими цілями.

Саванти - діти, які чудово розбираються в одному полі діяльності (зазвичай, в математиці), але відсталі в інших (зазвичай в вербальних уміннях). Часто у таких дітей спостерігається синдром Аспергера.

Савант-аутист - людина з аутизмом, яка демонструє незвичайні уміння, що рідко досягаються іншими. Зазвичай таких людей називали *idiot savants* - «ідіотомудреці». В 1978 році у доктор Бернанд Рімланд ввів термін «савант-аутист», який використовують зараз.

Самосвідомість - один із проявів свідомості як відокремлення себе («Я») від об'єктивного світу («не Я»); усвідомлення, оцінка людиною себе, свого місця у світі, своїх інтересів, знань, переживань, поведінки тощо. Самосвідомість має ієрархічно побудовану структуру від елементарного самопочуття до самопізнання і найвищого рівня - самоставлення, що виявляються у самоконтролі та саморегуляції своєї поведінки (К. К. Платонов).

Самосвідомість - відносно стійка, більш або менш усвідомлена система уявлень про себе.

Самооцінка - компонент самосвідомості, який виявляється в тому, як індивід оцінює свої досягнення і невдачі, якості та можливості.

Самопізнання процес, який ґрунтується на самоспостереженні особистості та ставленні до неї інших людей.

Самоспостереження - спостереження за своїми діями, поведінкою, переживаннями, думками й іншими проявами психічного життя.

Світогляд - сукупність переконань особистості, формування якого становить важливу задачу навчання і виховання; у загальних рисах утворюється до кінця шкільного віку.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Світогляд - система поглядів на об'єктивний світ і місце в ньому людини.

Сенсорні (лаг. *sensus*- відчуття) еталони - вироблені людством уявлення про основні варіанти кожного виду властивостей і відношень (кольорів, форм, розмірів предметів, їх розташування у просторі, висоти звуків тощо).

Сенсотворення - формування в особистості загальних уявлень про сенс життя; пошук сенсу власного існування.

Сензитивний період - специфічний для кожної психічної властивості віковий інтервал, коли вона розвивається найбільш інтенсивно.

Сенсомоторні передеталони - неусвідомлювані способи виділення просторових властивостей предметів за допомогою рухів тіла, руки, спочатку з реальним предметом, а потім з уявним; виникають у немовлячому віці.

Сенсорні еталони - психічні образи, що містять уявлення про чуттєво сприймані властивості об'єктів; формуються у дитини з трьох років.

Символічні дії - створення нових відношень між предметом і його використанням.

Систематизація - загальнонауковий метод дослідження, що передбачає групування, приведення в систему певних особливостей за конкретними (основними, додатковими, другорядними) ознаками.

Синтез - одна з основних операцій мислення, що полягає у поєднанні окремих елементів предметів, в об'єднанні окремих його частин у єдине ціле.

Соціальна ситуація розвитку - співвідношення зовнішніх і внутрішніх умов розвитку психіки особистості (Л. С. Виготський).

Соціальна ситуація розвитку - це особливі поєднання внутрішніх процесів розвитку і зовнішніх умов. Вона включає вимоги дорослих, їх очікування щодо дитини; забезпечення матеріальних умов; особливості взаємин між та з оточуючими - зокрема, в сім'ї, у школі (Т. Дуткевич).

Соціологізаторський підхід - психологічні теорії, для яких характерне перебільшення ролі суспільних факторів (суспільства) у формуванні особистості.

Соціалізація (франц. *socialis*- суспільний) - засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду, які відбуваються у спілкуванні та діяльності.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Соціальна орієнтація особистості - усвідомлення своєї належності до соціальної спільноти (національної, професійної, вікової), вибір свого майбутнього соціального становища і шляхів його досягнення.

Соціальна психологія - галузь психології, що вивчає взаємозв'язок, взаємозалежність, взаємовпливи соціального і психічного на рівні індивіда і спільноти.

Соціальний вік - вік, який визначають з огляду на відповідність становища людини, існуючим у конкретному соціумі, нормам.

Соціальні порівняння - порівняння себе з ровесниками, іншими людьми, своїм ідеалом, а також із собою в минулому, актуальному теперішньому, потенційному близькому і віддаленому майбутньому.

Соціально-психологічний реалізм - здатність визначати відповідність свого Я соціальному простору, з яким пов'язане професійне зростання.

Спілкування - складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами у спільній діяльності, який передбачає обмін інформацією, взаємодію, сприймання та розуміння між його учасниками.

Спілкування педагогічне - професійне спілкування педагога з вихованцями під час різноманітних форм роботи з дітьми, що виконує певні педагогічні функції та спрямоване на оптимізацію навчання та виховання (О. О. Леонтьєв).

Сприймання - психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ у цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії подразників на аналізатори.

Спрямованість особистості - моральна, етична характеристика особистості, яка виявляється у реальному змісті суспільної поведінки й визначається змістом домінуючих мотивів.

Спостереження - планомірне, цілеспрямоване сприйняття психічних явищ відповідно до заздалегідь розробленої програми.

Сприйняття - пізнавальний процес, який полягає у цілісному відображенні предметів і явищ, здатності індивіда отримувати багато наочних, звукових, тактильних і смакових вражень.

Стадіальність розвитку - різночасовість, розбіжність у часі темпу і ритму розвитку психічних процесів та властивостей у різні вікові періоди; складність організації.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Статеве виховання - засвоєння знань про взаємини статей, формування культури статевої поведінки.

Стійкість уваги - здатність тривалий час зосереджуватися на абстрактному, логічно організованому матеріалі.

Страх - негативний емоційний стан, який виникає у ситуаціях уявної або реальної загрози біологічному або соціальному існуванню людини, спрямований на джерело цієї ситуації.

Стрес (англ. stress - напруження) - стан організму, що виникає у відповідь на дію несприятливих зовнішніх чи внутрішніх факторів.

Стрес - форма переживання емоцій особистістю, ознаками якої є стан напруги при загрозі або перевантаженні, що амбівалентно позначається на здоров'ї та діяльності особистості: позитивно (еустрес) чи негативно (дистрес).

Стан психічний - психічний факт, існуючий у деякий незначний проміжок часу і зумовлений ситуацією (прояви волі, уваги, мислення, почуттів).

Судження - думка чи форма мислення, у якій узагальнено відображаються зв'язки між предметами або їх властивостями.

Сюжет - складова структури сюжетно-рольової гри, що визначається тим колом явищ дійсності, які знаходять відображення у грі.

Талант - високий рівень здібностей людини до певної діяльності, який виявляється в оригінальності та новизні підходу, супроводжується досягненнями найбільш високих результатів у цій сфері.

Темперамент - стійкі індивідуальні властивості психіки, що визначають динаміку психічної діяльності людини, залишаються відносно незмінними при різному змісті, цілях діяльності та утворюють структуру, що характеризує тип темпераменту.

Темперамент (лат. temperamentum - співвідношення частин) - стійке поєднання індивідуальних особливостей індивіда, пов'язаних із динамічними аспектами психічної діяльності: інтенсивністю, швидкістю, темпом, ритмом тощо.

Увага - спрямованість і зосередженість свідомості, що передбачають підвищення рівня сенсорної, інтелектуальної та рухової активності індивіда.

Увага - спрямованість і зосередженість психічної діяльності на певних об'єктах.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Узагальнення - загальнонауковий метод дослідження, що має на меті об'єднання різних фактів, які характеризують психічне явище, що вивчається, виокремлення на цій основі головних із них.

Упізнавання - ототожнення об'єкта чи події, що сприймається, з одним із зафіксованих у пам'яті образів (еталонів).

Уміння - готовність людини успішно виконувати діяльність, що ґрунтується на знаннях і навичках;

Учіння - цілеспрямований процес засвоєння знань, оволодіння уміннями і навичками.

Учіння - один з основних видів діяльності, коли дії людини скеровуються свідомою метою засвоїти певні знання, навички, вміння, форми поведінки; коли суб'єкт діє заради засвоєння нового досвіду.

Умовивід - зв'язок між думками, форма мислення, в результаті якого із кількох пов'язаних відомих суджень випливає нове судження.

Уява - процес створення людиною уявлень, які в дійсності нею не сприймалися.

Уява - своєрідна форма відображення об'єктивної дійсності, психічний процес, що полягає у створенні нових образів шляхом переробки матеріалу сприймань і уявлень, утворених у попередньому досвіді.

Уявлення - наочні образи раніше сприйнятих предметів і явищ об'єктивної дійсності.

Уява афективна - одна з перших форм уяви дитини раннього віку, змістом якої виступають емоції й переживання дитини.

Уява пізнавальна - одна з перших форм уяви дитини раннього віку, змістом якої є образи уявних предметів, ситуацій.

Уявлення через дію - перші прояви уяви у дитини раннього віку, що виникають у процесі слухання дитячої літератури і полягають у тому, що дитина показує дії персонажів по ходу слухання; б'є ручкою об стіл, удавано плаче..

Установка - готовність особистості діяти певним чином.

Фотографічний запис - одна з можливих форм ведення протоколу спостереження, який, детально описує мімічні, пантомімічні прояви емоцій;

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

дослівно, без змін передає мовлення дитини в прямій формі, відзначає паузи, інтонацію, силу голосу, темп (М. Я. Басов).

Фрустрація (лаг. frustratio- обман, розлад) - психічний стан людини, зумовлений нездоланими труднощами на шляху до мети або задоволення власних потреб і бажань.

Характер особистості - сукупність індивідуально-своєрідних психічних властивостей, які виявляються у типових для даної особистості способах діяльності при типових обставинах і визначаються ставленням особистості, до цих обставин.

Характер (грец. charakter - ознака, прикмета) - індивідуальне поєднання істотних властивостей особистості, що виявляються в її поведінці і діяльності, у ставленні до суспільства, праці, колективу, до себе.

Ядро Я-концепції - самість, автентичність людини, що відрізняє її від інших людей і зберігається протягом усього життя; основні уявлення про себе.

Я-концепція - узагальнене уявлення індивіда про себе, система установок стосовно власної особистості, що ґрунтуються на усвідомленні й оцінюванні своїх фізичних, характерологічних інтелектуальних та інших властивостей.

Я-образ - результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей.

--

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Барташнікова І. А., Барташніков О.О. Розвиток уваги та навичок навчальної діяльності у дітей 5-7 років. Тернопіль, 1998. 46 с.
2. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті у дітей 5-7 років. Тернопіль, 1998. 71 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчукта ін. К. : Просвіта, 2001. 416 с.
4. Гончаренко Т. Я хочу, я можу, я буду добре вчитись. Метод. посіб. / Упорядник Т.Гончаренко. К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. 128 с.
5. Готовність дитини до школи / Упоряд.: Л. Богуславська, Т. Гончаренко, Л. Кондратенко / За ред. С. Максименка, О. Главник. К.: Главник, 2004. 112с.
6. Гріньова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
7. Дитячий психолог. Перший український сайт для батьків та дитячих психологів.
<https://dytpsyholog.com/2015/02/14/%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8/>
8. Долинна О.П. Загальна, вікова і педагогічна психологія: Збірник завдань / О.П.Долинна, Г.Б.Казарновська. - К.: Вища шк., 1990.
9. Дуткевич Т.В.Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
10. Загородня Л.П., Тітаренко С.А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч.пос. Суми. 2010. 310 с.
11. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001.
12. Карпенко З.С. Діагностика психічного розвитку дітей 6-7 років. Івано-Франківськ, 1993. – 64 с.
13. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для навч. закл. К.: Освіта, 1998. 255 с.
14. Костюк Г. С. Психологія / С.Г. Костюк. – К. : Рад. шк., 1968.- 571с.
15. Лавріненко О. Розвиваємо увагу, пам'ять, мислення. *Дошкільне виховання*. 2001. № 2. С. 16-17.
16. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості. К. : Центр навч. літер., 2003. 240 с.
17. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. К. : Радянська школа, 1974. 223 с.
18. Мартиненко С.М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи : навч. метод. посіб. К.: Сім кольорів, 2010. 262 с.
19. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. пос. К. : «Центр навчальної літератури», 2004. 272 с.

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

20. Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій ; За ред. А.А. Палія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. 652 с.
21. М'ясоїд П.А. Загальна психологія. К.: Вища школа, 2000. 479 с.
22. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. К. : Академвидав, 2008. 432 с.
23. Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навч.-метод. посібник. Суми : Університетська книга, 2009. 442 с.
24. Приходько Ю. О. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. К. : Рад. школа, 1987. 126 с.
25. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками. К. : Освіта, 1998. 198 с.
26. Проскура О.В. Психологічні умови організації навчального процесу з першокласниками. *Початкова освіта*. 2000. № 20. Вкл. С.1-8.
27. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало К. : «Центр учбової літератури», 2013. 296 с.
28. Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи : навчально-методичний посібник / Т. В. Філімонова. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 218 с.
29. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва. Х. : Вид. група «Основа», 2010. 190, [2] с.
30. Сироватко О., Байер О. Визначення готовності дитини до навчання у школі. *Психолог*. 2003. Квітень 13 (61). С. 6-8.
31. Семьонова І. Особливості навчання і виховання обдарованих дітей. *Завуч*. 2001. № 2. С.6–7.
32. Терлецька Л.Г. Психологія дитинства: практикум. Навчальний посібник. К.: Главник, 2006. 144 с.
33. Титаренко Т.М. Хлопчики і дівчатка : психологічне становлення індивідуальності. К. : Знання, 1989. 48 с.
34. Яценко Т.В. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку. Методичний посібник. Кременчук, 2011. 84 с.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
Діагностика сприймання кольору	6
Діагностика вмінь орієнтуватись у величині предметів	10
Діагностика просторових уявлень дітей 5–7 років	11
Методика дослідження зорового і дотикового сприйняття дітей 6–7 років	18
Методика для оцінювання наочно-дійового мислення	19
Діагностика мимовільного запам'ятовування	23
Діагностика слухового сприйняття	24
Діагностика довільного запам'ятовування	25
Діагностика оперативного слухового запам'ятовування	26
Діагностика співвідношення мимовільної і довільної пам'яті	26
Діагностика ефективності запам'ятовування осмисленого матеріалу	27
Вивчення ролі слова в процесі мимовільного запам'ятовування	29
Діагностика залежності обсягу довільної образної пам'яті від змісту запам'ятовуваного матеріалу	30
Діагностика наочно-образного запам'ятовування	31
Діагностика зорового запам'ятовування: тест «Телевізор»	32
Методика діагностики асоціативної пам'яті дітей 3-6 років	35
Діагностика рухової пам'яті дітей 3-6 років	37
Методика дослідження довготривалої пам'яті дітей 4–6 років	38
Діагностика короткочасної пам'яті дітей 4–6 років	40
Діагностика образно-логічного мислення	44
Діагностика вербально-логічного мислення	49
Діагностика оригінальності рішення задач на уяву	55
Діагностика творчої уяви	57
Діагностика уяви в словесній творчості	57
Ігрова методика «Де чие місце?»	58

Методики для діагностики психічного розвитку дошкільників

Методика вивчення уяви дошкільників при розумінні казкових образів	61
Методика вивчення побудови дошкільниками образів казкових персонажів	62
Методики діагностики універсальних творчих здібностей для дітей 4–5 років	63
Діагностика стійкості уваги.	66
Діагностика довільного переключення уваги	67
Діагностика стійкості і розподілу уваги	68
Діагностика концентрації уваги	71
Діагностика стійкості і концентрації уваги на об'єкті	73
Діагностика здатності встановлювати тотожність, схожість і відмінність в предметах, стійкості уваги	76
Методики діагностики основних показників самосвідомості дітей дошкільного віку	79
Завдання до методики дослідження міжособистісних взаємин дитини	86
Кінестетичний малюнок сім'ї	95
Малюнок сім'ї. Метод Л. Кормана	104
Схема спостереження за людиною для складання психологічного портрету	108
Діагностика психологічної готовності до навчання в школі	110
Орієнтовний діагностичний матеріал для співбесіди з дитиною під час прийому до 1-го класу	133
Тест на визначення сформованості вольової готовності до школи.....	147
Ознаки неготовності дитини до школи.....	148
Узагальнений «портрет» першокласника, не готового до школи	151
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ДИТЯЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	158
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	179
ЗМІСТ.....	181

Методичний посібник

**МЕТОДИКИ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Рекомендовано до друку ухвалою кафедри дошкільної педагогіки, психології
та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол № 6 від 22 січня 2024 року)

Відповідальний за підготовку матеріалів до видання **Леоніда Пісоцька**,
кандидат педагогічних наук, доцент, **Лілія Онофрійчук**, кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Літературний редактор: Лілія Онофрійчук

Підписано до друку 26 січня 2024 року
Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Тираж 100 примірників.

